

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَّ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی

رشته تربیت کودک

گروه بهداشت و سلامت

شاخه فنی و حرفه‌ای

پایه یازدهم دوره دوم متوسطه

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب: پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی - ۲۱۱۳۱۱

پدیدآورنده:

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:

دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کار دانش

شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:

معصومه صادقی، اکرم دهقانی، آزاده فضایی و طاهره گل‌گلی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)

مدیریت آماده‌سازی هنری:

اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

شناسه افزوده آماده‌سازی:

جواد صفری (مدیر هنری)، مریم دهقان‌زاده (صفحه‌آرا) و مریم کیوان (طراح روی جلد)

(امور آماده‌سازی)

نشانی سازمان:

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن:

۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وب‌سایت: www.chap.sch.ir

ناشر:

شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (دارو پخش)

چاپخانه:

شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ:

چاپ اول ۱۴۰۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

ملت شریف ما اگر در این انقلاب بخواهد پیروز شود باید دست از آستین
برآرد و به کار بپردازد. از متن دانشگاه‌ها تا بازارها و کارخانه‌ها و مزارع و
باغستان‌ها تا آنجا که خودکفا شود و روی پای خود بایستد.
امام خمینی «قُدَسَ سِرُّهُ»

۱.....	پودمان اول: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک
۲.....	واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط کودک با کودک
۳۷.....	واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مربی با کودک
۵۹.....	پودمان دوم: پرورش مهارت‌های مشارکتی با کودک
۶۰.....	واحد یادگیری ۱: توسعه مهارت‌های مشارکتی کودک با کودک
۸۲.....	واحد یادگیری ۲: توسعه مهارت‌های مشارکتی مربی با کودک
۸۷.....	پودمان سوم: پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با مدیر و کارکنان
۸۸.....	واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط و مشارکت مربی با مدیر
۱۱۲.....	واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط و مشارکت مربی با کارکنان
۱۶۵.....	پودمان چهارم: پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با خانواده
۱۶۶.....	واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط مربی با خانواده
۱۹۵.....	واحد یادگیری ۲: توسعه مهارت‌های مشارکت مربی با خانواده
۲۱۳.....	پودمان پنجم: پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با جامعه
۲۱۴.....	واحد یادگیری ۱: به‌کارگیری راهبردها و شیوه‌های ارتباط و مشارکت
۲۲۹.....	واحد یادگیری ۲: مدیریت چالش‌های ارتباط و مشارکت
۲۵۹.....	منابع

این کتاب در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ مورد ارزشیابی کشوری از منظر چهار گروه از دنیای کار (کارفرمایان بزرگ، خبرگان حرفه‌ای، فروشندگان و ارائه‌دهندگان خدمات، انجمن‌های حرفه‌ای) و چهار گروه از دنیای آموزش (هنرآموزان خبره، مربیان خبره مراکز پیش از دبستان، هنرجویان پایه دوازدهم رشته تربیت کودک و فارغ‌التحصیلان شاغل در این رشته) قرار گرفت و نتایج آن در محتوا اعمال گردید.

وضعیت دنیای کار و تغییرات در فناوری، مشاغل و حرفه‌ها، ما را بر آن داشت تا محتوای کتاب‌های درسی را همانند پایه‌های قبلی براساس نیاز کشور خود و برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران در نظام جدید آموزشی تغییر دهیم. مهم‌ترین تغییر در کتاب‌ها، آموزش و ارزشیابی براساس شایستگی است. شایستگی، توانایی انجام کار واقعی به‌طور صحیح و درست تعریف شده است. توانایی شامل دانش، مهارت و نگرش می‌شود. در این برنامه برای شما، چهار دسته شایستگی در نظر گرفته شده است:

۱- شایستگی‌های فنی برای جذب در بازار کار

۲- شایستگی‌های غیرفنی برای پیشرفت و موفقیت در آینده

۳- شایستگی‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات

۴- شایستگی‌های مربوط به یادگیری مادام‌العمر

بر این اساس دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش مبتنی بر اسناد بالادستی و با مشارکت متخصصان برنامه‌ریزی درسی و خبرگان دنیای کار مجموعه اسناد برنامه درسی رشته‌های فنی و حرفه‌ای را تدوین نموده‌اند که مرجع اصلی و راهنمای تألیف کتاب‌های درسی هر رشته است. برای تألیف هر کتاب درسی بایستی مراحل زیادی قبل از آن انجام پذیرد. این کتاب سومین کتاب کارگاهی است که خاص رشته تربیت کودک در پایه یازدهم تألیف شده است. کسب شایستگی‌های این کتاب برای موفقیت در شغل و حرفه برای آینده بسیار ضروری است و پایه‌ای برای دیگر دروس می‌باشد. هنرجویان عزیز سعی کنید تمام شایستگی‌های آموزش داده شده در کتاب را کسب نمایید و فرا گیرید.

کتاب درسی پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی شامل ۵ پودمان و ۱۰ واحد یادگیری است. هر پودمان دارای دو واحد یادگیری است و هر واحد یادگیری از چند مرحله کاری تشکیل شده است. شما هنرجویان عزیز پس از یادگیری واحدهای یادگیری پودمان می‌توانید شایستگی‌های مربوط به آن پودمان را کسب نمایید. کسب شایستگی در هر دو واحد یادگیری پودمان، شرط لازم برای کسب شایستگی در آن پودمان است.

لازم به ذکر است شایستگی‌های غیرفنی در نمره واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد. ولی کسب حداقل نمره قبولی ۲ در شایستگی‌های غیرفنی هر واحد یادگیری، شرط لازم برای کسب نمره قبولی در شایستگی‌های فنی (مستمر - پایانی) همان واحد یادگیری است. علاوه بر این کتاب درسی شما می‌توانید از بسته آموزشی نیز استفاده نمایید.

فعالیت‌های یادگیری در ارتباط با شایستگی‌های غیرفنی از جمله مدیریت منابع، اخلاق حرفه‌ای، حفاظت از محیط‌زیست و شایستگی‌های یادگیری مادام‌العمر و فناوری اطلاعات و ارتباطات همراه با شایستگی‌های فنی طراحی و در کتاب درسی و بسته آموزشی ارائه شده است. شما هنرجویان عزیز کوشش نمایید این شایستگی‌ها را در کنار شایستگی‌های فنی آموزش ببینید، تجربه کنید و آنها را در انجام فعالیت‌های یادگیری به کار گیرید.

رعایت نکات ایمنی، بهداشتی و حفاظتی از اصول انجام کار است لذا توصیه‌ها و تأکیدات هنرآموز محترم درس را در خصوص رعایت این نکات که در کتاب آمده است در انجام مراحل کاری جدی بگیرید.

برای انجام فعالیت‌های موجود در کتاب می‌توانید از کتاب همراه هنرجو استفاده نمایید.

امیدواریم با تلاش و کوشش شما هنرجویان عزیز و هدایت هنرآموزان گرامی‌تان، گام‌های مؤثری در جهت سربلندی و استقلال کشور و پیشرفت اجتماعی و اقتصادی و تربیت شایسته جوانان برومند میهن اسلامی برداشته شود.

در پایان سخن، این کتاب تقدیم می‌شود به وجود ماندگار دانش‌آموزان و معلمان کشورمان که در جنگ‌های تحمیلی (دوازده روزه، رمضان و نبرد هرمز (۱۴۰۴-۱۴۰۵)) مظلومانه به مقام رفیع شهادت رسیدند.

رشته تربیت کودک در راستای تأمین نیروی انسانی متخصص برای آموزش و پرورش کودکان پیش از دبستان در برنامه‌ریزی درسی خود با توجه به رشد یکپارچه و همه‌جانبه کودکان به تهیه و تدوین دروس تخصصی اقدام نموده است. درس «پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی» یکی از این دروس تخصصی است که در پایه یازدهم ارائه می‌شود.

هدف این درس آشنا کردن هنرجویان با اصول پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با کودکان، خانواده، جامعه و نحوه آموزش آن از طریق فعالیت‌هایی در این راستا است. محتوای این درس ضمن ارائه فعالیت‌های مختلف و بیان یافته‌های علمی و تحقیقی و ضرورت‌ها کمک می‌کند تا مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی در این زمینه از طریق فعالیت‌های مختلف تهیه، اجرا و ارزشیابی گردد. این درس به صورت ۸ واحد نظری و عملی، شامل ۳۰۰ ساعت مهارتی که ۱۸۰ ساعت آن عملی و ۱۲۰ ساعت نظری ارائه شده است و شامل ۵ پودمان و ۱۰ واحد یادگیری است که عبارت‌اند از:

پودمان اول – پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک: با هدف آشنا کردن هنرجویان با ارزش و اهمیت پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک و نقش آن در رشد اجتماعی کودکان از طریق آگاهی، تمرین‌ها، بازدیدها و توانایی انجام فعالیت‌های مختلف در این زمینه است.

پودمان دوم – پرورش مهارت‌های مشارکتی با کودک: با هدف آشنا کردن هنرجویان با ارزش و اهمیت پرورش مهارت‌های مشارکتی با کودک و نقش آن در رشد اجتماعی کودکان از طریق تمرین‌ها و توانایی انجام فعالیت‌های مختلف در این زمینه است.

پودمان سوم – پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با مدیر و کارکنان: با هدف آشنا کردن هنرجویان با ارزش و اهمیت پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با مدیر و کارکنان و نقش آن در رشد اجتماعی کودکان از طریق آگاهی، تمرین‌ها، بازدیدها و توانایی انجام فعالیت‌های مختلف در این زمینه است.

پودمان چهارم – پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با خانواده: با هدف آشنا کردن هنرجویان با ارزش و اهمیت پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با خانواده و نقش آن در رشد اجتماعی کودکان از طریق آگاهی، تمرین‌ها، بازدیدها و توانایی انجام فعالیت‌های مختلف در این زمینه است.

پودمان پنجم – پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با جامعه: با هدف آشنا کردن هنرجویان با ارزش و اهمیت پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی با جامعه و نقش آن در رشد اجتماعی کودکان از طریق آگاهی‌ها، تمرین‌ها، بازدیدها و توانایی انجام فعالیت‌های مختلف در این زمینه است.

نظر به اهمیت موضوع، این کتاب بر همین منوال طراحی شده است تا هنرجو گام به گام با مفهوم ارتباط و مشارکت و مهارت‌های لازم آنها آشنا شود و برای فهم بهتر مطالب آموخته شده با انجام یک سری تمرین، آموخته‌هایش را محک زده و نهایتاً بتواند به رشد اجتماعی کودکان کمک نماید.

به منظور بهبود و عمق‌بخشی به آموخته‌های هنرجویان، لازم است از مراکز پیش از دبستان ماهانه به صورت مستمر بازدید به عمل آید.

ارزشیابی به دو صورت فرایندی و پایانی صورت می‌گیرد و مبتنی بر شایستگی است که در پایان هر واحد یادگیری جدول استاندارد و ارزشیابی شایستگی آن آمده است.

لازم به ذکر است که شایستگی‌های غیرفنی در نمره واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد. ولی کسب نمره قبولی ۲ در شایستگی‌های غیرفنی هر واحد یادگیری، شرط لازم برای کسب قبولی در شایستگی‌های فنی (مستمر - پایانی) همان واحد یادگیری است.

در پایان سخن، این کتاب تقدیم می‌شود به وجود ماندگار دانش‌آموزان و معلمان کشورمان که در جنگ‌های تحمیلی (دوازده روزه، رمضان و نبرد هرمز ۱۴۰۵ و ۱۴۰۴)، مظلومانه به مقام رفیع شهادت رسیدند.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کار دانش

پودمان اول

پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک

«یادگیری زندگی در کنار دیگران، یکی از مهم‌ترین جنبه‌های رشد کودک به‌شمار می‌رود.»

واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط کودک با کودک

واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مربی با کودک

واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط کودک با کودک

مقدمه

روابط کودک با همسالانش در سال‌های نخست زندگی، فقط یک تجربه ساده نیست، بلکه پایه‌ای مهم برای رشد اجتماعی و عاطفی او به شمار می‌آید. این واحد یادگیری، به بررسی مفهوم و اهمیت روابط همسالان، رشد این روابط در طول زمان، مهارت‌های اصلی دوست‌یابی و راهکارهایی عملی برای ایجاد تعامل مثبت بین کودکان می‌پردازد. در کنار این موارد، نمونه‌هایی از اشتباهات رایج مربیان و راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان بررسی می‌شود تا مشخص شود چگونه فعالیت‌های او به روابط کودکان آسیب می‌زند و چگونه در آینده شرایطی فراهم کند که دوستی‌ها و روابط اجتماعی بین کودکان سالم‌تر و پایدارتر شکل بگیرد و هنرجویان با انجام فعالیت‌های ارائه شده، مهارت‌های عملی لازم را در این زمینه کسب می‌کنند.

استاندارد عملکرد

پرورش توانمندی‌های مربی در توسعه مهارت‌های ارتباطی کودک با همسالان از طریق توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی، به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان و به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان بر اساس منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور.

شایستگی‌های فنی

- ۱ توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی
- ۲ به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان
- ۳ به کارگیری راهبردهای اثربخش و توسعه روابط کودک با همسالان

شایستگی‌های غیر فنی

- ۱ اجتماعی بودن
- ۲ مذاکره
- ۳ آموزش و کمک به فراگیری دیگران

۱- هدف توانمندسازی: روابط کودک با همسالان در اوان کودکی را توضیح دهد.

روابط کودک با همسالان در اوان کودکی

گفت و گو کنید

فعالیت ۱: لحظه‌ای چشمان خود را ببندید و به دوران پیش دبستان خود بازگردید. به یاد بیاورید که با دوستانتان چگونه بازی می‌کردید. لحظات شاد یا چالش‌هایی که در تعامل با همسالانتان داشته‌اید را به خاطر دارید؟ در گروه‌های کلاسی درباره موارد زیر و تجربه‌های خود در تعامل با دوستان دوران پیش دبستان و تأثیر آنها بر خودتان، گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید:

الف) روابط با همسالان آن زمان برای شما چه معنایی داشت؟
ب) این روابط چگونه بر تجربه‌های روزمره‌تان تأثیر می‌گذاشت؟

شکل ۱- روابط کودک با همسالان

کودکان خردسال در محیط‌های پیش از دبستان، با دو نوع رابطه اجتماعی روبه‌رو هستند:

الف) رابطه با بزرگ‌ترها
ب) رابطه با همسالان.

کودکان خردسال از بزرگ‌ترها برای حمایت، راهنمایی و یادگیری قوانین و مهارت‌ها کمک می‌گیرند، در حالی که با همسالان خود روابط برابر و دوستانه دارند، بازی می‌کنند و معناها، دوستی‌ها و فرهنگ مختص گروه همسالان را شکل می‌دهند (شکل ۱).

تعریف روابط با همسالان

روابط همسالان^۱ به روابطی گفته می‌شود که میان کودکان هم‌سن یا کودکانی که در مرحله رشدی نسبتاً مشابهی قرار دارند، شکل می‌گیرد و از طریق بازی و تعاملات روزمره با یکدیگر تقویت و توسعه می‌یابد. این روابط شامل دو جنبه اصلی: پذیرش کودک توسط همسالان و دوستی‌های دوفره می‌باشد. بنابراین، دوستی زمانی شکل می‌گیرد که تعداد تعاملات مثبت با یکدیگر زیاد باشد، این تعاملات شامل صحبت کردن و همکاری باشد و بین آنها ابراز احساسات مثبت وجود داشته باشد.

گفت و گو کنید

فعالیت ۲: در گروه‌های کلاسی درباره رفتارهای کودکان در دوستی‌ها و روابط آنها با همسالان گفت‌وگو کنید. تجربه‌های خود با دوستانتان را که نشان دهد چه رفتارهایی، دوستی نزدیک و پایدار را مشخص می‌کند و چه رفتارهایی، فقط تعامل معمول با گروه را نشان می‌دهد، در کلاس ارائه دهید.

۲- هدف توانمندسازی: گزارشی از اهمیت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی را ارائه دهد.

اهمیت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی

گفت و گو کنید

فعالیت ۳: در گروه‌های کلاسی در مورد تجربه‌های خود از روابط با همسالان در دوران کودکی با توجه به موارد زیر گفت و گو کنید و نکات و پاسخ‌های خود را با هم‌کلاسی‌های خود به اشتراک بگذارید:

- ☐ چرا داشتن دوست یا گروهی از همسالان برای شما در آن زمان مهم بود؟
- ☐ چه اتفاقی می‌افتاد اگر کودکی در گروه پذیرفته نمی‌شد یا کمتر با دیگران تعامل داشت؟
- ☐ روابط شما با همسالان چگونه به یادگیری مهارت‌های اجتماعی و همکاری کمک می‌کرد؟

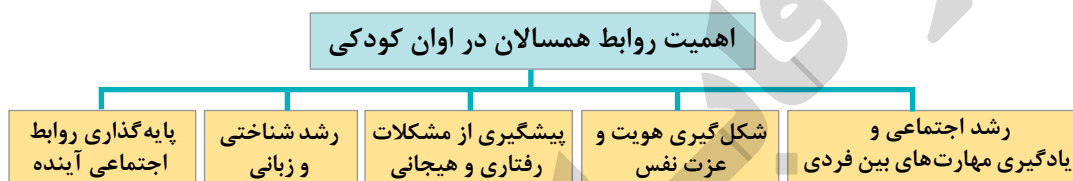
سال‌های نخست زندگی کودک فقط به یادگیری مهارت‌های پایه مانند راه رفتن، حرف زدن یا شناختن اشیاء محدود نمی‌شود؛ بلکه یکی از مهم‌ترین عرصه‌های رشد، یادگیری زندگی در کنار دیگران است. کودک از همان سال‌های نخست زندگی، در کنار خانواده و مراقبان، وارد دنیای همسالان می‌شود؛ دنیایی که

شکل ۲- روابط اولیه کودک با همسالان

در آن با کودکانی هم‌سن یا کمی بزرگ‌تر و کوچک‌تر از خود ارتباط برقرار می‌کند. این روابط در نگاه اول ممکن است ساده و صرفاً نوعی بازی به نظر برسند، اما در حقیقت، پایه‌های بسیاری از توانایی‌های اجتماعی، هیجانی، شناختی و حتی آینده تحصیلی کودک در همین روابط شکل می‌گیرد. اگر کودک بتواند تجربه‌های مثبت، دوستانه و معنادار با همسالان داشته باشد، در مسیر رشد و یادگیری، گامی بزرگ به جلو برمی‌دارد (شکل ۲).

نمودار زیر پنج جنبه کلیدی اهمیت روابط با همسالان در اوان کودکی را نشان می‌دهد.

نمودار ۱- اهمیت روابط با همسالان در اوان کودکی

۱- رشد اجتماعی و یادگیری مهارت‌های بین فردی: کودک با دوستانش، تمرین می‌کند چگونه اجتماعی شود. در جریان تعامل با همسالان، او یاد می‌گیرد که باید گاهی صبر کند، نوبت بگیرد، اسباب‌بازی‌هایش را تقسیم کند و اختلاف‌ها را بدون خشونت حل کند. این فرصت‌ها بهترین کلاس عملی برای تمرین مهارت‌های اجتماعی هستند. کودکان با هم تمرین می‌کنند چگونه قواعد بازی گروهی را رعایت کنند، چگونه از هم دفاع کنند یا با هم کار مشترکی را پیش ببرند. این مهارت‌ها در آینده، هنگام ورود به مدرسه و جامعه، به کودک کمک می‌کند تا بتواند به خوبی با دیگران ارتباط برقرار کند.

فعالیت ۴: با جست‌وجو در منابع علمی معتبر:

الف) فهرستی از بازی‌هایی که مهارت‌های اجتماعی و بین فردی کودکان را تقویت می‌کنند، ارائه دهید.

ب) یک نمونه از آن بازی را در کلاس اجرا کنید.

ج) دلایل انتخاب این بازی را ارائه دهید.

جست‌وجو کنید

۲- شکل‌گیری هویت و عزت نفس: دوست داشتن و دوست داشته شدن به کودک احساس ارزشمندی

شکل ۳- شکل‌گیری هویت و عزت نفس

می‌دهد. زمانی که کودک در جمع دوستان پذیرفته می‌شود، احساس می‌کند که مهم و دوست‌داشتنی است. این تجربه‌ها به او کمک می‌کند تا تصویری مثبت از خود داشته باشد و اعتماد به نفس بیشتری پیدا کند. در مقابل، کودکی که مدام از سوی دوستان طرد شود، ممکن است دچار احساس تنهایی یا کم‌ارزشی شود. به همین دلیل، روابط مثبت با همسالان نقش مهمی در شکل‌گیری هویت شخصی و اجتماعی کودک دارند (شکل ۳).

تمرین کنید

فعالیت ۵: در گروه‌های کلاسی، درباره یکی از ویژگی‌های مثبت یا رفتارهای دوستانه که باعث دوست‌داشتنی شدن یا محبوبیت آنها شده است، صحبت کنید. برای مثال: «سارا خیلی خوب داستان تعریف می‌کند.» سپس درباره موضوعات زیر گفت‌وگو کنید:

- ☐ چرا وقتی دیگران از ما تعریف می‌کنند، احساس خوبی پیدا می‌کنیم؟
- ☐ اگر کسی در جمع پذیرفته نشود، چه احساسی خواهد داشت؟
- ☐ چگونه می‌توانید به احساس ارزشمندی دوستان خود کمک کنید؟
- ☐ گزارشی از اجرای این تمرین در کلاس ارائه دهید.

۳- پیشگیری از مشکلات رفتاری و هیجانی: روابط دوستانه برای کودکان مثل یک سپر محافظ عمل می‌کنند. کودکی که دوستان صمیمی دارد، معمولاً آرام‌تر، شادتر و انعطاف‌پذیرتر است. او می‌تواند با تکیه بر حمایت دوستانش، احساسات منفی‌اش مثل ترس، خشم یا غم را بهتر مدیریت کند. برای مثال، کودکی را تصور کنید که در مرکز پیش از دبستان با یک مشکل روبه‌رو می‌شود. اگر دوستی داشته باشد که او را دلداری دهد یا همراهی‌اش کند، احتمال اینکه به پرخاشگری یا گریه‌های طولانی پناه ببرد خیلی کمتر می‌شود. اما کودکی که تنهاست و از سوی دیگران پس زده می‌شود، ممکن است بیشتر دچار لجبازی، اضطراب یا احساس اندوه و ناراحتی شود. به همین دلیل، کیفیت روابط همسالان می‌تواند بر سلامت روانی و رفتاری کودک اثر عمیق داشته باشد.

شکل ۴- تقویت توانایی حل مسئله

۴- رشد شناختی و زبانی: بازی و گفت‌وگو با دوستان، ذهن کودک را فعال‌تر می‌کند. وقتی کودکان با هم بازی می‌کنند، باید برای ادامه بازی فکر کنند، نقشه بزنند و مشکلات پیش‌آمده را حل کنند. این فعالیت‌ها باعث تقویت توانایی حل مسئله می‌شود. علاوه بر این، صحبت کردن با دوستان فرصتی عالی برای تمرین زبان و گسترش واژگان فراهم می‌آورد. کودکان در گفت‌وگوهای گروهی یاد می‌گیرند چگونه خواسته‌های خود را بیان کنند، به حرف دیگران گوش دهند و پاسخ مناسب بدهند. این فرایندها به رشد هوش اجتماعی و زبانی آنها کمک می‌کند (شکل ۴).

تمرین کنید

فعالیت ۶: در گروه‌های کلاسی با هم یک داستان کوتاه به روش زیر ارائه دهید:

- ۱ ابتدا یکی از شما یک جمله ساده برای شروع داستان بگوید، مانند «در یک روز بارانی، یک خرگوش کوچک در جنگل گم شد.»
- ۲ نفر بعدی جمله‌ای مرتبط با جمله قبلی اضافه کند و این روند ادامه یابد تا همه اعضای گروه در شکل‌گیری داستان مشارکت داشته باشند.
- ۳ هنگام افزودن جملات، دقت کنید که جمله شما با جمله قبلی ارتباط منطقی داشته باشد و بتوانید ایده‌های تازه و خلاقانه یا واژگان جدید را به داستان وارد کنید.
- ۴ پس از پایان داستان، با یکدیگر درباره اینکه این بازی چگونه می‌تواند به رشد مهارت‌هایی مانند حل مسئله و مهارت‌های زبانی کودکان کمک کند، گفت‌وگو کنید.
- ۵ نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

بیشتر بدانید

لو ویگوتسکی^۱، روان‌شناس معروف روسی، باور داشت که رشد شناختی کودک در بستر روابط اجتماعی شکل می‌گیرد و تعامل با دیگران مهم‌ترین عامل یادگیری است. وقتی کودکان با دوستانشان بازی می‌کنند و درباره قوانین بازی با یکدیگر گفت‌وگو می‌کنند، در واقع با کمک هم می‌توانند کارهایی انجام دهند که به تنهایی قادر به انجامشان نیستند. در این فرایند، کودک با شنیدن واژه‌های تازه، مشاهده شیوه‌های فکر کردن دوستان و تمرین بیان خواسته‌هایش، مهارت‌های زبانی و شناختی خود را گسترش می‌دهد. بنابراین، همسالان نه فقط هم‌بازی، بلکه همراهان و یاریگرانی هستند که با تبادل نظر و حل مسائل مشترک، زمینه پرورش تفکر و زبان کودک را فراهم می‌کنند.

۵- پایه‌گذاری روابط اجتماعی آینده: روابطی که کودک در سال‌های نخست زندگی تجربه می‌کند، فقط مربوط به همان دوران نیست. این تجربه‌ها مثل الگویی هستند که در ناخودآگاه او باقی می‌مانند و بر روابطش در دوران مدرسه، نوجوانی و حتی بزرگسالی اثر می‌گذارند. برای مثال، کودکی که یاد گرفته در بازی‌های گروهی با دیگران همکاری کند، احتمالاً در آینده هم در کلاس، در تیم‌های ورزشی یا در محیط کار فردی همکار و قابل‌اعتماد خواهد بود. در مقابل، کودکی که در روابط اولیه‌اش بیشتر تجربه طرد شدن یا دعوا و تنهایی داشته، ممکن است در روابط بعدی‌اش هم دچار مشکل شود.

روابط سالم با همسالان، نوعی سرمایه بلندمدت برای موفقیت اجتماعی کودک در آینده است.

نکته

گزارش دهید

فعالیت ۷: با یکی از والدین یا اعضای خانواده گفت‌وگو کنید و درباره تجربه‌های فرزند آنها در بازی‌های گروهی و روابط با همسالان بپرسید. برای مثال: «کودک شما در بازی‌های گروهی با دوستان چگونه رفتار می‌کند؟» یا «چه تجربه‌های مثبت یا منفی در روابط با همسالان داشته است؟» یادداشت‌های خود را جمع‌آوری کرده و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید. سپس درباره اینکه روابط اولیه کودکان چگونه بر مهارت‌های اجتماعی آینده اثر می‌گذارد، جمع‌بندی کوتاهی ارائه دهید.

تمرین کنید

- ۱ گزارشی از تفاوت بین تعاملات معمول گروهی و دوستی پایدار دو نفره و دلایل این تفاوت‌ها در کودکان تهیه کنید.
- ۲ یک پوستر آموزشی درباره اهمیت روابط همسالان در اوان کودکی تهیه کنید.
- ۳ با جست‌وجو در منابع علمی گزارشی در مورد نظریه‌های مربوط به روابط همسالان در اوان کودکی ارائه دهید.
- ۴ با چند مربی با تجربه درباره اهمیت روابط با همسالان گفت‌وگو کنید و پاسخ‌ها را با مطالب کتاب درباره پنج جنبه اهمیت این روابط مقایسه و تحلیل کنید و گزارش آن را ارائه دهید.

خودارزیابی

پودمان ۱: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک				واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط کودک با کودک			
مرحله ۱: توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی							
این کاربرگ برای ارزیابی مهارت‌های شما در مرحله ۱ واحد یادگیری برقراری ارتباط کودک با کودک تهیه شده است. در هر سؤال، بیشترین امتیاز ۳ و کمترین امتیاز ۱ است. بر این اساس، خود را ارزیابی نموده و به خود امتیاز دهید.							
ردیف	مورد			۳	۲	۱	
۱	تا چه حد می‌توانید یک تعریف علمی و دقیق از روابط کودک با همسالان ارائه دهید؟						
۲	تا چه حد می‌توانید درباره تفاوت بین تعاملات معمول بین همسالان و دوستی پایدار دو نفره، گزارشی ارائه دهید؟						
۳	تا چه حد می‌توانید یک پوستر آموزشی درباره اهمیت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی تهیه کنید؟						
۴	تا چه حد می‌توانید برای هر یک از جنبه‌های پنج‌گانه اهمیت روابط کودک با همسالان را فعالیتی طراحی و ارائه دهید؟						

۳- هدف توانمندسازی: فرایند رشد روابط کودک با همسالان در کودکان را توضیح دهد.

رشد روابط کودک با همسالان در کودکان

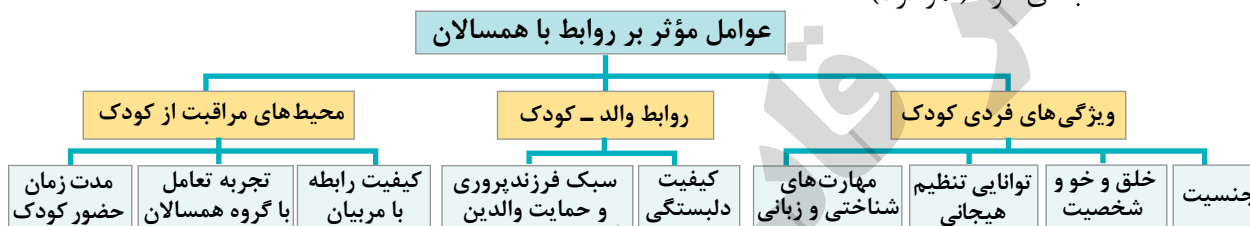
گفت و گو کنید

فعالیت ۸: تصور کنید سارا به تازگی وارد کلاس شما شده است. او کودک ساکتی است و بیشتر وقتش را به تنهایی بازی می‌کند. نرگس دوست دارد با او هم‌بازی شود، اما نمی‌داند چگونه به او نزدیک شود. به نظر شما:

- ☐ چرا سارا در برقراری دوستی با دیگران دشواری بیشتری دارد؟
- ☐ چه کارهایی می‌تواند به او کمک کند تا با همسالانش راحت‌تر ارتباط برقرار کند؟
- ☐ پاسخ‌های خود را با هم‌کلاسی‌هایتان مقایسه کنید.

یکی از پرسش‌های اصلی درباره روابط همسالان این است که چه عواملی بر شکل‌گیری و کیفیت این روابط در کودکان خردسال تأثیر می‌گذارند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد این عوامل را می‌توان در سه گروه اصلی زیر دسته‌بندی کرد (نمودار ۲).

نمودار ۲- عوامل مؤثر بر رشد روابط کودک با همسالان در کودکان

۱- ویژگی‌های فردی کودک

روابط کودکان با همسالان از ویژگی‌های فردی کودکان تأثیر می‌پذیرد که از مهم‌ترین آنها جنسیت، مزاج (خلق و خو) و شخصیت، توانایی تنظیم هیجانی و مهارت‌های شناختی و زبانی است.

■ **جنسیت:** دختران در مرکز پیش از دبستان معمولاً گرایش بیشتری به رفتارهای دوستانه، همدلی و بازی‌های گروهی دارند، در حالی که پسران بیشتر به بازی‌های پرتحرک و گاهی پرخاشگرانه علاقه نشان می‌دهند. بازی با همسالان هم‌جنس هم این تفاوت‌ها را تقویت می‌کند (شکل ۵).

■ **خلق و خو و شخصیت:** کودکان دشوار (کودکانی که گاهی رفتارهای چالش‌برانگیز یا غیرقابل پیش‌بینی دارند) یا خجالتی، کمتر با دیگران تعامل مثبت دارند و احتمال بروز تعارض در روابطشان بیشتر است.

■ **توانایی تنظیم هیجانی:** توانایی مدیریت هیجانات منفی مانند مدیریت خشم هنگام دعوا بر سر اسباب‌بازی، کودکان را در برقراری دوستی و مشارکت در گروه‌های مثبت یاری می‌کند، در حالی که کودکانی که هیجانات خود را خوب مدیریت نمی‌کنند، معمولاً با همسالانی همراه می‌شوند که مشکلات مشابه دارند و این می‌تواند شایستگی اجتماعی آنها را در آینده کاهش دهد.

شکل ۵- جنسیت و روابط کودک با همسالان

شکل ۶- مهارت‌های شناختی و زبانی و روابط کودک با همسالان

■ **مهارت‌های شناختی و زبانی:** کودکانی که به خوبی صحبت‌ها و رفتارهای دیگران را درک می‌کنند، بهتر می‌توانند موقعیت‌ها را بفهمند، در بازی‌های تخیلی و گروهی مشارکت کنند و شایستگی اجتماعی بالاتری نشان دهند، در حالی که ضعف در این مهارت‌ها باعث تعارضات بیشتر و مشکلات در روابط می‌شود (شکل ۶).

فعالیت ۹: به یک مرکز پیش از دبستان^۱ بروید و رفتار کودکان را هنگام بازی و برقراری ارتباط با دوستانشان با دقت مشاهده کنید. موارد زیر را بررسی کنید:

- ۱ چگونه کودکان هیجانات خود را مدیریت می کنند مثلاً در صورت ناراحتی چه واکنشی نشان می دهند؟
- ۲ چگونه با هم تعامل می کنند، مثلاً همکاری می کنند یا با هم بازی گروهی انجام می دهند؟
- ۳ مشاهدات خود را با هم کلاسی های خود به اشتراک بگذارید و درباره تفاوت ها و شباهت ها گفت و گو کنید.
- ۴ گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

۲- روابط والد - کودک

■ **کیفیت دلبستگی:** روابط کودکان با همسالان از روابط والد - کودک نیز تأثیر می پذیرد و کیفیت دلبستگی اولیه، یعنی رابطه عاطفی و امن کودک با پدر یا مادر، نقش مهمی در این روابط دارد. غالباً کودکان با دلبستگی ایمن^۲، در تعاملات اجتماعی شایستگی بالاتر، محبوبیت بیشتر و پرخاشگری کمتر نشان می دهند، در حالی که کودکان با دلبستگی ناایمن^۳، احساسات منفی و پرخاشگری بیشتری دارند و کنترل کمتری بر تعاملات خود دارند.

■ **سبک فرزندپروری و حمایت والدین:** روش های فرزندپروری بر روابط والد - کودک نیز تأثیر می گذارند. سبک های فرزندپروری تنبیهی و مستبدانه، پرخاشگری کودکان را افزایش می دهند، در حالی که تعاملات مثبت والد - کودک، رفتارهای اجتماعی مثبت و پذیرش همسالان را افزایش می دهد (شکل ۷).

شکل ۷- سبک فرزندپروری و حمایت والدین

در این بین، نقش پدران نیز مهم است. بازی های حرکتی و سبک های فرزندپروری مناسب پدر به محبوبیت و پذیرش کودکان در میان همسالان کمک می کند. والدین می توانند با فراهم کردن فرصت های تعامل با همسالان و ارائه راهنمایی درباره رفتار مناسب، مهارت های اجتماعی کودکان را تقویت کنند. مطالعات نشان می دهد کودکانی که والدین برای آنها قرارهای بازی با دوستان و همسالان ترتیب می دهند و این ملاقات ها را به صورت غیرمستقیم نظارت می کنند، بیشتر مورد علاقه همسالان خود قرار می گیرند، رفتارهای اجتماعی مثبت بیشتری نشان می دهند و دوستان بیشتری پیدا می کنند.

فعالیت ۱۰: به یک محیط بازی کودکان بروید و با دقت تعامل کودکان با والدین را مشاهده کنید. این بار تمرکز شما روی رفتار والدین باشد. موارد زیر را بررسی کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید:

- ☐ والدین چگونه کودکان را در بازی با دیگران تشویق می کنند؟
- ☐ چه زمانی وارد بازی می شوند و چه زمانی اجازه می دهند کودک خودش مسئله ای را حل کند؟
- ☐ چطور به کودک کمک می کنند تا احساساتش را کنترل کند؟
- ☐ چه رفتارهایی باعث افزایش محبوبیت و مهارت اجتماعی کودکان می شود؟

۱- در ایران، معمولاً برای اشاره به مراکز آموزش و پرورش کودکان صفر تا شش سال، از اصطلاح «مراکز پیش از دبستان» استفاده می شود. با این حال، از سال ۱۴۰۲ و با تأکید سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک به عنوان نهاد متولی این حوزه، واژه «کودکستان» برای اشاره به این مراکز پیشنهاد و به کار گرفته شده است. در این کتاب، بر حسب ضرورت و با توجه به بافت متن، یکی از این دو اصطلاح با هر دو به کار رفته اند.

۲- Secure Attachment

۳- Insecure Attachment

۳- محیط‌های مراقبت از کودک

■ **کیفیت رابطه با مربیان:** محیط‌های مراقبت از کودک مانند مرکز پیش از دبستان، فرصت‌های تازه‌ای برای شکل‌گیری مهارت‌های اجتماعی فراهم می‌کنند، چون کودکان در آنجا با مربیان و همسالان خود در ارتباط مداوم قرار می‌گیرند.

■ **تجربه تعامل با گروه همسالان:** تجربه بازی و فعالیت‌های گروهی با همسالان به کودکان کمک می‌کند تا مهارت‌های ارتباطی و دوستی را یاد بگیرند. با این حال، اگر گروه همسالان بیش از اندازه بزرگ یا شلوغ باشد، ممکن است برای کودکانی که مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی کمتری دارند، فشار و استرس ایجاد کند (شکل ۸).

شکل ۸- تجربه تعامل کودک با گروه همسالان

۳- **مدت زمان حضور کودک:** کودکی که ساعت‌های زیادی را در مرکز پیش از دبستان می‌گذراند، ممکن است بیشتر دچار مشکلات رفتاری یا پرخاشگری شود، به‌ویژه اگر فرصت کافی برای بازی فردی، استراحت یا تعامل سالم با همسالان و مربیان نداشته باشد. بنابراین وجود مربیان حمایتگر، گروه‌های مناسب و زمان‌بندی درست می‌تواند به رشد بهتر روابط اجتماعی کودک کمک کند.

فعالیت ۱۱: در گروه‌های کلاسی داستان زیر را با دقت مطالعه کنید. پس از خواندن داستان، در گروه‌های کلاسی به موارد زیر پاسخ دهید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید:

آرمان پسری ۵ ساله است که از ساعت ۸ صبح تا ۵ عصر در مرکز پیش از دبستان حضور دارد. در ابتدای روز، آرمان کمی پرانرژی است، اما نزدیک ظهر بی‌قرار می‌شود و عصرها اغلب خسته و کلافه به نظر می‌رسد. او در گروه همسالان تلاش می‌کند وارد بازی شود، اما وقتی قوانین بازی رعایت نمی‌شود یا نوبت او نادیده گرفته می‌شود، سریع عصبانی شده و از جمع فاصله می‌گیرد. آرمان دوستان ثابت ندارد و بیشتر وقتش را تنها در گوشه‌ای از حیاط می‌گذراند. مربی کلاس، خانم نادری، فردی مهربان است، اما به دلیل شلوغی کلاس و تعداد زیاد کودکان، توجهش بیشتر به مدیریت نظم عمومی و کودکان پرانرژی معطوف می‌شود. وقتی آرمان ناراحت است، با جملاتی ساده مثل «اشکالی نداره، برو یک بازی دیگه پیدا کن» او را آرام می‌کند، اما فرصت کمی برای همراهی عمیق یا راهنمایی فردی او دارد. این شرایط باعث شده آرمان گاهی احساس کند در گروه جایی ندارد و حتی برخی صبح‌ها تمایلی برای حضور در مرکز پیش از دبستان نشان نمی‌دهد.

- ☐ تعامل آرمان با همسالانش چه ویژگی‌هایی دارد؟
- ☐ چه عواملی بر تعامل آرمان با همسالانش تأثیر گذاشته است؟
- ☐ مدت زمان حضور طولانی آرمان در مرکز پیش از دبستان چه پیامدهایی برای او داشته است؟
- ☐ اگر شما مربی بودید، چه تغییراتی در محیط، روش ارتباط یا برنامه روزانه خود برای برقراری ارتباط با آرمان ایجاد می‌کردید؟

گزارش دهید

مراحل رشد روابط با همسالان در کودکان

فعالیت ۱۲: به شکل‌های زیر با دقت نگاه کنید. در گروه‌های کلاسی در مورد تفاوت‌های روابط کودکان با هم در سنین مختلف گفت‌وگو کنید.

گفت‌وگو کنید

روابط کودکان با همسالان از همان سال‌های نخست زندگی شکل می‌گیرد و به مرور با رشد جسمی، شناختی و عاطفی کودک، ماهیتی متفاوت و پیچیده‌تر پیدا می‌کند. شناخت مراحل رشد کودکان در روابط با همسالان به مربی کمک می‌کند تا بفهمد چرا رفتارهای کودکان در سنین مختلف متفاوت است. مراحل رشد روابط کودکان با همسالان شامل موارد زیر است که در جدول ۱ آورده شده است.

۱ تا ۲ سالگی: روابط کودکان با همسالان از حدود ۱ تا ۲ سالگی آغاز می‌شود. در این مرحله تمرکز کودک بر خودش است و کمتر به کودک دیگر فکر می‌کند، مثلاً وقتی یک اسباب‌بازی را می‌خواهد بدون توجه به کودک دیگر آن را برمی‌دارد.

۲ تا ۳ سالگی: در این سن، کودک تلاش می‌کند بدون خشونت یا کشیدن اسباب‌بازی، خواسته‌اش را به دیگران منتقل می‌کند، هر چند هنوز توجهی به نیازهای کودک دیگر ندارد. برای مثال ممکن است بگوید «این توپ مال من است!» و قاطعانه آن را از کودک دیگر بخواهد.

۳ تا ۴ سالگی: با رسیدن به این سن، کودک وارد مرحله **تعامل متقابل** می‌شود و یاد می‌گیرد برای رسیدن به اهداف، از گفت‌وگو و توافق استفاده کند، مثلاً در بازی قطار بازی، دو کودک تصمیم می‌گیرند که یکی راننده و یکی مسافر باشد و نوبت‌ها را رعایت کنند.

۴ تا ۵ سالگی: در این سن کودکان با همکاری و درک متقابل با هم بازی می‌کنند و برای رسیدن به نیازهای مشترک، برنامه‌ریزی می‌کنند، مثلاً در ساختن یک خانه با لگو، نقش‌ها را تقسیم می‌کنند و با توافق، یک کار گروهی را انجام می‌دهند.

جدول ۱- روابط کودک با همسالان در سال‌های اوان کودکی

سن تقریبی ^۱	ویژگی‌های روان‌شناختی و اجتماعی
۱ تا ۲ سالگی	تمرکز بر نیازهای شخصی، بی‌توجهی به خواسته‌های دیگران، رفتارهای خودمحورانه (مثل گرفتن اسباب‌بازی بدون توجه به کودک دیگر)
۲ تا ۳ سالگی	آغاز بیان نیازها و خواسته‌ها با کلمات، ابراز قاطعانه مالکیت، توجه محدود به همسال و ناتوانی نسبت به در نظر گرفتن دیدگاه او
۳ تا ۴ سالگی	شکل‌گیری تعامل متقابل، هماهنگی و همکاری اولیه، توانایی مذاکره ساده، رعایت نوبت و تجربه اولین نشانه‌های گفت‌وگوی اجتماعی
۴ تا ۵ سالگی	رشد همکاری و همدلی، تقسیم نقش‌ها در بازی، درک متقابل دیدگاه‌ها، توانایی حل مسئله مشترک و شکل‌گیری تجربه کار گروهی واقعی

۱- این سنین تقریبی هستند و در بعضی موارد ویژگی‌های روان‌شناختی و اجتماعی در سنین مختلف با یکدیگر هم‌پوشانی دارند و تفاوت‌های فردی در این زمینه طبیعی است.

تمرین کنید

فعالیت ۱۳: هر یک از چهار داستان زیر، رشد روابط با همسالان در دوره‌های ۱-۲، ۳-۴، ۴-۵ سالگی را نشان می‌دهد. مشخص کنید هر داستان به کدام سن تعلق دارد. پاسخ خود را با جدول ۱ و هم‌کلاسی‌های خود مقایسه کنید.

داستان ۱: در کلاس، علی و کیان هردو به یک پازل علاقه‌مند هستند. ابتدا هر دو می‌خواهند قطعات را بردارند، اما بعد از کمی گفت‌وگو تصمیم می‌گیرند هر کدام بخشی از پازل را کامل کند و نتیجه را با هم ترکیب کنند.

داستان ۲: در اتاق بازی، سارا و عاطفه مشغول ساختن یک برج با لگو هستند. سارا پیشنهاد می‌دهد که او طبقات پایین و عاطفه بالاتر را بسازند. عاطفه مخالفت می‌کند و می‌خواهد خودش همه برج را بسازد. پس از کمی گفت‌وگو، هر دو تصمیم می‌گیرند نوبتی بسازند.

داستان ۳: در اتاق بازی، امیر یک مکعب را برمی‌دارد و با آن مشغول می‌شود. آراد کنارش می‌ایستد و به او نگاه می‌کند. امیر بدون توجه به آراد، همچنان با مکعب بازی می‌کند. هر دو در یک فضا هستند، اما هیچ تعامل واقعی میانشان شکل نمی‌گیرد.

داستان ۴: در حیاط، هانا توپ را برداشته و با آن بازی می‌کند. مریم می‌خواهد توپ را بگیرد، اما هانا بدون توجه به او بازی را ادامه می‌دهد. مریم چند لحظه اعتراض می‌کند و بعد سراغ بازی دیگری می‌رود.

بازدید کنید

فعالیت ۱۴: با هماهنگی هنرآموز خود، هنگام بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، رفتار کودکان را در گروه‌های سنی مختلف مشاهده کنید. تفاوت‌های روابط بین کودکان در سنین مختلف را شناسایی کنید و به سؤالات زیر پاسخ دهید:

- ☐ چه رفتارهایی در کودکان کوچک‌تر، بیشتر دیده می‌شود؟
- ☐ کودکان بزرگ‌تر، چگونه با هم تعامل می‌کنند؟
- ☐ نتیجه مشاهدات و یادداشت‌های خود را در کلاس گزارش دهید.

دوستی‌ها از اوایل کودکی شروع می‌شوند؛ آنها ممکن است به یک کودک خاص علاقه نشان دهند، بخواهند اسباب‌بازی‌هایشان را با او به اشتراک بگذارند، نزدیک هم بمانند و با هم بازی کنند. در مرکز پیش از دبستان، دوستی‌ها با بازی‌های گروهی و نمایشی جلوه بیشتری پیدا می‌کنند و در دوران پیش از دبستان، علاوه بر بازی، تعاملات کلامی نیز پررنگ می‌شود و شامل روابط مثبت و انجام فعالیت‌های مشترک مورد علاقه هر دو کودک است.

تمرین کنید

فعالیت ۱۵: روی کارت‌های مختلف، نمونه رفتارهای کودکان در سنین مختلف را مانند موارد زیر بنویسید:

«کودک بدون توجه اسباب‌بازی را می‌گیرد»، «کودک می‌گوید: این مال منه!»، «دو کودک نوبت‌ها را رعایت می‌کنند»، «دو کودک نقش‌ها را تقسیم می‌کنند و همکاری می‌کنند».

سپس در گروه‌های کلاسی کارت‌ها را بردارید و آنها را به ترتیب سن (از ۱ تا ۵ سالگی) کنار هم مثل یک پازل بزرگ بچینید. بعد از چیدن کارت‌ها، با دوستانتان با توجه به تغییر رفتار کودکان در طول رشد در مورد سؤال زیر گفت‌وگو کنید: روابط همسالان چگونه از «تمرکز بر خود» به «همکاری و همدلی» تبدیل می‌شود؟

۴- هدف توانمندسازی: فرایند رشد روابط کودک با همسالان در کودکان را به کار گیرد.

مهارت‌های اساسی دوستی در کودکان: آغاز، تداوم و حل تعارض

گفت‌وگو کنید

فعالیت ۱۶: آخرین باری که با کسی دوست شدید یا با یک هم‌کلاسی جدید صحبت کردید، چه کاری باعث شد این ارتباط آغاز شود؟ چه رفتارهایی باعث شد دوستی ادامه پیدا کند و رابطه مثبت بماند؟ وقتی در این تعامل اختلاف یا سوءتفاهمی پیش می‌آمد، چه کاری انجام می‌دادید تا رابطه آسیب نبیند؟

پاسخ خود را با هم‌کلاسی‌هایتان در میان بگذارید و درباره تجربه‌هایتان گفت‌وگو کنید.

دوستی در کودکی فرایندی است که از یک لحظه کوتاه آغاز می‌شود، در گذر زمان تداوم می‌یابد و گاهی با چالش‌ها و تعارض‌هایی همراه می‌شود. مهارت‌های لازم برای ایجاد و حفظ دوستی در نمودار زیر نشان داده شده است:

نمودار ۳- مهارت‌های اساسی دوستی در کودکان

۱- آغازگری ارتباط : در آغاز هر دوستی، نخستین گام این است که یک کودک به دیگری نزدیک شود و نشانه‌ای از علاقه برای برقراری ارتباط نشان دهد. این آغاز می‌تواند شکل‌های ساده‌ای داشته باشد: گفتن «سلام»، لبخند زدن، پرسیدن یک سؤال یا معرفی کوتاه خود. چنین رفتارهایی زمینه‌ای فراهم می‌کند تا طرف مقابل احساس راحتی کند و پاسخ مثبتی بدهد. وقتی این پاسخ مثبت دریافت شود، تعامل ادامه پیدا می‌کند و شانس شکل‌گیری یک رابطه دوستانه بیشتر می‌شود. کودکان برای شروع ارتباط همیشه از کلمات استفاده نمی‌کنند. نگاه کردن، نزدیک شدن، گوش دادن یا تقلید از رفتار دیگران هم می‌تواند راهی برای نشان دادن علاقه باشد. برای مثال، کودکی ممکن است کنار گروهی بنشیند که مشغول فعالیت هستند و با مشاهده بازی دیگران به تدریج وارد جمع شود. این رفتارها به کودک اجازه می‌دهد بدون فشار مستقیم تعامل با همسالان را آغاز کند.

تقلید، یکی از راهبردهای رایج کودکان خردسال برای شروع ارتباط است و نقش مهمی در رشد مهارت‌های اجتماعی دارد. برای مثال، کودکی ممکن است همان وسیله‌ای را بردارد که دوستش در حال بازی با آن است یا حرکتی که همسالان انجام می‌دهند را تقلید کند. وقتی کودکان می‌بینند رفتارهایشان توسط دیگران تقلید می‌شود، اغلب احساس خوشایندی پیدا می‌کنند و پذیرای ارتباط بیشتری می‌شوند. با این حال، کودکان بزرگ‌تر ممکن است چنین رفتاری را مزاحمت یا تقلید غیرمطلوب بدانند و واکنش منفی نشان دهند. بنابراین لازم است کودکان یاد بگیرند چه زمانی و به چه شیوه‌ای از تقلید استفاده کنند تا تعاملات اجتماعی مثبت و مؤثری داشته باشند.

فعالیت ۱۷: ابتدا روی برگه‌های کوچک چند کارت طراحی کنید. هر کارت باید نشان‌دهنده یک نشانه ارتباطی ساده باشد (مثلاً لبخند، دست تکان دادن، تعارف وسیله، نگاه دوستانه یا حتی اخم). سپس کارت‌ها را با هم جابه‌جا کنید. هر نفر کارتی را که به او رسیده اجرا می‌کند، بدون آنکه حرفی بزند. هم‌کلاسی‌های شما باید حدس بزنند پیام کارت چیست؟ در پایان این بازی در گروه‌های کلاسی در مورد سؤال: «فهمیدن این نشانه‌های غیرکلامی چه نقشی در شروع ارتباط و دوستی دارد؟» گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاسی ارائه دهید.

بازی کنید

در مرحله آغاز دوستی، معیارهایی است که کودکان برای انتخاب نخستین دوست در نظر می‌گیرند.

نکته

شکل ۹- آغازگری ارتباط

با این حال، همه کودکان در آغازگری رابطه مهارت یکسانی ندارند. بعضی‌ها ممکن است ایده‌دوستی برای نزدیک شدن داشته باشند اما زمان را اشتباه انتخاب کنند یا پیام خود را به شکل مناسبی منتقل نکنند. برخی دیگر هم نشانه‌های اجتماعی مانند لبخند، سلام یا دعوت به بازی را نمی‌بینند و فرصت پاسخ‌گویی را از دست می‌دهند (شکل ۹).

فعالیت ۱۸: کارت‌هایی طراحی کنید و روی هر کارت یک علاقه یا ویژگی شخصی مثل «دوستدار نقاشی»، «عاشق حیوانات» یا «دوستدار بازی در حیاط» بنویسید. سپس کارت‌ها را با هم جابه‌جا کنید و سعی کنید هم‌کلاسی پیدا کنید که کارت او مشابه یا مکمل کارت شما باشد. وقتی جفت مناسب را پیدا کردید، با هم گفت‌وگویی درباره علاقه مشترک داشته باشید و بعد کارت‌هایتان را کنار هم قرار دهید تا نشان دهد علاقه‌های مشترک چگونه می‌توانند شروع یک دوستی باشند.

۲- تداوم رابطه مثبت: پس از برداشتن گام نخست برای آغاز دوستی، مهارت مهم بعدی توانایی حفظ و تداوم رابطه است. اگر کودکان تنها در شروع ارتباط موفق باشند، اما ندانند چگونه آن را ادامه دهند، دوستی‌ها کوتاه‌مدت و ناپایدار خواهند بود. کودکانی که در تعاملات روزمره به دیگران توجه نشان می‌دهند، معمولاً با علاقه و احترام پاسخ می‌دهند و گاهی نیز پیشنهادهای سازنده ارائه می‌دهند، معمولاً در جمع همسالان محبوب‌ترند و دوستی‌های پایدارتری دارند.

ویژگی اصلی این کودکان آن است که در روابط خود صرفاً به منافع شخصی نمی‌اندیشند، بلکه همکاری، کمک و ابراز هیجانات مثبت را تمرین می‌کنند. آنها به راحتی محبت و همدلی نشان می‌دهند و از موفقیت‌های دوستانشان شاد می‌شوند. چنین رفتاری باعث می‌شود حضورشان برای دیگران لذت‌بخش باشد و تمایل به ادامه ارتباط با آنها تقویت شود.

لازم به ذکر است که هدف مربی کمک به برقراری روابط سالم، محترمانه و معنادار است. نمونه‌هایی از رفتارهایی که به تداوم رابطه کمک می‌کنند عبارت‌اند از:

■ **ابراز علاقه:** لبخند زدن، تماس چشمی، سر تکان دادن یا پرسیدن سؤال‌های مرتبط.

■ **همکاری:** نوبت دادن، به اشتراک گذاشتن وسایل یا همکاری در انجام یک کار.

■ **ابراز پذیرش:** گوش دادن به نظرات همبازی و پذیرفتن روش پیشنهادی او.

■ **محبت و همدلی:** گفتن جملات دوستانه («چه نقاشی قشنگی کشیدی») یا توجه به احساس دیگران («به نظر ناراحت می‌ای؛ می‌خواهی کنارت بشینم؟»).

■ **کمک کردن:** ارائه پیشنهادهای کوچک برای آسان‌تر شدن کار («اگه بخوای، جعبه رو نگه می‌دارم تا راحت‌تر ببندی»).

■ **تشویق و قدردانی:** تحسین موفقیت‌ها («ایده خیلی خوبی بود!»).

تداوم دوستی نیازمند تعادل در رفتارهای اجتماعی، ترکیبی از توجه، همکاری، محبت و احترام متقابل است. این مهارت‌ها اگرچه ساده به نظر می‌رسند، اما تمرینی مداوم می‌طلبند تا به بخشی پایدار از شخصیت اجتماعی کودک تبدیل شوند (شکل ۱۰).

شکل ۱۰- تداوم دوستی کودکان

فعالیت ۱۹: با هماهنگی هنرآموز خود، رفتارهای کودکان را حین بازی در مرکز پیش از دبستان، یادداشت کنید. سپس در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:

۱ کدام دسته از رفتارها باعث رضایت و علاقه همسالان می‌شود؟

۲ کدام رفتارها باعث دور شدن و طرد شدن کودک می‌شود؟

۳- حل تعارض: همان طور که کودکان از طریق دوستی ها یاد می گیرند چگونه همکاری کنند و لذت ببرند، گاهی هم با اختلاف نظر، نارضایتی یا برخوردهای احساسی روبه رو می شوند. تعارض در ساده ترین تعریف یعنی موقعیتی که دو کودک درباره یک موضوع یا رفتار اختلاف پیدا می کنند؛ یکی مقاومت می کند یا اعتراض دارد و دیگری بر نظر خود پافشاری می کند.

در تعارض، محور اصلی «اختلاف دیدگاه یا خواسته» است، نه لزوماً آسیب زدن به دیگری. این نکته مهم است، زیرا اغلب تعارض با پرخاشگری اشتباه گرفته می شود.

نکته

پرخاشگری زمانی است که کودک عمداً می خواهد به دیگری آسیب بزند؛ اما در تعارض، هدف اصلی بیان تفاوت نظر یا دفاع از حق شخصی است. بنابراین، هر اختلافی به معنای دشمنی یا رفتار منفی نیست. ممکن است در نگاه اول تعارض امری ناخوشایند به نظر برسد، اما روان شناسان کودک تأکید می کنند که تعارض می تواند نقشی سازنده داشته باشد. وقتی کودکان درگیر اختلاف می شوند، فرصت پیدا می کنند:

- احساسات خود را بیان کنند و حرفشان شنیده شود.
- دیدگاه طرف مقابل را درک کنند و همدلی بیاموزند.
- راه های منطقی و عادلانه برای حل مشکل پیدا کنند.
- احترام به حقوق دیگران را تجربه کنند.

به این ترتیب، تعارض ها زمینه ای برای یادگیری مهارت های اجتماعی، شناختی و اخلاقی هستند. درست همان طور که دوستی و همکاری به رشد کمک می کنند، تجربه اختلاف نیز بخش مهمی از مسیر یادگیری زندگی جمعی است (شکل ۱۱).

شکل ۱۱- تفاوت تعارض و پرخاشگری در کودکان

فعالیت ۲۰: در شکل صفحه قبل دو تصویر مشاهده می کنید. یکی نشان دهنده پرخاشگری و دیگری بیانگر تعارض بین کودکان است. در گروه های کلاسی در مورد هر دو تصویر گفت و گو کنید و مشخص کنید هر تصویر کدام رفتار را نشان می دهد. در مورد دلایل انتخاب خود گفت و گو کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

گزارش دهید

منابع هفت گانه تعارض بین همسالان

فعالیت ۲۱: در گروه های کلاسی، هر گروه یک بازی ساده یا فعالیت گروهی انتخاب کند. در هر گروه، یک نفر نقش رهبر را به عهده بگیرد و قوانین بازی را پیشنهاد کند. سایر اعضا می توانند پیشنهادات او را بپذیرند، با آن مخالفت کنند یا پیشنهاد جایگزین ارائه دهند. پس از اجرای بازی، هر گروه درباره تجربه خود با توجه به سؤالات زیر گفت و گو کند:

گفت و گو کنید

(الف) چه احساسی هنگام اجرای نقش خود داشتند؟

(ب) چه مشکلاتی در اجرای نقش برای آنها پیش آمد؟

(ج) چه راه حل هایی می توانست به همکاری بهتر کمک کند؟

تعارض های همسالان معمولاً از چند منبع اصلی سرچشمه می گیرند. شناخت منابع تعارض میان همسالان برای مربی اهمیت ویژه ای دارد، زیرا به او امکان می دهد اختلاف ها را دقیق تر درک کرده و واکنش متناسبی نشان دهد. وقتی مربی بداند ریشه تعارض در چیست، می تواند سریع تر مداخله کند و مانع گسترش آن شود. هفت منبع اصلی که معمولاً باعث شکل گیری تعارض میان کودکان می شوند، در نمودار صفحه بعد نشان داده شده است.

نمودار ۴- منابع هفتگانه تعارض میان همسالان

شکل ۱۲- تعارض بر سر منابع، شایع‌ترین شکل تعارض در بین کودکان خردسال

۱- تعارض بر سر منابع: شایع‌ترین شکل تعارض زمانی است که کودکان بر سر چیزهایی مثل اسباب‌بازی، کتاب یا حتی فضا برای نشستن رقابت می‌کنند. در سال‌های نخست زندگی، مفهوم «اشتراک‌گذاری» یا «نوبت گرفتن» هنوز به‌طور کامل درونی نشده است. کودکان اغلب اشیاء را «مال خود» می‌دانند و همین باعث اختلاف می‌شود. در واقع، این نوع تعارض فقط دربارهٔ اشیاء نیست؛ بلکه فرصتی برای یادگیری ارزش همکاری و تقسیم منابع است (شکل ۱۲).

۲- تعارض‌های قدرت و کنترل: در بازی‌های گروهی، بعضی کودکان می‌خواهند رهبر باشند، قوانین را تعیین کنند یا نقش‌ها را تقسیم کنند. وقتی دیگران این کنترل را نمی‌پذیرند، اختلاف پیش می‌آید. این نوع تعارض بازتاب میل طبیعی کودکان به استقلال و جست‌وجوی جایگاه اجتماعی در گروه است.

۳- تعارض‌های هیجانی: گاهی دلیل اصلی اختلاف، هیجان‌های شدید مانند خشم، دلخوری یا ناامیدی است. کودکان خردسال هنوز در تنظیم احساسات خود مهارت کافی ندارند، بنابراین ممکن است سریع گریه کنند، عصبانی شوند یا کنار بکشند. با حمایت مناسب، کودکان می‌آموزند احساساتشان را بشناسند و بیان کنند، نه اینکه فقط واکنش شدید نشان دهند.

فعالیت ۲۲: با توجه به موارد دهگانه، یک بازی یا فعالیت گروهی طراحی کنید^۱ که به کودکان کمک کند هیجان‌های منفی خود را هنگام تعامل با همسالان شناسایی و مدیریت کنند.

تمرین کنید

۴- تعارض‌های مبتنی بر قوانین: بسیاری از بازی‌ها با نوعی از قوانین همراه‌اند، اما کودکان برداشت‌های متفاوتی از قوانین دارند. یکی ممکن است آنها را سخت‌گیرانه اجرا کند و دیگری انعطاف‌پذیرتر باشد. این تفاوت باعث بروز اختلاف می‌شود. چنین تعارض‌هایی به کودکان کمک می‌کند اهمیت توافق جمعی، انعطاف و احترام به قواعد مشترک را بفهمند.

فعالیت ۲۳: در گروه‌های کلاسی بر اساس تجربیات خود از بازی با همسالان، در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:

گزارش دهید

۱. چه قوانینی را در بازی‌ها تجربه کرده‌اید؟
۲. چه قوانینی باعث اختلاف شما با دوستانتان شده است؟
۳. چه راه‌هایی برای توافق جمعی و انعطاف‌پذیری وجود دارد؟

۱- برای طراحی فعالیت یا بازی، لازم است ده مؤلفه در نظر گرفته شود: نام فعالیت، هدف فعالیت، نوع فعالیت، زمان فعالیت، گروه سنی کودکان، تعداد مربی و مربی‌یار، مکان فعالیت، وسایل و ابزار مورد نیاز، تعداد کودکان، و روش اجرا. در پایان شیوه ارزشیابی را در فعالیت طراحی شده مشخص کنید.

۵- تعارض‌های ناشی از طرد اجتماعی: هیچ کودکی دوست ندارد کنار گذاشته شود. زمانی که کودکان احساس می‌کنند از گروه یا بازی حذف شده‌اند، تعارض‌های هیجانی شدیدی رخ می‌دهد. این نوع تعارض‌ها به نیاز اساسی کودکان برای تعلق و پذیرش اجتماعی برمی‌گردند. تجربه طرد می‌تواند عزت نفس کودک را تهدید کند، اما در عین حال فرصتی برای یادگیری اهمیت شمول و همدلی با دیگران نیز فراهم می‌کند.

گزارش دهید

فعالیت ۲۴: با هماهنگی هنرآموز خود به یک مرکز پیش از دبستان یا زمین بازی کودکان بروید و رفتار کودکان هنگام بازی گروهی را مشاهده کنید در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:

۱. چه رفتارهایی باعث می‌شود بعضی کودکان احساس طرد شدن کنند یا کنار گذاشته شوند؟

۲. چه راهکارهایی برای دعوت به مشارکت و همدلی بین کودکان پیشنهاد می‌دهید؟

۶- تعارض‌های ناشی از سوء تفاهم: گاهی اختلاف‌ها به دلیل برداشت اشتباه از رفتار یا گفتار دیگری رخ می‌دهند. مثلاً کودکی قصد دارد اسباب‌بازی خود را به اشتراک بگذارد، اما دیگری فکر می‌کند می‌خواهد آن را بگیرد. محدودیت‌های زبانی و شناختی کودکان باعث می‌شود سوء تفاهم‌ها رایج باشند. این نوع تعارض نشان می‌دهد که چقدر زبان و ارتباط روشن در روابط اجتماعی اهمیت دارد.

گزارش دهید

فعالیت ۲۵: با چند مربی شاغل در یک مرکز پیش از دبستان در مورد سؤال زیر گفت‌وگو کنید. سپس پاسخ‌ها را یادداشت کنید و فهرستی از روش‌های پیشنهادی آنها در کلاس گزارش دهید:

«وقتی کودکان دچار سوء تفاهم می‌شوند، چه روش‌هایی برای روشن کردن منظور آنها و کاهش تعارض مؤثر است؟»

۷- تعارض‌های رقابتی: رقابت بخشی از بازی‌های کودکان است، به‌ویژه وقتی موضوع برد و باخت مطرح باشد. برخی کودکان نمی‌توانند شکست را بپذیرند و همین موجب بروز دعوا یا دلخوری می‌شود. رقابت در حد متعادل می‌تواند مفید باشد، زیرا کودکان یاد می‌گیرند موفقیت و شکست را تجربه کنند. اما اگر رقابت خیلی شدید شود، روابط دوستانه آسیب می‌بیند.

گزارش دهید

فعالیت ۲۶: در گروه‌های کلاسی در مورد تجربه‌های خود در بازی‌ها و رقابت‌های شما و دوستانتان گفت‌وگو کنید و سؤالات زیر را پاسخ دهید و نتیجه را گزارش دهید:

الف) در چه مواقعی این رقابت و بازی‌ها باعث شادی یا انگیزه شما در بازی شده است؟

ب) چه مواقعی این رقابت و بازی‌ها باعث دلخوری یا اختلاف شما با دوستانتان شده است؟

ج) چگونه می‌توان رقابت را متعادل کرد تا کودکان تجربه موفقیت و شکست داشته باشند و روابط دوستانه آنها حفظ شود؟

مهارت‌های حل تعارض در مذاکره کودکان

کودکانی که از روش‌های سازنده برای حل اختلاف استفاده می‌کنند و در عین حال نیازهای خودشان را نیز در نظر می‌گیرند، بیشترین موفقیت را در حفظ روابط دوستانه دارند. این کودکان نه تنها احترام خود را حفظ می‌کنند، بلکه دیدگاه دیگران را نیز درک می‌کنند و همزمان روابطشان پایدار باقی می‌ماند. کودکانی که در حل تعارض‌ها موفق عمل می‌کنند، معمولاً مجموعه‌ای از مهارت‌ها و شایستگی‌های چندگانه را به نمایش می‌گذارند (شکل ۱۳ و جدول ۲).

شکل ۱۳- مهارت‌های حل تعارض در مذاکره کودکان

این توانایی‌ها و مهارت‌های حل تعارض به همراه نمونه‌های عملی در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- مهارت‌های حل تعارض در مذاکره کودکان و مثال‌های عملی

مهارت‌ها	مثال
بیان واضح حقوق، نیازها یا احساسات خود	«من می‌خواهم این بار انتخاب فیلم با من باشد»
شنیدن و توجه به حقوق و احساسات دیگران	«درسته، تو خیلی وقت بود منتظر دیدن این فیلم بودی»
پیشنهاد راه‌حل‌های غیرخسونت‌آمیز	«بیا قرعه‌کشی کنیم.»
توضیح دلیل راه‌حل پیشنهادی	«این طوری هر کدام از ما یک فرصت پیدا می‌کنیم»
ایستادگی در برابر خواسته‌های غیرمنصفانه	«نه، دفعه قبل تو انتخاب کردی، حالا نوبت من است»
پذیرش اختلاف نظر منطقی	«باشه، به این فکر نکرده بودم»
مصالحه و پیدا کردن راه‌حل مشترک	«بیایم هر دو فیلم را ببینیم یا به جایش بریم شنا»

نکته

کودک‌انی که همیشه منفعل هستند و از خود دفاع نمی‌کنند، به تدریج اعتمادبه‌نفس خود را از دست می‌دهند و در بین همسالان نیز جایگاه ضعیف‌تری پیدا می‌کنند. کودک‌انی هم که پرخاشگرانه واکنش نشان می‌دهند، معمولاً طرد می‌شوند. هیچ‌کدام از این دو روش به نتیجه مثبت منجر نمی‌شود.

تمرین کنید

فعالیت ۲۷: در گروه‌های کلاسی :

الف) یک موقعیت تعارض مانند اختلاف بر سر انتخاب بازی یا اسباب‌بازی، بین دو کودک را شبیه‌سازی کنید. هر گروه باید تلاش کند با استفاده از مهارت‌های حل تعارض، مانند بیان واضح نیازها، شنیدن دیدگاه دیگران و پیدا کردن راه‌حل مشترک، اختلاف را حل کند.

ب) پس از اجرا، گروه‌ها درباره این که چه روش‌هایی مؤثر بوده و چه نکاتی می‌توانست بهتر انجام شود، گفت و گو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

تمرین کنید

- درباره عوامل مؤثر بر رشد روابط کودک با همسالان در کودکان یک بروشور آموزشی برای مربیان درست کنید.
- مراحل رشد روابط کودک با همسالان و شکل‌گیری دوستی‌ها را در یک جدول مشخص کنید.
- گزارشی از ویژگی‌های رفتاری و نمونه‌های تعامل کودکان در هر مرحله با توجه به سؤال ۲، ارائه دهید.
- فهرست‌وارسی در مورد مهارت‌های سه‌گانه دوستی کودکان (آغازگری، تداوم رابطه، مدیریت تعارض) را هنگام بازی تهیه کنید و با تکمیل آن، گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.
- بروشور با موضوع «منابع هفت‌گانه تعارض بین همسالان» تهیه کنید.
- فعالیتی با موضوع «مهارت‌های حل تعارض در کودکان (مدیریت اختلاف نظرها)» طراحی و اجرا کنید.

پودمان ۱: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک				واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط کودک با کودک	
مرحله ۲: به‌کارگیری فرایند رشد روابط کودک با همسالان در کودکان					
این کاربرگ برای ارزیابی مهارت‌های شما در مرحله ۲ واحد یادگیری برقراری ارتباط کودک با کودک تهیه شده است. در هر سؤال، بیشترین امتیاز ۳ و کمترین امتیاز ۱ است. بر این اساس، خود را ارزیابی نموده و به خود امتیاز دهید.					
ردیف	مورد				
۱	تا چه حد می‌توانید بروشور آموزشی در مورد عوامل مؤثر بر رشد روابط با همسالان در کودکان برای مربیان تهیه کنید؟				
۲	تا چه حد می‌توانید گزارشی در مورد مراحل رشد روابط با همسالان و شکل‌گیری دوستی‌ها را از طریق مشاهده رفتار کودکان تهیه کنید؟				
۳	تا چه حد می‌توانید با تهیه فهرست وارسی در مورد مهارت‌های سه‌گانه دوستی کودکان (آغازگری، تداوم رابطه، مدیریت تعارض) هنگام بازی و تکمیل آن، گزارش آن را در کلاس ارائه دهید؟				
۴	تا چه حد می‌توانید بروشور با موضوع «منابع هفت‌گانه تعارض بین همسالان» تهیه کنید؟				
۵	تا چه حد می‌توانید فعالیتی با موضوع «مهارت‌های حل تعارض در کودکان (مدیریت اختلاف نظرها)» طراحی و اجرا کنید؟				

۵- هدف توانمندسازی: راهبردهای توسعه روابط با همسالان در بین کودکان را توضیح دهد.

موانع اصلی در روابط کودکان با همسالان

فعالیت ۲۸: شکل‌های زیر را با دقت مشاهده کنید. سپس در گروه‌های کلاسی در مورد موضوع زیر گفت‌وگو کنید و نکات مهم را در کلاس به اشتراک بگذارید:

«مربیان چگونه می‌توانند با به‌کارگیری راهبردهای آموزشی، روابط دوستانه و تعامل مثبت میان کودکان را تقویت کنند؟»

گفت‌وگو کنید

بسیاری از کودکان به دلایل متعدد، به‌طور طبیعی نمی‌دانند چگونه دوستی را آغاز کنند، آن را ادامه دهند یا در موقعیت‌های دشوار از آن محافظت نمایند. کودکان با سه مانع اصلی در روابط همسالان روبه‌رو می‌شوند:

۱- همیشه نمی‌دانند رفتار دوستانه مناسب دقیقاً چیست: برای مثال، کودکی ممکن است در زمین بازی برای آغاز رابطه، توپ همسال خود را ناگهان بگیرد و فکر کند این کار نوعی دعوت به بازی است. در حالی که همین رفتار می‌تواند باعث رنجش طرف مقابل و شروع یک تعارض شود.

۲- نمی‌دانند چه مهارت‌هایی را باید به کار ببرند یا چگونه از آنها استفاده کنند: برای نمونه، کودکی که دوست دارد وارد گروهی از همسالان شود، ممکن است تنها در گوشه‌ای بایستد و بدون گفتن کلامی منتظر بماند.

۳- نمی‌توانند هنگام تعامل با دیگران به خوبی رفتار خود را کنترل یا اصلاح کنند: برای مثال، کودکی که هنگام اختلاف نظر در بازی زود عصبانی می‌شود، ممکن است با داد زدن یا کنار کشیدن از گروه واکنش نشان دهد.

این موانع نشان می‌دهد که کودکان برای آغاز دوستی، حفظ ارتباط و مدیریت موقعیت‌های دشوار به مهارت‌هایی نیاز دارند که بدون آموزش و تمرین به دست نمی‌آیند. در این میان، نقش مربی بسیار تعیین‌کننده است. نخستین گام برای حمایت از روابط دوستانه کودکان، مشاهده دقیق و هدفمند است: بررسی الگوهای بازی کودکان، جایگاه اجتماعی آنها در گروه همسالان و رفتارهایی که می‌توانند فرصت‌های دوستی را تقویت یا تضعیف کنند.

گزارش دهید

فعالیت ۲۹: در گروه‌های کلاسی، داستان یک تپه... یک گودال^۱ را بخوانید. موانع اصلی در روابط دوستان با هم را در داستان مشخص کنید. سپس یافته‌های خود را به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید:

موشی و موشک، دو موش کور کوچکند که با خیال راحت، روی زمین دراز کشیده‌اند. موشی غلت می‌زند و می‌پرسد: «دوست داری یک بازی بکنیم؟» موشک سرش را می‌خاراند و می‌گوید: «بازی؟ خوب است. ولی چه بازی؟» موشی کمی فکر می‌کند و جواب می‌دهد: «مثلاً ساخت‌وساز. شروع کنیم به ساختن یک چیزی.» موشک می‌گوید: «فکر خوبی است من دوست دارم یک تپه بسازم نه تپه، نه یک کوه خیلی بزرگ.» موشی می‌گوید: «ولی من اصلاً از کوه و تپه خوشم نمی‌آید دوست دارم یک گودال درست کنم یک گودال بزرگ و عمیق.» موشک با خنده مسخره می‌گوید: «گودال، ما همه عمرمان توی گودال و زیرزمین زندگی می‌کنیم. حالا که آمده‌ایم بیرون برای بازی و هواخوری، باز هم گودال درست کنیم؟ واقعاً که پیشنهاد مسخره‌ای است!». موشی که از این حرف حسابی عصبانی شد. فریاد می‌زند: «به حرف من گفتی مسخره؟ مسخره تویی!». این حرف، موشک را به شدت ناراحت می‌کند ولی چون حال و حوصله دعوا ندارد با حالت قهر می‌گوید: «تو اصلاً خلاقیت و ابتکار نداری واقعاً که خسته‌کننده‌ای!». دست بر شانه موشی می‌گذارد و او را هل می‌دهد،

موشی دست موشک را کنار می‌زند و می‌گوید: «من خسته کننده‌ام؟ اگر یک‌بار دیگر مرا هل بدهی آن وقت...». موشک با تمسخر می‌گوید: «آن وقت، لابد شکایت‌م را به مامان می‌کنی؟» موشی با عصبانیت پا بر زمین می‌کوبد و می‌گوید: «من دیگر هیچ وقت با تو بازی نمی‌کنم!» و رویش را از موشک برمی‌گرداند. موشک هم با عصبانیت پا بر زمین می‌کوبد و می‌گوید: «چه بهتر اصلاً کی خواست با تو بازی کند؟» و پشتش را به موشی می‌کند. هر کدام به تنهایی مشغول کار مورد علاقه خودشان می‌شوند وقتی به هم نزدیک‌تر می‌شوند، می‌فهمند که هر دو یک کار کردند موشی از خاک‌هایی که برای گودال کنده تپه درست کرده و از خاک‌هایی که موشک برای درست کردن تپه از زمین کنده گودال درست شده است. هر دو وقتی چشمتان به کار دیگری می‌افتد از تعجب خشکشان می‌زند. نمی‌توانند آن چه را که می‌بینند باور کنند. موشی چطور می‌تواند باور کند که موشک گودال ساخته باشد؟! و موشک باورش نمی‌شود که موشی حاضر به ساختن تپه شده باشد!

از دیدن این صحنه، هر دو خنده‌شان می‌گیرد و آن قدر می‌خندند که از پشت بر زمین می‌افتند. موشی در میان خنده بریده‌بریده می‌گوید: «بین... ما داشتیم سر... چی... دعوا می‌کردیم.» موشک هم با خنده جواب می‌دهد: «اگر با هم کار کرده بودیم، تو یک گودال عمیق داشتی و من یک تپه بزرگ.» موشی می‌گوید: «حالا هم دیر نشده. شروع کنیم. حالا با هم کار کردن رو شروع کنیم.» هر دو با اشتیاق، دست به کار می‌شوند و شروع می‌کنند به کندن زمین و درآوردن خاک و عمیق کردن گودال و بزرگ کردن تپه. به این ترتیب، در زمانی کوتاه، یک گودال عمیق کنده می‌شود که هر دو می‌توانند در آن دراز بکشند و استراحت کنند و یک تپه بزرگ درست می‌شود که هر دو می‌توانند روی آن بایستند و از تماشای منظره پشت علف‌ها لذت ببرند.

راهبردهای مؤثر برای کمک به کودکان در روابط با همسالان و دوستی‌ها

راهبردهای آموزشی به کودکان فرصت می‌دهد در محیط کلاس یا بازی‌های روزمره، رفتارهای اجتماعی مثبت را تمرین کنند و به تدریج توانایی برقراری ارتباطی پایدار و سازنده با همسالان را به دست آورند (نمودار ۵).

نمودار ۵- راهبردهای مؤثر برای تقویت روابط همسالان در کودکان

۱- ایجاد محیط‌های کلاسی حمایت‌کننده از دوستی: هر کودکی، صرف‌نظر از میزان نیاز به حمایت بزرگسالان، از محیط‌هایی بهره‌مند می‌شود که در آن احترام به دوستی‌ها رعایت شده و تعامل مثبت میان همسالان تشویق می‌شود. چنین محیط‌هایی نه تنها کودکان را ترغیب می‌کنند تا در تعاملات اجتماعی شرکت کنند، بلکه فرصت می‌دهند مهارت‌های لازم برای ایجاد دوستی را تمرین کرده و از تجربه‌های مثبت در ارتباط با همسالان خود بهره‌مند شوند. بزرگسالان می‌توانند این محیط حمایتی را از طریق طراحی فرصت‌های فراوان برای تعامل آزاد کودکان با همسالان فراهم کنند.

۲- آموزش مهارت‌های همیارانه (جفت‌سازی همسالان): یکی از مهم‌ترین روش‌ها برای تقویت مهارت‌های دوستی در کودکان، آموزش مهارت‌های همیارانه^۱ است که در ادبیات علمی با عنوان جفت‌سازی همسالان^۲ نیز شناخته می‌شود. در ساده‌ترین حالت، آموزش مهارت‌های همیارانه به این معناست که کودکی که مهارت‌های بیشتری در برقراری دوستی دارد، با کودکی که از این مهارت‌ها کمتر برخوردار است در یک جفت قرار می‌گیرد به گونه‌ای که این دو کودک به صورت هدفمند در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند تا از یکدیگر بیاموزند و فرصتی برای تمرین مهارت‌های دوستانه پیدا کنند.

شکل ۱۴- راهبرد جفت‌سازی همسالان

مربیان می‌توانند فعالیت‌های خاصی طراحی کنند که نیازمند همکاری و تعامل است، مانند ساخت پروژه‌های هنری یا خواندن داستان به صورت دو نفره. این روش به‌ویژه برای کودکانی که در تعاملات اجتماعی نادیده گرفته می‌شوند یا مهارت کمتری دارند، مفید است و به آنها کمک می‌کند جایگاه اجتماعی خود را بهبود دهند و تعامل مثبت با همسالان را بیاموزند (شکل ۱۴).

۳- نمایش مهارت‌های دوستی با استفاده از عروسک‌ها

و ابزارهای نمایشی: یکی از روش‌های مؤثر برای آموزش و تقویت مهارت‌های دوستی در کودکان، استفاده از عروسک‌ها، شخصیت‌های اسباب‌بازی و ابزارهای نمایشی است. حتی کودکان کوچک از تماشای داستان‌هایی که با این ابزارها اجرا می‌شوند لذت می‌برند و می‌توانند رفتارهای دوستانه را بهتر درک کنند. این روش، گفت‌وگو و تفکر درباره روابط اجتماعی و هیجانات مرتبط با تعامل با همسالان را تقویت می‌کند و فرصت یادگیری مهارت‌های حل مسئله و همکاری را فراهم می‌آورد (شکل ۱۵).

شکل ۱۵- نمایش مهارت‌های دوستی با استفاده از عروسک‌ها و ابزارهای نمایشی

۱- buddy skills training

۲- Peer-Pairing

۴- آموزش مهارت‌های دوستی از طریق بازی نقش: یکی از روش‌های مؤثر برای تقویت مهارت‌های دوستی در کودکان، استفاده از بازی نقش^۱ است. کودکان ذاتاً به بازی نقش علاقه‌مندند، زیرا این نوع بازی هم سرگرم‌کننده است و هم امکان تجربه موقعیت‌های اجتماعی مختلف را فراهم می‌کند.

شکل ۱۶- آموزش مهارت‌های دوستی از طریق بازی نقش

بازی نقش نوعی بازی تخیلی مشترک میان کودکان است که در آن هر کودک به طور موقت نقش یک فرد یا شخصیت (واقعی یا خیالی) را ایفا می‌کند. در این بازی، کودک با استفاده از اعمال، گفتار و رفتارهای مرتبط با نقش خود، تجربه‌ای عملی از جایگاه و وظایف شخصیت را بازآفرینی می‌کند. پس از هر اجرا، گفت‌وگوی گروهی درباره احساسات و واکنش‌های هر فرد، یادگیری عمیق‌تر و پایداری را ممکن می‌سازد (شکل ۱۶).

۵- آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی: زمانی که کودکان از ناتوانی در ایجاد دوستی احساس ناراحتی می‌کنند و نمی‌دانند چه اقدامی انجام دهند، می‌توانند از راهبرد «آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی»^۲ بهره‌مند شوند. در این روش، جلسات کوتاه و منظم برگزار می‌شود و در هر جلسه، بزرگسال به طور اختصاصی با یک کودک به منظور تقویت یک مهارت مشخص دوستی کار می‌کند تا عملکرد او در تعامل با همسالان بهبود یابد.

فعالیت ۳۰: در گروه‌های کلاسی، یکی از راهبردهای معرفی شده را انتخاب کنید و در مورد کاربردهای آن، نقاط قوت و محدودیت‌های احتمالی آن گفت‌وگو کنید. سپس یافته‌های خود به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید و نتایج را با هم مقایسه کنید.

گزارش دهید

۶- هدف توانمندسازی: راهبردهای توسعه روابط با همسالان در بین کودکان را به کار گیرد.

راهبردهای توسعه روابط با همسالان در بین کودکان

این قسمت، مکمل بخش پیشین است و بر اجرای عملی راهبردها متمرکز است. هدف این قسمت، فراهم کردن یک چارچوب کاربردی و قابل اجرا است تا بتوانید مهارت‌های دوستی را در عمل به کودکان آموزش دهید و از آنها در توسعه روابط مثبت و مؤثر حمایت کنید.

فعالیت ۳۱: در گروه‌های کلاسی با توجه به شکل جایی زیر، در مورد موضوعات زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید:

گفت‌وگو کنید

- ☐ یک فضای مطلوب برای تقویت روابط دوستانه کودکان در مرکز پیش از دبستان چگونه باید باشد؟
- ☐ چه فرصت‌هایی برای تعامل آزاد و بازی فراهم می‌شود؟

^۱ Role Play

^۲ Intensive One-on-One Friendship Coaching

نکات اجرایی راهبرد اول: ایجاد محیط‌های کلاسی حمایت‌کننده از دوستی: برای ایجاد محیط‌های کلاسی حمایت‌کننده از دوستی به موارد زیر توجه کنید:

■ **به کودکان برای یادگیری نام یکدیگر کمک کنید:** نام هر کودک را به‌طور مکرر به کار ببرید تا نام‌ها برای همه آشنا شود. با کودکان کوچک‌تر، بازی‌های نام‌گذاری یا آوازهایی که شامل نام هر کودک هستند انجام دهید.

■ **فرصت‌های تعامل آزاد برای کودکان فراهم کنید:** برای تقویت مهارت‌های دوستی، لازم است فرصت‌های فراوانی برای تعامل آزاد کودکان با همسالان فراهم شود تا بتوانند با هم صحبت کنند، بازی کنند و از همراهی یکدیگر لذت ببرند. این فرصت‌ها باید شامل زمان‌های برنامه‌ریزی‌شده روزانه و فعالیت‌های کم‌ساختاریافته مانند بازی آزاد، فعالیت‌های گروهی یا زمان‌های فضای باز باشد. توجه اصلی بزرگسالان باید بر مشاهده و گوش دادن باشد تا کودکان بتوانند روابط دوستانه خود را به‌طور طبیعی شکل دهند.

■ **کودکان را به شرکت در بازی‌های وانمودی تشویق کنید:** بازی وانمودی^۱ نوعی رفتار بازی‌محور است که در آن کودکان اعمال غیرواقعی (خیالی) انجام می‌دهند و در خلال آن، یک شیء یا فرد را به‌عنوان شیء یا فرد دیگر تصور می‌کنند، در حالی که کاملاً از واقعیات پیرامون خود آگاه هستند^۲. برای مثال می‌توانید بگویید: «به نظر می‌رسد سام و ماهان دارند در فروشگاه بازی می‌کنند. شما هم می‌توانید کمی خرید کنید.» اگر کودکان در ورود به بازی مردد هستند، خودتان وارد بازی شوید و با آنها همراه شوید: «من به چندتا تخم‌مرغ نیاز دارم. بیا با من کمک کن تا کیسه خریدم را پر کنیم.» از بازتاب دادن رفتار کودکان استفاده کنید تا بازی ادامه پیدا کند. به تدریج کنار بکشید تا کودکان بتوانند خودشان بازی را ادامه دهند. این رویکرد برای همه کودکان مؤثر است، به‌ویژه کودکانی که در گروه نادیده گرفته یا طرد شده‌اند (شکل ۱۷).

شکل ۱۷- بازی‌های وانمودی

فعالیت ۳۲: در گروه‌های کلاسی، چند بازی وانمودی با موضوعات مشخص در کلاس اجرا کنید.

تمرین کنید

■ **گفت‌وگوهای گروهی کوچک و بزرگ برگزار کنید:** با کودکان گفت‌وگوهایی ترتیب دهید تا شباهت‌های خود و همسالانشان را کشف کنند. برای شروع، موضوعاتی مانند «چیزهایی که خیلی به آنها علاقه دارم» را مطرح کنید و از کودکان بخواهید واکنش خود را به این موضوعات بیان کنند. سپس هر کودک را دعوت کنید تا کودکی دیگر را که علاقه‌ای مشابه دارد شناسایی کند، برای مثال: «سارا و من هر دو دوست داریم...»

■ **تعاملات دوستانه بین همسالان در لحظه وقوع را تقویت کنید:** هنگامی که کودکان با یکدیگر رفتار دوستانه‌ای دارند، به آن توجه کنید. از بازتاب دادن رفتارها یا ارائه توضیحات برای تقویت تعاملات دوستانه استفاده کنید، مانند: «تو داری به مانی کمک می‌کنی تا اسباب‌بازی‌ها را جمع کند.»

۱- pretend play

۲- در مقایسه با بازی نقش که بر نقش‌های اجتماعی و شخصیتی تمرکز دارد، بازی وانمودی بیشتر روی اشیاء و موقعیت‌های خیالی تأکید دارد. برای مثال کودکی که یک جعبه را به‌عنوان ماشین تصور می‌کند و با دوستانش «مسیر سفر» را طی می‌کند، یا با یک عروسک مانند یک نوزاد واقعی رفتار می‌کند، در حال انجام بازی وانمودی است.

فعالیت ۳۳: در گروه‌های کلاسی، دو نمایشنامه در مورد راه‌هایی که مربی می‌تواند رفتارهای دوستانه کودکان را در لحظه تقویت کند، ارائه و اجرا کنید.

■ **به کودکان برای پیوستن به بازی‌های گروهی کمک کنید:** مربی با مشاهده تعاملات کودکان در جریان شکل‌گیری گروه‌های بازی، کودکانی را که در ورود به جمع تردید دارند یا از سوی همسالان کمتر پذیرفته می‌شوند شناسایی می‌کند و با بهره‌گیری از رویکردی تدریجی، زمینه مشارکت آنها در فعالیت‌های گروهی را فراهم می‌سازد.

برای مثال: چند کودک در حال ساختن یک خانه حیوانات با بلوک‌ها هستند، اما «آریا» در فاصله‌ای دور ایستاده و تمایلی به نزدیک شدن نشان نمی‌دهد. مربی ابتدا او را تشویق می‌کند که حیوانات پلاستیکی خود را بردارد و در نزدیکی گروه مشغول بازی شود. سپس به او پیشنهاد می‌دهد که می‌تواند حیوانات خود را به خانه حیوانات اضافه کند. اگر آریا همچنان مردد باشد، مربی همراه با او وارد بازی می‌شود و می‌گوید: «من و آریا می‌خواهیم از حیوانات مراقبت کنیم و آنها را به خانه حیوانات ببریم.» پس از مدتی، مربی به تدریج از بازی فاصله می‌گیرد تا آریا بتواند به تنهایی و در کنار سایر کودکان به بازی ادامه دهد.

■ **به کودکان برای شناخت تأثیر رفتارشان بر برقراری و حفظ دوستی کمک کنید:** برای این کار به کودکان اطلاعاتی بدهید تا بهتر بفهمند که همسالانشان رفتار آنها را چگونه تفسیر می‌کنند. برای مثال، پویا برای جلب توجه رایان او را هل داد. رایان عصبانی شد و صحنه را ترک کرد. وقتی او درخواست پویا را رد کرد، پویا خشمگین شد. در این لحظه، بزرگسال متوجه تعجب پویا شد، او را کنار کشید و گفت «به نظر می‌رسد که تو می‌خواهی با رایان دوست شوی. اما هل دادن درد دارد. وقتی او را هل می‌دهی، آن قدر عصبانی می‌شود که دیگر نمی‌خواهد با تو بازی کند. دوستان به هم آسیب نمی‌زنند. دفعه بعد اسمش را صدا بزن و بگو چه چیزی می‌خواهی». بزرگسال به پویا اطلاعات مهمی داد که خودش به تنهایی به دست نیاورده بود. البته این پیام باید چندین بار و در موقعیت‌های مختلف تکرار شود تا پویا واقعاً بتواند از آن پیروی کند. اگر این الگوی منفی ادامه پیدا کند، پویا به احتمال زیاد نیازمند استفاده از راهبرد «آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی» خواهد بود که در صفحات آتی معرفی شد.

فعالیت ۳۴: رفتار کودکان را هنگام تشکیل گروه‌ها در مرکز پیش از دبستان یا پارک مشاهده کنید و نمونه‌ای از رفتارهای کودکی که برای ورود به گروه مردد است یا توسط سایر کودکان کنار گذاشته شده است را گزارش دهید.

شکل ۱۸- مهارت‌های مثبت کودکان

■ **مهارت‌های مثبتی که کودکان نشان می‌دهند را به آنها بازخورد دهید تا بتوانند در موقعیت‌های دیگر تکرار کنند:** برای مثال، اگر دیدید کودکان باهم وسایل را تقسیم می‌کنند، نوبت را رعایت می‌کنند، به هم لبخند می‌زنند یا به یک سازش می‌رسند، به اثرات مثبت این رفتارها در روابطشان اشاره کنید: «شما دو نفر راهی پیدا کردید که هر دویتان بتوانید میز را تمیز کنید. این یک روش دوستانه برای حل اختلاف است» (شکل ۱۸).

فعالیت ۳۵: در گروه‌های کلاسی نمایشنامه مثال «پویا و رایان» را اجرا کنید و درباره‌ی سوال زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید:
اگر شما مربی بودید، چه جملات یا راهکارهای دیگری برای کمک به پویا پیشنهاد می‌دادید؟

■ **ارتباط میان کودکان را از طریق ارجاع گفت‌وگوها به یکدیگر تسهیل کنید:** برای مثال، اگر «پرنیان» به سمت بخش ساخت‌وساز با بلوک آمد، جایی که سایر کودکان مشغول کار هستند و از شما پرسید: «می‌توانم بسازم؟»، سؤال او را به یکی از سازندگان ارجاع دهید: «پرنیان، تو می‌خواهی یک برج بسازی. به یگانه بگو». در صورت نیاز، برای او جمله آماده کنید: «بگو: من آماده‌ام به تو کمک کنم» اگر یگانه پاسخ نداد، برای پیشبرد تعامل به یکی از کودکان اطلاعات بدهید. برای مثال بگویید: «پرنیان، یگانه حرفت را نشنید. نزدیک‌تر برو و دوباره به او بگو». یا «یگانه، پرنیان دارد سعی می‌کند چیزی به تو بگوید. به او نگاه کن و به حرف‌هایش گوش بده».

■ **به کودکان در ادامه‌دار شدن گفت‌وگوهایشان کمک کنید:** زمانی که کودکان با هم صحبت می‌کنند، بدون قطع کردن، گوش دهید. اگر گفت‌وگو دچار مکث یا قطع شد، با استفاده از بازتاب دادن حرف‌هایشان یا پرسیدن سؤالات باز، به ادامه تعامل کمک کنید. برای مثال، اگر گفت‌وگوی کودکان از موضوع اصلی منحرف شد و ارتباطشان قطع شد، می‌توانید آنها را دوباره به موضوع برگردانید: «پرنیان و یگانه، شما داشتید درباره اینکه چطور برج چوبی صاف بایستد صحبت می‌کردید. یگانه، می‌خواهی به پرنیان بگویی چه چیزی کشف کردی؟». گاهی کودکانی که هنوز در گفت‌وگو مهارت کافی ندارند، از این که مربی کلمات نامفهوم یا جملات ناقص آنها را برای دیگران تفسیر کند، سود می‌برند. برای نمونه، وقتی ناهید از نرگس می‌پرسد: «می‌خواهی آب‌پرتقال بخوری؟» و نرگس پاسخ می‌دهد: «آب‌پرخال»، ممکن است ناهید متوجه نشود. کمی صبر کنید تا واکنش او را ببینید. اگر گیج شد، جمله نرگس را بازگو کنید: «او گفت: آب‌پرتقال». همچنین، اگر ناهید از نرگس پرسید: «می‌خواهی کمی آب‌پرتقال بخوری؟» و نرگس پاسخ نداد، باز هم نقش مفسر را داشته باشید: «نرگس، صدای ناهید را شنیدی؟ به او نگاه کن تا دوباره از تو بپرسد». زمانی که کودکان شروع به صحبت با یکدیگر کردند، آرام کنار بکشید تا شما به مرکز توجه آنها تبدیل نشوید.

بازدید کنید

فعالیت ۳۶: با هماهنگی هنرآموز خود از یک مرکز پیش از دبستان بازدید کنید. هنگام بازی کودکان، گفت‌وگوهای آنها را با دقت مشاهده کنید. هر بار که کودکی نتوانست منظور خود را به دوستش برساند یا مکالمه قطع شد، یادداشت کنید و پیشنهادی کوتاه برای ادامه گفت‌وگو ارائه دهید. سپس نتایج و پیشنهادهای خود را در کلاس گزارش دهید.

■ **زبان مذاکره و مصالحه را به کودکان آموزش دهید:** برای کمک به کودکان در حل تعارض‌ها و اختلافات معمول میان همسالان، بزرگسالان می‌توانند از موقعیت‌های طبیعی و روزمره استفاده کنند تا کلمات مناسب را الگوسازی کرده یا جملات آماده در اختیار کودک بگذارند. به این ترتیب کودک یاد می‌گیرد چگونه به جای پرخاش یا قهر، با زبان مناسب مشکل خود را بیان و حل کند.

■ **به کودکان برای تحمل غم‌ها و دلخوری‌های دوستی کمک کنید:** گاهی کودکان در روابط دوستانه‌شان دچار ناراحتی، دلخوری یا حتی از دست دادن یک دوست می‌شوند. در چنین موقعیت‌هایی اقدامات زیر را انجام دهید:

- ۱ بدون قضاوت به حرف‌های کودک گوش کنید و بگذارید آزادانه درباره ناراحتی یا دلخوری‌اش از یک دوست صحبت کند.

شکل ۱۹- کمک به کودکان برای تحمل غم‌ها و دلخوری‌های دوستی

- ۲ احساسات او را بازگو کنید و با پرسش‌های باز کمک کنید هیجان‌هایش را بهتر بشناسد و بیان کند.

- ۳ همدردی خود را نشان دهید. مثلاً بگویید: «خیلی متأسفم که تو و نیوشا نتوانستید مشکل‌تون رو حل کنید. از دست دادن یک دوست واقعا ناراحت‌کننده‌ست.»

- ۴ به کودک فرصت بدهید برای دوستی از دست‌رفته غصه بخورد و او را مجبور نکنید سریعاً فراموش کند یا دنبال دوست جدیدی برود.

- ۵ پس از مدتی، با او درباره فعالیت‌ها یا افرادی که می‌تواند با آنها رابطه تازه‌ای بسازد، گفت‌وگو کنید و ایده بدهید (شکل ۱۹).

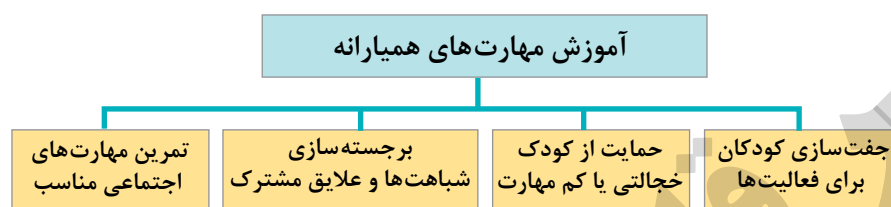

فعالیت ۳۷: در گروه‌های کلاسی:

الف) هر نفر یک موقعیت واقعی از دلخوری‌اش از دوستش را شرح دهد. احساس خود را بیان کند و بگوید چگونه آن موقعیت را مدیریت کرده است یا چه راهکاری می‌توانست بهتر باشد.
 ب) درباره شباهت‌ها، تفاوت‌ها و درس‌هایی که از این تجربه‌ها می‌توان گرفت، گفت‌وگو کنید.
 ج) نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

نکات اجرایی راهبرد دوم: آموزش مهارت‌های همیارانه (جفت‌سازی همسالان)

آموزش مهارت‌های همیارانه (جفت‌سازی همسالان) در نمودار زیر نشان داده شده است:

نمودار ۶- آموزش مهارت‌های همیارانه

■ **جفت‌سازی کودکان برای فعالیت‌ها:** کودکان را برای انجام پروژه‌ها یا فعالیت‌های مشترک به صورت هدفمند دو به دو جفت کنید. از همان ابتدا برای آنها توضیح دهید که در این فعالیت‌ها باید با هم همکاری کنند، با یکدیگر صحبت کنند و همراه هم باشند.

■ **حمایت از کودک خجالتی یا کم‌مهارت:** اگر کودکی خجالتی است یا مهارت اجتماعی کمی دارد، او را با یک هم‌بازی پذیراتر و اجتماعی‌تر جفت کنید. بهتر است ابتدا این همکاری با کودکی هم‌جنس و کوچک‌تر انجام شود و سپس به تدریج با همسالان هم‌سن و حتی جنس مخالف نیز تمرین شود. این رویکرد فرصت می‌دهد کودک کم‌مهارت، مهارت‌های اجتماعی خود را در محیطی غیرتهدیدکننده و بدون فشار تمرین کند.

■ **برجسته‌سازی شباهت‌ها و علایق مشترک:** زمانی که کودکان برای اولین بار جفت می‌شوند، به آنها شباهت‌های موجود را نشان دهید یا فرصت دهید خودشان علایق مشترک را کشف کنند. این کار باعث می‌شود کودکان راحت‌تر به هم نزدیک شوند و تعامل مثبت آغاز شود. برای مثال، اگر دو کودک هر دو علاقه‌مند به بازی با حیوانات پلاستیکی هستند، می‌توان آنها را در یک فعالیت ساخت مزرعه یا باغ وحش جفت کرد تا تجربه‌ای مشترک داشته باشند.

شکل ۲۰- تمرین مهارت‌های اجتماعی مناسب

■ **تمرین مهارت‌های اجتماعی مناسب:** در طول فعالیت‌ها، بزرگسالان باید کودکان را در تمرین مهارت‌های اجتماعی هدایت کنند. به عنوان مثال، کودکی که مهارت کمتری دارد ممکن است نداند چگونه توجه هم‌بازی خود را جلب کند؛ در حالی که کودک با مهارت بالاتر می‌تواند رفتار هم‌بازی خود را مشاهده و بازخورد دهد. این تمرین مشترک به کودکان کمک می‌کند یاد بگیرند چگونه ارتباط مؤثر برقرار کنند، به یکدیگر گوش دهند و همکاری کنند. برای مثال، کودک با مهارت بیشتر می‌تواند به هم‌بازی خود نشان دهد که چگونه نوبت را رعایت کند یا چگونه با کلمات ساده احساسات خود را بیان کند (شکل ۲۰).

فعالیت ۳۸: در گروه‌های کلاسی مهارت‌های همیارانه (جفت‌سازی همسالان) را اجرا کنید.

نکات اجرایی راهبرد سوم: نمایش مهارت‌های دوستی با استفاده از عروسک‌ها و ابزارهای نمایشی

فعالیت ۳۹: در گروه‌های کلاسی، درباره سؤال زیر گفت‌وگو کنید و نظرات خود را در کلاس به اشتراک بگذارید. چرا مربی برای کودکی که ارتباط برقرار نمی‌کند از عروسک برای صحبت کردن با او استفاده می‌کند؟

برای طراحی و اجرای نمایش می‌توان از مراحل زیر استفاده کرد:

۱- انتخاب مهارت دوستی برای آموزش: هر نمایش کوتاه باید بر آموزش یک مهارت مشخص از مهارت‌های دوستی تمرکز داشته باشد؛ مانند شروع ارتباط با دیگران، حفظ رابطه دوستانه یا حل اختلاف از طریق گفت‌وگو. مربی در آغاز، مهارت مورد نظر را انتخاب کرده و آن را به زبان ساده و قابل فهم برای کودکان بیان می‌کند تا جهت توجه آنها مشخص شود. برای مثال می‌گوید: «امروز می‌خواهیم ببینیم یک کودک چطور می‌تواند از دوستش اجازه بگیرد تا با او بازی کند.» با بیان این هدف، کودکان هنگام تماشای نمایش آماده می‌شوند تا به رفتار شخصیت‌ها دقت کنند و نشانه‌های مربوط به آن مهارت را تشخیص دهند.

۲- انتخاب شخصیت‌ها و ابزارها: برای اجرای نمایش، از ابزارهایی مانند عروسک‌ها، فیگورها (شخصیت‌های عروسکی) یا تصاویر استفاده می‌شود تا شخصیت‌های داستان به صورت عینی و قابل مشاهده نمایش داده شوند. مربی این ابزارها را پیش از اجرا انتخاب و آماده می‌کند و تلاش می‌کند از وسایلی استفاده کند که برای کودکان آشنا، ساده و جذاب باشد. در این فرایند، کودکان با مشاهده، اشاره کردن و در صورت امکان لمس کردن ابزارها با فضای نمایش ارتباط برقرار می‌کنند و حتی ممکن است نام شخصیت‌ها را تکرار کنند؛ این تعامل اولیه باعث می‌شود توجه و درگیری ذهنی آنها با نمایش افزایش یابد.

۳- طراحی سناریو یا فیلمنامه کوتاه: پیش از اجرا، مربی یک سناریوی کوتاه و هدفمند طراحی می‌کند که شامل دو بخش اصلی است: در بخش نخست، یک رفتار نادرست یا ناکارآمد در یک موقعیت اجتماعی نشان داده می‌شود و در بخش دوم، همان موقعیت با استفاده از رفتار درست و مهارت مناسب بازسازی می‌شود. مربی در این مرحله موقعیت اجتماعی آشنا برای کودکان را انتخاب کرده و گفت‌وگوها و کنش‌های هر شخصیت را به گونه‌ای طراحی می‌کند که تفاوت میان رفتار نادرست و درست به روشنی قابل مشاهده باشد.

برای مثال، اگر مهارت «درخواست برای ورود به بازی» باشد، مربی ابتدا موقعیتی را طراحی می‌کند که دو کودک در حال بازی با لگو هستند و کودک سوم بدون اینکه چیزی بگوید فقط کنار آنها می‌ایستد و منتظر می‌ماند تا به او توجه کنند، اما دیگران متوجه نمی‌شوند و او وارد بازی نمی‌شود؛ سپس همان موقعیت دوباره بازسازی می‌شود، اما این بار کودک سوم نزدیک می‌شود و می‌گوید: «می‌تونم با شما بازی کنم؟» و کودکان دیگر او را دعوت می‌کنند تا به بازی بپیوندند. سناریو باید بسیار کوتاه، ساده و قابل فهم باشد و تنها با چند جمله دیالوگ، موقعیت را روشن کند تا کودکان در مراحل بعدی بتوانند آن را به راحتی دنبال کرده و درباره آن فکر کنند.

۴- تهیه پرسش‌های هدایت‌کننده: پس از طراحی سناریو، مربی مجموعه‌ای از پرسش‌های هدفمند را آماده می‌کند تا گفت‌وگو پس از نمایش را هدایت کند. این پرسش‌ها به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که کودکان را از مشاهده صرف به سمت فکر کردن و تحلیل هدایت کنند؛ برای مثال پرسش‌هایی مانند «چه اتفاقی

افتاد؟»، «کدام شخصیت درست عمل کرد؟ چرا؟» یا «اگر تو جای او بودی چه می‌کردی؟». در این مرحله هنوز اجرایی صورت نمی‌گیرد، اما کیفیت این پرسش‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در عمق یادگیری دارد، زیرا کودکان را برای مشارکت فعال در بحث آماده می‌کند و به آنها کمک می‌کند تا رفتارها را نه فقط ببینند، بلکه درباره آنها فکر کنند.

۵- تمرین نمایش پیش از اجرا: در این مرحله، مربی سناریوی طراحی شده را با استفاده از ابزارهای نمایشی چند بار تمرین می‌کند تا اجرای آن روان، کوتاه و قابل فهم شود. او دیالوگ‌ها را ساده‌سازی می‌کند، ترتیب رخدادها را مرور می‌کند و نحوه استفاده از صدا، حرکت و عروسک‌ها را هماهنگ می‌سازد. این تمرین به مربی کمک می‌کند هنگام اجرای واقعی، تمرکز خود را به جای یادآوری متن، بر برقراری ارتباط با کودکان و هدایت توجه آنها بگذارد. در این مرحله کودکان حضور ندارند و تمرکز بر آماده‌سازی دقیق برای یک اجرای مؤثر است.

۶- اجرای نمایش و هدایت گفت‌وگو: در این مرحله، نمایش برای کودکان اجرا می‌شود و فرایند یادگیری به صورت مستقیم آغاز می‌گردد. مربی کودکان را به گونه‌ای می‌نشانند که دید مناسبی داشته باشند و با استفاده از حالت چهره، صدا و حرکت عروسک‌ها، سناریو را اجرا می‌کند. در جریان یا بلافاصله پس از اجرا، با طرح پرسش‌های از پیش آماده‌شده، کودکان را به بیان مشاهدات، تفسیر رفتارها و ارائه نظرهای خود دعوت می‌کند. کودکان در این مرحله از تماشاگر صرف به مشارکت‌کننده فعال تبدیل می‌شوند؛ آنها درباره آنچه دیده‌اند فکر می‌کنند، پاسخ می‌دهند و دیدگاه‌های خود را با دیگران به اشتراک می‌گذارند.

۷- ارزیابی تأثیر نمایش: پس از اجرای نمایش، مربی در همان روز یا در موقعیت‌های بعدی (به‌ویژه هنگام بازی و تعاملات کودکان) مشاهده می‌کند که آیا کودکان مفهوم مهارت را درک کرده و آن را در رفتارهای خود به کار می‌گیرند یا نه. این ارزیابی صرفاً به پرسیدن چند سؤال محدود نمی‌شود، بلکه شامل توجه به رفتار واقعی کودکان در موقعیت‌های طبیعی نیز هست. اگر کودکان توانستند درباره نمایش گفت‌وگوی مرتبط داشته باشند یا نشانه‌هایی از به کارگیری مهارت در بازی‌هایشان دیده شد، می‌توان نتیجه گرفت یادگیری در حال شکل‌گیری است. در غیر این صورت، مربی با بازنگری در سناریو، شیوه اجرا یا نوع پرسش‌ها، تلاش می‌کند نمایش را برای دفعات بعدی روشن‌تر و مؤثرتر کند. به این ترتیب، فرایند آموزش از حالت ثابت خارج شده و به یک چرخه اصلاح و بهبود تبدیل می‌شود.

۸- تشویق ساخت نمایش توسط کودکان بزرگ‌تر: در ادامه و با افزایش تجربه کودکان، به‌ویژه در سنین بالاتر، مربی آنها را تشویق می‌کند که خودشان نمایش‌های کوتاهی درباره موقعیت‌های دوستی طراحی و اجرا کنند. در این مرحله، کودکان از مشاهده و تحلیل فراتر رفته و به تولیدکننده موقعیت‌های یادگیری تبدیل می‌شوند؛ آنها مسئله‌ای را انتخاب می‌کنند، نقش‌ها را تقسیم می‌کنند و راه‌حل‌هایی را در قالب نمایش نشان

شکل ۲۱- نمایش مهارت‌های دوستی

می‌دهند. مربی در این فرایند نقش هدایت‌گر دارد؛ بدون اینکه کنترل کامل را در دست بگیرد، به کودکان کمک می‌کند ایده‌های خود را سازمان‌دهی کنند و نمایش را به گونه‌ای اجرا کنند که برای دیگران قابل فهم باشد. این جابه‌جایی از «یادگیری از طریق مشاهده» به «یادگیری از طریق خلق و اجرا»، موجب تعمیق درک مهارت‌های اجتماعی و تقویت حس مسئولیت و همدلی در کودکان می‌شود (شکل ۲۱).

۹- طراحی و اجرای نمایش کوتاه مهارت‌های حل مسئله اجتماعی: در پیشرفته‌ترین سطح، مربی از موقعیت‌ها و چالش‌های واقعی میان کودکان در کلاس الهام می‌گیرد و آنها را به نمایش‌های کوتاه تبدیل می‌کند تا کودکان بتوانند به صورت جمعی درباره آنها فکر کرده و راه حل پیدا کنند. در این فرایند، یک موقعیت آشنا مانند دعوا بر سر اسباب بازی یا نادیده گرفته شدن در بازی به کمک عروسک‌ها یا ابزارهای نمایشی بازسازی می‌شود و سپس گفت‌وگویی هدایت شده شکل می‌گیرد که طی آن کودکان گام‌های حل مسئله را تجربه می‌کنند، ابتدا مشکل را شناسایی می‌کنند، درباره احساسات شخصیت‌ها صحبت می‌کنند، راه حل‌های مختلف پیشنهاد می‌دهند، پیامد هر راه حل را بررسی می‌کنند، درباره بهترین گزینه به توافق می‌رسند و در نهایت، آن راه حل در قالب نمایش اجرا می‌شود. در این مرحله، مربی به جای ارائه پاسخ آماده، جریان گفت‌وگو را هدایت می‌کند تا کودکان خود به درک و انتخاب برسند. به این ترتیب، یادگیری از سطح مشاهده و تمرین فراتر رفته و به توانایی حل مسئله در موقعیت‌های واقعی زندگی کودکان پیوند می‌خورد. نمودار زیر نحوه استفاده مربیان برای اجرای چنین نمایشی را نشان می‌دهد.

نمودار ۷- اجرای نمایشنامه توسعه مهارت‌های حل مسئله اجتماعی

فعالیت ۴۰: در گروه‌های کلاسی:

الف) هر گروه بر اساس مراحل ارائه شده، یک نمایشنامه طراحی کند که نشان‌دهنده راهکارهایی برای حل تعارض بین کودکان باشد.
 ب) گروه‌های کلاسی، نمایشنامه خود را در کلاس اجرا کنند.
 ج) پس از نمایش، با دیگران درباره تجربه و شیوه‌های ارائه شده گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

تمرین کنید

نکات اجرایی راهبرد چهارم: آموزش مهارت‌های دوستی از طریق بازی نقش

گفت و گو کنید

فعالیت ۴۱: در گروه‌های کلاسی:

الف) هر یک از شما یک تجربه کوتاه از بازی نقش خود در مدرسه، مرکز پیش از دبستان یا بازی‌های گروهی تعریف کند و هنگام تعریف تجربه، به موارد زیر توجه کنید:

چه احساسی داشتید؟ چگونه با دیگران همکاری کردید؟ چه چیزی بازی شما را آسان یا سخت کرد؟

ب) درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های تجربیات خود با هم گفت‌وگو کنید و نکات مهم درباره تعامل مثبت و مهارت‌های دوستی را یادداشت کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

مراحل اجرا و چگونگی آموزش مهارت‌های دوستی از طریق بازی نقش به شرح زیر است:

۱- معرفی بازی نقش به کودکان: بازی نقش‌آفرینی را به کودکان به‌عنوان روشی برای تمرین رفتارها و مهارت‌های اجتماعی معرفی کنید. نقش‌ها را به‌صورت بخش‌های مختلف یک صحنه توضیح دهید که هر کودک قرار است یکی از آنها را ایفا کند؛ یعنی هر کودک در قالب یک شخصیت مشخص وارد داستان می‌شود و رفتار و گفتار متناسب با آن نقش را انجام می‌دهد. به کودکان بگویید که برخی نقش‌ها را اجرا خواهند کرد و برخی دیگر تماشاگر خواهند بود و همه پس از اجرا فرصت دارند در بحث گروهی شرکت کنند. همچنین محدوده صحنه و ابزارهای قابل استفاده را به آنها نشان دهید.

۲- آماده‌سازی سناریو و صحنه: یک موقعیت اجتماعی یا مشکل دوستانه ارائه دهید و به کودکان کمک کنید احساسات مرتبط با آن موقعیت را نیز نمایش دهند. نقش هر کودک را مشخص کنید و نکات کلیدی درباره رفتار یا گفتار مرتبط با نقش او را بیان کنید.

۳- کمک به ورود کودکان به نقش: اجازه دهید کودکان از ابزارها یا لباس‌های ساده استفاده کنند تا نقش خود را بهتر درک و تثبیت کنند. این مرحله برای کودکان زیر ۷ سال اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا بدون این کمک، ایفای نقش ممکن است برای آنها دشوار باشد. ابزارهایی مانند تصویر یا نماد می‌تواند نقش انتزاعی را ملموس کند.

۴- مشاهده و تشویق: رفتار و تلاش‌های کودکان را با دقت مشاهده و تشویق کنید. بازخورد مثبت و تشویق به تکرار و بهبود، اعتماد به نفس کودکان را افزایش می‌دهد.

۵- گفت‌وگو و بازخورد پس از اجرا: از بازیگران و تماشاگران بخواهید تجربه و احساسات خود را درباره رفتارها و گفتارهای مشاهده‌شده بیان کنند. این مرحله به تثبیت یادگیری و درک بهتر مهارت‌های دوستی کمک می‌کند.

۶- ساخت سناریوهای جایگزین و تمرین بیشتر: کودکان را تشویق کنید سناریوهای دیگری بسازند و آنها را اجرا کنند. سپس درباره نتایج و تفاوت‌ها گفت‌وگو کنید. این کار انعطاف اجتماعی و توانایی حل مسئله را تقویت می‌کند.

۷- جمع‌بندی نکات کلیدی: تفاوت‌ها و شباهت‌های دیدگاه‌ها را شناسایی و یک یا دو نکته اصلی که برای گروه بیشترین اهمیت را دارد، برجسته کنید. این کار باعث تثبیت یادگیری و تقویت مهارت‌های دوستی می‌شود.

مثال

چند مثال عملی:

□ کودک نقش شخصی را بازی می‌کند که نمی‌تواند نوبت خود را رعایت کند و هم‌بازی با رفتار صحیح، او را راهنمایی می‌کند.

□ دو کودک نقش‌های دوستانی را بازی می‌کنند که بر سر بازی با اسباب‌بازی اختلاف دارند و با کمک مربی، راه‌حل‌های مختلف را تجربه می‌کنند.

□ گروهی از کودکان نمایشنامه‌هایی طراحی می‌کنند که در آن یک کودک احساس تنهایی می‌کند و دیگران روش‌های دعوت و همراهی او را تمرین می‌کنند (شکل ۲۲).

شکل ۲۲- معرفی بازی نقش به کودکان

فعالیت ۴۲: در گروه‌های کلاسی :

الف) یک موقعیت اجتماعی کوتاه مثل کودکی که نمی‌تواند نوبت خود را رعایت کند یا کودکی که تنها مانده است، را طراحی کنید، نقش‌ها را بین اعضای گروه تقسیم کنید و نمایشنامه را به صورت کوتاه بازی کنید.

ب) پس از اجرای نقش‌ها، درباره احساسات و رفتارهای مشاهده شده با گروه خود صحبت کنید و ایده‌هایی برای تعامل بهتر ارائه دهید.

نکات اجرایی راهبرد پنجم: آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی

مراحل اجرا و چگونگی آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی به کودکان در نمودار زیر ارائه شده است:

نمودار ۸- مراحل اجرای راهبرد آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی

۱- انتخاب یک «مهارت دوستی برای بهبود» (که به دشواری خاص کودک مربوط باشد): ممکن است انتخاب مهارت برای شما راحت نباشد، به‌ویژه اگر کودکی را ببینید که به نظر می‌رسد در «همه چیز» مشکل دارد: نادیده گرفتن همسالان، رد کردن آنها، گرفتن چیزی از دیگران، هل دادن، قطع کردن صحبت‌ها، تسلط یافتن بر بازی یا تمسخر. وسوسه‌انگیز است که بخواهید یک تغییر کامل ایجاد کنید، اما تلاش برای انجام همه چیز به یک‌باره معمولاً به ناامیدی و شکست منجر می‌شود. رویکرد بهتر این است که روی یک مشکل خاص در هر زمان کار کنید. به این ترتیب، هم کودک و هم شما در هر مرحله موفقیت را تجربه می‌کنید و تلاش‌های بعدی را تشویق می‌کنید.

شکل ۲۳- شروع آموزش در زمانی مناسب

۲- شروع آموزش: آموزش را در زمانی بی‌طرف و بدون تنش آغاز کنید، نه بلافاصله پس از یک برخورد ناخوشایند. کودک را در یک موقعیت آرام کنار بکشید و توضیح دهید که چه اتفاقی خواهد افتاد: «علی، امروز ما یک وقت ویژه با هم خواهیم داشت. بیا با من تا همه چیز را به تو توضیح دهم» (شکل ۲۳).

۳- معرفی مهارت: مهارت را به صورت مشخص و واضح توضیح دهید، نه به شکل کلی‌گویی. برای مثال: «وقتی می‌خواهی کسی دوستت شود، مهم است که به نظرات او گوش بدی. یعنی به او نگاه کنی و وقتی او چیزی می‌گوید، خودت حرف نزنی». نکته بسیار مهم این است که نباید بگویید: «وقتی می‌خواهی کسی دوستت شود، باید مشتاق‌تر رفتار کنی». این جمله برای کودک کافی نیست تا بداند چه رفتاری انتظار می‌رود.

۴- نمایش مهارت: رفتار را مدل‌سازی کنید یا آن را در کودکان دیگر که در حال بازی هستند نشان دهید تا کودک مهارت را در عمل ببیند: «بین، من به تو نشان می‌دهم. یک راه برای بازی با این عروسک‌ها به من بگو و من به نظراتت گوش می‌کنم.» یا «به آیدا نگاه کن، او به دقت به آنچه سحر می‌گوید گوش می‌دهد».

۵- ارائه دلیل اهمیت: دلیل اهمیت رفتار جدید را بیان کنید: «وقتی به نظرات دیگران گوش می‌دهی، آنها احساس خوبی پیدا می‌کنند و این باعث می‌شود بیشتر تو را دوست داشته باشند».

شکل ۲۴- ارزیابی استفاده کودک از مهارت

۶- تمرین مهارت: مهارت را با کودک تمرین کنید. نمونه‌هایی از استفاده صحیح و نادرست مهارت را با عروسک‌ها نشان دهید: «اینجا دو عروسک هستند، مینا و لیلا. مینا به لیلا پیشنهادی می‌دهد. نگاه کن و گوش بده: «به من بگو چقدر خوب لیلا به مینا نشان می‌دهد که می‌خواهد دوستش باشد». پس از چند بار نمایش، به کودک فرصت دهید تا رفتار جدید را با بازی نقش با شما یا کودک دیگری، یا با استفاده از عروسک‌ها تمرین کند. اختصاص دادن زمان برای تمرین به کودکان کمک می‌کند تا با مهارت‌های جدید خود احساس راحتی بیشتری داشته باشند. همچنین قرار گرفتن در نقش آغازگر و دریافت‌کننده رفتارهای اجتماعی به آنها کمک می‌کند احساس این موقعیت‌ها را بهتر درک کنند. از کودکان بخواهید ایده‌های خود را درباره راه‌های دیگر نشان دادن مهارت بیان کنند، سؤال بپرسند یا درباره احساسات و واکنش‌های خود صحبت کنند.

۷- ارزیابی استفاده کودک از مهارت: به تلاش‌ها و پیشرفت کودک در طول تمرین توجه کرده و آنها را تقویت کنید. نمونه‌هایی از استفاده مناسب کودک از مهارت را نشان دهید و او را به خاطر تلاشش تشویق کنید. از حمایت‌های غیرکلامی مانند لبخند و در آغوش گرفتن استفاده کنید. بازخورد اصلاحی ارائه دهید تا عملکرد کودک بهبود یابد و بر رفتارها تمرکز کنید: «این بار روی چشم‌های او تمرکز کردی. پیشرفت خیلی خوبی بود. فردا یک بخش جدید اضافه خواهیم کرد» (شکل ۲۴).

۸- تکرار فرایند آموزش: این روند را چندین بار تکرار کنید. از ابزارها و شرایط فرضی مختلف استفاده کنید. با مشاهده افزایش مهارت مورد نظر در تعاملات روزمره، تلاش‌ها را ستایش کرده و اطلاعات لازم برای بهبود عملکرد را به صورت آنی ارائه دهید. با پیشرفت کودک، برنامه‌ریزی کنید تا مهارت جدیدی را برای تمرین معرفی کنید یا به تدریج جلسات آموزش را کاهش دهید.

۹- ادامه بازخورد و تقویت: بازخورد و تقویت را ادامه دهید تا کودک به استفاده از هر مهارت پایبند بماند. مراقب باشید مهارت جدیدی معرفی نکنید تا زمانی که مهارت فعلی به خوبی تثبیت شده باشد.

فعالیت ۴۳: مربی کودکان ۵ ساله برای حل موضوع زیر به راهنمایی شما نیاز دارد:

«چگونه می‌توانم به کودکی که به دلیل هل دادن دیگران، همسالان با او ارتباط برقرار نمی‌کنند، کمک کنم؟» در گروه‌های کلاسی:

الف) بر اساس مراحل نه گانه «راهنمای آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی» گفت و گو کنید و راهکارهایی ارائه دهید. ب) نتیجه را در کلاس گزارش دهید و با مقایسه گزارش‌ها، فهرستی از ایده‌ها و راهکارهای مختلف را تهیه کنید.

تمرین کنید

اشتباهات رایج مربیان در توسعه روابط همسالان

فعالیت ۴۴: در گروه‌های کلاسی، فهرستی از اشتباهاتی که مربی ممکن است در هدایت و تقویت روابط همسالان انجام دهد، یادداشت نمایید. سپس درباره اهمیت شناخت این اشتباهات و پیامدهای آنها بر تعاملات اجتماعی کودکان به گفت‌وگو بپردازید و نتیجه را با سایر گروه‌ها به اشتراک بگذارید.

گفت و گو کنید

حمایت از روابط دوستانه میان کودکان، چه در قالب تعامل‌های روزمره و غیررسمی و چه در چارچوب فعالیت‌های ساختاریافته و برنامه‌ریزی‌شده، بخشی اساسی از نقش مربیان در محیط‌های آموزشی و تربیتی است. با این حال، تجربه و پژوهش‌ها نشان می‌دهد که برخی از اشتباهات رایج می‌تواند روند شکل‌گیری و تقویت این روابط را مختل کند. هنگامی که بزرگسالان در مقام تسهیل‌گر یا راهنمای روابط دوستانه عمل می‌کنند، ضروری است نسبت به این خطاها آگاهی داشته باشند و آگاهانه از تکرار آنها پرهیز کنند. شناخت این اشتباهات نخستین گام برای ایجاد محیطی سالم‌تر و کارآمدتر در حمایت از تعاملات اجتماعی کودکان است. اشتباهات رایج مربیان در توسعه روابط همسالان می‌تواند شامل موارد زیر باشد (نمودار ۱۰):

نمودار ۱۰- اشتباهات رایج مربیان در توسعه روابط همسالان

۱- مداخله زود هنگام در روابط کودکان: یکی از خطاهای رایج در تعامل با کودکان، شتاب‌زدگی در دخالت هنگام بروز تنش‌های اجتماعی است. با این حال مداخله فوری بهترین گزینه نیست. بهتر است لحظه‌ای تأمل کنید و با آگاهی از شرایط موجود، مناسب‌ترین شیوه همراهی و مداخله را انتخاب کنید. بیشترین یادگیری زمانی رخ می‌دهد که کودکان بتوانند خودشان راهبردها، راه‌حل‌های گوناگون و پیامدهای آنها را تجربه کنند.

تمرین کنید

فعالیت ۴۵: تصور کنید در حیاط یک مرکز پیش از دبستان، دو کودک بر سر یک توپ دعوا می‌کنند. یکی از آنها توپ را از دیگری می‌گیرد و کودک دیگر ناراحت و عصبانی می‌شود. در این موقعیت:

(الف) شما چه اقداماتی انجام می‌دهید؟

(ب) فهرستی از اقدامات خود را ارائه دهید.

(ج) چه نتیجه‌ای ممکن است در اثر اقدامات شما رخ دهد؟

(د) فهرستی از مهارت‌های تقویت دوستی بین کودکان ارائه دهید.

۲- از دست دادن فرصت‌ها برای تقویت تعامل دوستانه میان کودکان: یکی از موقعیت‌های آموزشی مهم که اغلب از نگاه مربیان پنهان می‌ماند، لحظاتی است که می‌توانند زمینه‌ساز گسترش روابط دوستانه میان کودکان باشند. هنگامی که مربی بیش از حد بر ارتباط فردی خود با کودک متمرکز می‌شود، ممکن است فرصت ارزشمند برای شکل‌گیری ارتباط کودک با همسالانش را نادیده بگیرد. دوستی به افزایش اعتماد به نفس اجتماعی و پرورش توانایی همکاری در کودکان منجر خواهد شد، مثلاً زمانی که مربی در حال گفت‌وگو با یک کودک است و کودک دیگر وارد می‌شود، رویکرد مؤثر آن است که از طریق بازگو کردن یا تأیید گفته‌های کودک با پرسش‌های باز پاسخ شرایط گفت‌وگو و تعامل دو کودک فراهم شود. در نتیجه نقش مربی، تسهیل‌کننده تعامل میان کودک است.

تمرین کنید

فعالیت ۴۶: موقعیتی را تصور کنید که در آن یک کودک با شما گفت‌وگو می‌کند و کودک دیگری به جمع نزدیک می‌شود. الف) چه پرسش‌ها یا رفتارهایی می‌توانید انجام دهید تا گفت‌وگو میان کودکان شکل بگیرد و روابط دوستانه آنها تقویت شود؟ ب) این روش چه تأثیری بر اعتمادبه‌نفس و همکاری کودکان خواهد داشت؟ ج) نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

۳- اصرار بر دوست بودن همه با هم: یکی از خطاهای رایج بزرگسالان در حمایت از روابط همسالان، اصرار بر این باور اشتباه است که همه کودکان باید یکدیگر را دوست داشته باشند. اما واقعیت این است که کودکان مانند بزرگسالان، تنها با عده محدودی پیوند عاطفی برقرار می‌کنند. مربی باید کودکان را راهنمایی کند تا بیاموزند چگونه با دوستان خود، روابطی سالم و پایدار برقرار کنند و نسبت به سایر همسالان خود، رفتارهای محترمانه و سازنده نشان دهند.

تمرین کنید

فعالیت ۴۷: در گروه‌های کلاسی یک نمایش با موضوع «حفظ دوستی و احترام به دیگران» اجرا کنید؛ هر نفر نقش کودک یا مربی را بگیرد. پس از اجرا درباره رفتارهای مثبت و منفی گفت‌وگو کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

شکل ۲۵

۴- وادار کردن کودکان به همیشه با هم بودن: مربی باید فرصت فعالیت فردی را برای کودکان فراهم کند و به آنها بیاموزد که چگونه خواسته خود را برای داشتن خلوت به شکلی محترمانه و قابل قبول توضیح دهند. این رویکرد، هم به کودکانی که به دنبال استقلال و آرامش هستند و هم به کودکانی که جویای همراهی‌اند، کمک می‌کند تا با درک متقابل، مهارت‌های اجتماعی و دوستی را به شکلی متعادل‌تر و واقع‌بینانه‌تر پرورش دهند (شکل ۲۵).

تمرین کنید

فعالیت ۴۸: در یک مرکز پیش از دبستان، کودکی از همسال خود برای بازی دعوت می‌کند، اما کودک دیگر پاسخ منفی می‌دهد. شما در نقش مربی تماشاگر این ارتباط هستید: الف) سه راهکار که بتواند به کودک دعوت‌کننده کمک کند احساس طردشدگی نداشته باشد، ارائه دهید. ب) سه راهکار که بتواند به کودک کناره‌گیر احساس امنیت و آرامش بدهد، ارائه دهید.

شکل ۲۶

۵- مزاحمت برای دوستی کودکان: کودکانی که یک رابطه صمیمانه با بهترین دوست خود شکل داده‌اند، ممکن است جدانشدنی به نظر برسند. بزرگسالان اغلب نگران این هستند که این نزدیکی مانع از شکل‌گیری دوستی‌های دیگر شود و گاهی تصمیم می‌گیرند با محدود کردن زمان حضور کودکان در کنار یکدیگر، در این روابط مداخله کنند. اما این اقدام اشتباه است (شکل ۲۶). کودکان به دنبال امنیت یک رابطه یک به یک هستند تا مهارت‌های خود را آزمایش کنند و بزرگسالان باید اجازه دهند این مرحله مهم در شکل‌گیری روابط را تجربه کنند.

گفت و گو کنید

فعالیت ۴۹: در گروه‌های کلاسی در مورد موضوع‌های زیر با هم گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:
الف) چرا ممکن است یک کودک ترجیح دهد بیشتر وقت خود را با یک دوست خاص بگذراند؟
ب) فهرستی از مزایا و چالش‌های این نوع دوستی‌ها ارائه دهید.
ج) در چنین شرایطی نقش مربی باید چه باشد؟

۶- ناتوانی مربی در شناسایی رفتارهای نادرست کودکان به عنوان تلاشی برای برقراری دوستی:
گاهی کودکان برای پیدا کردن دوست، رفتارهای نامناسبی مانند مسخره کردن، استفاده از زور، وادار کردن کودک برای پذیرش دوستی و ... از خود نشان می‌دهند.
در شناسایی این رفتارهای نادرست کودکان، اگر مربیان با دقت مشاهده کنند درمی‌یابند که مشکل واقعی مربوط به فقدان مهارت یا درک کودک است. بنابراین، مربی به جای اینکه فقط رفتار منفی را متوقف کرده یا کودک را تنبیه کند باید از چنین موقعیت‌هایی به عنوان فرصتی برای آموزش مهارت‌های دوستی سازنده‌تر به کودک استفاده کند.

بازدید کنید

فعالیت ۵۰: با هماهنگی هنرآموز خود از یک مرکز پیش از دبستان بازدید کنید. کودکان را هنگام بازی مشاهده کنید و موارد زیر را انجام دهید:
الف) فهرستی از رفتارهای ظاهراً نادرست، مانند مسخره کردن، زورگویی یا کنار زدن دیگران را تهیه کنید.
ب) چگونه این رفتارها می‌تواند تلاشی برای برقراری دوستی باشد؟
ج) چگونه می‌توان به جای تنبیه، از آن موقعیت برای آموزش مهارت‌های دوستی استفاده کرد؟
د) نتایج و ایده‌های خود را در کلاس گزارش دهید.

شکل ۲۷- کودکان طرد شده

۷- نادیده گرفتن نشانه‌های کودکان تنها و طرد شده: قبلاً
تصور می‌شد که کودکان بتوانند موقعیت‌هایی مانند احساس تنهایی در جمع، کنار گذاشته شدن از بازی گروهی، یا ناتوانی در ورود به فعالیت‌های همسالان را خودشان حل کنند. اما امروز می‌دانیم این کودکان به حمایت و کمک نیاز دارند تا مهارت و نگرش خود را بهبود بخشند. این امر مستلزم آن است که مربیان با دقت مشاهده کنند و در صورت نیاز وارد عمل شوند. اگر هیچ یک از راهبردهای توصیف شده در بخش پیشین مؤثر واقع نشد، مربیان می‌توانند از سایر متخصصان مانند روان‌شناسان کودک، کمک بگیرند (شکل ۲۷).

بازدید کنید

فعالیت ۵۱: با هماهنگی هنرآموز خود در بازدید از یک مرکز پیش از دبستان با یک یا چند مربی مرکز در مورد سؤالات زیر با آنها گفت‌وگو کنید:
الف) چه تجربه‌هایی در شناسایی و حمایت از کودکانی که تنها یا طرد شده‌اند، دارند؟
ب) چگونه متوجه نیاز کودک می‌شوند؟
ج) چه راهکارهایی برای حمایت به کار می‌برند؟
د) پاسخ‌ها را تحلیل کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵۲: نمایشنامه زیر را با دقت بخوانید و موارد زیر را انجام دهید.

۱. فهرستی از اشتباهات رفتاری مربی را شناسایی کنید.
۲. چرا هر رفتار اشتباه می‌تواند به روابط دوستانه کودکان آسیب برساند؟
۳. مربی در هر موقعیت چه رفتار جایگزین و مؤثری می‌تواند داشته باشد؟

در یک روز آفتابی در حیاط مرکز پیش از دبستان، گروهی از کودکان مشغول بازی آزاد هستند. فرشته و مریم از همان ابتدا دوست صمیمی یکدیگر بوده‌اند و اغلب با هم بازی می‌کنند. ناگهان سارا می‌خواهد به بازی آنها بپیوندد، اما فرشته تمایلی ندارد و به سارا می‌گوید: «نه، نمی‌خواهم با تو بازی کنم». مربی که در کنار آنها ایستاده است، فوراً وارد می‌شود و به فرشته می‌گوید: «تو باید با همه دوست باشی!» و به او تذکر می‌دهد که باید اجازه دهد سارا به بازی بپیوندد و خودش سعی می‌کند همزمان با هر دو کودک صحبت کند تا مشکل را حل کند. در همان زمان، مینا که تنها نشسته است، منتظر است کسی با او بازی کند، اما مربی توجهی به او نمی‌کند و می‌گوید: «فعلاً مهم نیست، به بازی بچه‌ها نگاه کن». بعد از چند دقیقه، مربی تلاش می‌کند فرشته و مریم را از هم جدا کند تا همه کودکان فرصت بازی برابر داشته باشند، حتی اگر خود آنها مایل به این کار نباشند.

تمرین کنید

۱. برای مربیان یک پوستر آموزشی درباره راهبردهای اثربخش در توسعه روابط کودک با همسالان طراحی کنید.
۲. با تهیه یک فهرست واری برای مربیان، گزارشی از راهبردهای ایجاد محیط کلاسی حمایت‌کننده از دوستی و تعامل مثبت میان کودکان ارائه دهید.
۳. گزارشی درباره راهبرد آموزش مهارت‌های همیارانه (جفت‌سازی همسالان) و مزایا و کاربردهای آن ارائه دهید.
۴. با مقایسه دو راهبرد نمایش مهارت‌های دوستی با استفاده از عروسک‌ها و ابزارهای نمایشی و راهبرد آموزش مهارت‌های دوستی از طریق بازی نقش، گزارشی از آن را ارائه دهید.
۵. برای کاربرد راهبرد آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی، چند نمونه رفتار مشخص و قابل مشاهده تعیین کنید که مربی می‌تواند در جلسات کوتاه با کودکان اجرا کند.
۶. یک پوستر آموزشی برای مربیان طراحی کنید که اشتباهات رایج در توسعه روابط همسالان و راهکارهای اصلاحی برای هر اشتباه را ارائه کند.

خودارزیابی

بودمان ۱: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک				مرحله ۳: به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان	
واحد یادگیری ۱: برقراری ارتباط کودک با کودک				این کاربرگ برای ارزیابی مهارت‌های شما در مرحله ۳ واحد یادگیری برقراری ارتباط کودک با کودک تهیه شده است. در هر سؤال، بیشترین امتیاز ۳ و کمترین امتیاز ۱ است. بر این اساس، خود را ارزیابی نموده و به خود امتیاز دهید.	
ردیف	مورد	۱	۲	۳	
۱	تا چه حد می‌توانید راهبردهای اثربخش در توسعه روابط همسالان را در قالب یک پوستر آموزشی ساده و قابل فهم ارائه دهید؟				
۲	تا چه حد می‌توانید با تهیه یک فهرست واری برای مربیان با موضوع «ایجاد محیط کلاسی حمایت‌کننده از دوستی و تعامل مثبت» و تکمیل آن، گزارش آن را در کلاس ارائه دهید؟				
۳	تا چه حد می‌توانید گزارشی از راهبرد آموزش مهارت‌های همیارانه (جفت‌سازی همسالان) و مزایا و کاربردهای آن ارائه دهید؟				
۴	تا چه حد می‌توانید گزارشی در مورد مقایسه دو راهبرد «نمایش مهارت‌های دوستی با عروسک و ابزارهای نمایشی» «آموزش مهارت‌های دوستی با بازی نقش» ارائه دهید؟				
۵	تا چه حد می‌توانید برای راهبرد «آموزش فشرده و فردبه‌فرد مهارت‌های دوستی»، رفتارهای مشخص و قابل مشاهده‌ای طراحی کنید که مربیان در جلسات کوتاه با کودکان اجرا کنند؟				
۶	تا چه حد می‌توانید پوستر آموزشی‌ای تهیه کنید که اشتباهات رایج مربیان در توسعه روابط همسالان و راهکار اصلاحی مناسب آن را ارائه کند؟				

ارزشیابی شایستگی برقراری ارتباط کودک با کودک

نام و نام خانوادگی		شماره ملی	تاریخ ارزشیابی:
کد حرفه	۵۳۱۱۱۲	حرفه	مربی یار پیش از دبستان
کد وظیفه شغل	۵۳۱۱۱۲۰۳	وظیفه شغل	پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی
کد کار	۵۳۱۱۱۲۰۳۱۱	کار	پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک واحد یادگیری: برقراری ارتباط کودک با کودک
استاندارد عملکرد:		۵۳۱۱۱۲۰۳۱	پرورش توانمندی‌های مربی در توسعه مهارت‌های ارتباطی کودک با همسالان از طریق توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی، به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان و به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان بر اساس منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور.

ردیف	مراحل کار	شرایط انجام کار (ابزار، مواد، تجهیزات، زمان، مکان و ...)	ابزارهای ارزشیابی	استاندارد (شاخص‌ها/دآوری/نمره دهی)	نتایج ممکن	نمره کسب شده
۱	توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	ابزار: لوازم التحریر و وسایل هنری، جداول رشد اجتماعی، فیلم‌های آموزشی، کتاب‌های قصه کودک، مواد مصرفی و رایانه مکان: مرکز آزمون زمان: ۲۰ دقیقه استاندارد و سایر شرایط: منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور	مشاهده آزمون کتابی، پرسش و آزمون عملکردی	ارائه گزارش بر اساس موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	۳	
				ارائه گزارش بر اساس حداقل ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	۲	
				ارائه گزارش بر اساس کمتر از ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه شناخت روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	۱	
۲	به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان	ابزار: لوازم التحریر و وسایل هنری، جداول رشد اجتماعی، فیلم‌های آموزشی، کتاب‌های قصه کودک، مواد مصرفی و رایانه مکان: مرکز آزمون زمان: ۲۰ دقیقه استاندارد و سایر شرایط: منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور	مشاهده آزمون کتابی، پرسش و آزمون عملکردی	طراحی و اجرای یک فعالیت آموزشی برای به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان براساس موضوع، نوع، هدف، سن کودک، تعداد کودکان، تعداد مربی و مربی یار، مکان، زمان، ابزار موردنیاز، روش کار	۳	
				طراحی و اجرای یک فعالیت آموزشی برای به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان براساس حداقل ۶ مورد از موارد بالا	۲	
				طراحی و اجرای یک فعالیت آموزشی برای به کارگیری فرایند رشد در روابط با همسالان در کودکان براساس کمتر از ۶ مورد از موارد بالا	۱	
۳	به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان	ابزار: لوازم التحریر و وسایل هنری، جداول رشد اجتماعی، فیلم‌های آموزشی، کتاب‌های قصه کودک، مواد مصرفی و رایانه مکان: مرکز آزمون زمان: ۲۰ دقیقه استاندارد و سایر شرایط: منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور	مشاهده آزمون کتابی، پرسش و آزمون عملکردی	ارائه گزارش براساس موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	۳	
				ارائه گزارش بر اساس حداقل ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	۲	
				ارائه گزارش بر اساس کمتر از ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه روابط کودک با همسالان در اوان کودکی	۱	
۴	احترام به حقوق کودکان - پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - توجه به نیازهای کودکان - به حداقل رساندن دور ریزها - پوشیدن روبوش	شایستگی‌های غیرفنی: (N51) اجتماعی بودن، (N58) مذاکره، (N57) آموزش و کمک به فراگیری دیگران ایمنی: رعایت ایمنی وسایل و مواد مورد استفاده هنگام انجام فعالیت‌ها پهداشت: رعایت موارد بهداشتی توجهات زیست محیطی: احترام به طبیعت و آلوده نکردن آن هنگام انجام فعالیت‌ها، به حداقل رساندن دور ریزها نگرش: احترام به حقوق کودکان پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - توجه به نیازهای کودکان	مشاهده، آزمون عملکردی	احترام به حقوق کودکان - پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - توجه به نیازهای کودکان - به حداقل رساندن دور ریزها - پوشیدن روبوش	۲	
				احترام به حقوق کودکان - پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - پوشیدن روبوش	۱	

ارزشیابی کار (شایستگی انجام کار)		بلی ☐
		خیر ☐

توضیحات:

۱- معیار شایستگی انجام کار:

- کسب حداقل نمره ۲ از مراحل ۱ و ۳ (مراحل بحرانی)

- کسب حداقل نمره ۲ از بخش شایستگی‌های غیر فنی، ایمنی، پهداشت، توجهات زیست محیطی و نگرش

- کسب حداقل میانگین ۲ از مراحل کار

۲- تعریف سطوح شایستگی: صرف نظر از اینکه یک تکلیف کاری در چه سطحی از صلاحیت حرفه‌ای انجام می‌شود، در هر محیط کاری ممکن است انجام هر کار با کیفیت مشخصی مورد انتظار باشد. سطح شایستگی انجام کار، معیار اساسی ارزشیابی است.

مهارت (سطح سه): ماهر و قادر به آموزش و هدایت دیگران، توانایی برنامه‌ریزی و تحلیل، پاسخ‌گویی در برابر کارهای خود، سروکار داشتن با سطح وسیعی از کارها و فعالیت‌ها

تسلط (سطح چهار): خبرگی در انجام کار و آموزش دیگران، ایجاد، نوآوری، سازگاری، عیب‌یابی، هدایت و راهنمایی دیگران.

واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مربی با کودک

مقدمه

تعاملات گروهی پایه‌ای مهم برای رشد اجتماعی و عاطفی کودک هستند. ارتباط مؤثر مربی با کودک باعث ایجاد محیط آموزشی مثبت، پشتیبانی کودکان، بهبود مهارت‌های ارتباطی کودک و موفقیت در تعلیم و تربیت کودکان می‌شود. بدین منظور در این واحد یادگیری ابتدا با مفهوم و اهمیت ارتباط مربی و کودک و عواملی که کیفیت آن را تحت تأثیر قرار می‌دهند پرداخته می‌شود. سپس مبانی نظری و اصول راهبردهای ارتباطی بررسی می‌شوند و در ادامه، شیوه‌های عملی اجرای این راهبردها معرفی می‌شوند. مطالعه این واحد یادگیری به هنرجو کمک می‌شود تا با درک عمیق و مهارت‌های کاربردی، ارتباط مؤثر با کودک برقرار کنند، محیطی امن و یادگیری‌محور بسازند و نقش مربی اثرگذار را به بهترین شکل ایفا کنند و هنرجویان با انجام فعالیت‌های ارائه شده، مهارت‌های عملی لازم را در این زمینه کسب می‌کنند.

استاندارد عملکرد

پرورش توانمندی‌های مربی در برقراری ارتباط با کودک از طریق توسعه شناخت ارتباط مربی با کودک، توسعه شناخت عوامل مؤثر بر ارتباط مربی با کودک و به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مربی با کودک بر اساس منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور.

شایستگی‌های فنی

- ۱ توسعه شناخت ارتباط مربی با کودک
- ۲ توسعه شناخت عوامل مؤثر بر ارتباط مربی با کودک
- ۳ به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مربی با کودک

شایستگی‌های غیر فنی

- ۱ اجتماعی بودن
- ۲ مذاکره
- ۳ آموزش و کمک به فراگیری دیگران

۱- هدف توانمندسازی: ارتباط مربی با کودک را توضیح دهد.

ارتباط مربی با کودک

فعالیت ۱: در گروه‌های کلاسی با توجه به شکل روبه‌رو در مورد تعامل‌های روزانه بین مربی و کودک گفت‌وگو کنید و موارد زیر را بررسی کنید و نتیجه را با سایر گروه‌ها به اشتراک بگذارید:
(الف) چه رفتارهایی باعث ایجاد و تقویت ارتباط نزدیک و پایدار می‌شوند؟
(ب) چه رفتارهایی تنها یک تعامل کوتاه‌مدت و سطحی را شکل می‌دهند؟
(ج) درباره تفاوت اثرگذاری هر رفتار گفت‌وگو کنید.

گفت و گو کنید

تعریف: ارتباط مربی و کودک، مجموعه‌ای از روابط بین فردی مستمر و پویا است که به مرور زمان بین مربی و هر یک از کودکان شکل می‌گیرد. این روابط شامل تعاملات روزانه و دوطرفه‌ای است که جنبه‌های آموزشی و اجتماعی - عاطفی را همزمان در بر می‌گیرد.

شکل ۱- فرایند پویا و مداوم تعامل مربی با کودک

ارتباط مربی و کودک فرایندی پویا و مداوم است که در طول زمان شکل می‌گیرد و تقویت می‌شود. تعاملات روزانه میان مربی و کودک، شامل گفت‌وگوها، بازی‌ها، فعالیت‌های آموزشی و پاسخ‌دهی به نیازهای هیجانی و اجتماعی کودک است. این تعاملات دوطرفه هستند؛ به این معنا که نه تنها مربی بر کودک تأثیر می‌گذارد، بلکه پاسخ‌ها، رفتارها و نیازهای کودک نیز کیفیت و جهت رابطه را شکل می‌دهد (شکل ۱).

۲- هدف توانمندسازی: گزارشی از اهمیت ارتباط مربی و کودک را ارائه کند.

اهمیت ارتباط مربی با کودک

فعالیت ۲: در گروه‌های کلاسی در مورد نقش ارتباط مربی با کودک در بهبود مهارت‌های ارتباطی او گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

گفت و گو کنید

ارتباط بین مربی و کودک یکی از عوامل کلیدی در کیفیت آموزش پیش از دبستان است و تأثیر آن بر رشد اجتماعی، هیجانی، رفتاری و شناختی کودکان بسیار گسترده است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که کیفیت محیط یادگیری کودکان تا حد زیادی به کیفیت این روابط وابسته است و کودکان خردسال، روابط خود با بزرگسالان مهم زندگی‌شان از جمله مربیان را به عنوان مهم‌ترین منبع رشد و توسعه خود در نظر می‌گیرند.

شکل ۲- مشارکت فعال مربی و کودک در کلاس و یادگیری

شواهد علمی نشان می‌دهد که روابط گرم و حمایت‌گرانه مربی با کودک، توانایی‌های اجتماعی، همدلی و مهارت‌های حل مسئله او را تقویت می‌کند و کودکان را به مشارکت فعال‌تر در کلاس و یادگیری بیشتر ترغیب می‌کند (شکل ۲).

طبق نظریه دلبستگی^۱، مربیان می‌توانند نقش «چهره ثانویه دلبستگی^۲» را برای کودکان ایفا کنند؛ به این معنا که در غیاب والدین، مربیان قادرند امنیت عاطفی و حمایت لازم را برای کودک فراهم آورند و به او امکان دهند با اعتماد به نفس بیشتری محیط یادگیری را کشف کند و مهارت‌های اجتماعی و هیجانی خود را توسعه دهد.

در مقابل، روابط نامطلوب یا پرتنش با مربیان می‌تواند پیامدهای منفی گسترده‌ای برای کودکان داشته باشد. کودکانی که در محیط‌های آموزشی با تعارض یا حمایت ناکافی مواجه می‌شوند، بیشتر در معرض مشکلات رفتاری بیرونی مانند پرخاشگری و ضعف در کنترل هیجانات و نیز مشکلات درونی مانند اضطراب و افسردگی قرار دارند. مطالعات نشان داده‌اند که نبود روابط حمایتی با مربیان در سال‌های اولیه، با عملکرد تحصیلی ضعیف‌تر و روابط اجتماعی کمتر مثبت در سال‌های بعد نیز مرتبط است.

شکل ۳- روابط مربی و کودک منبع حمایتی و هدایت‌کننده مسیر رشد و یادگیری

با توجه به تغییرات اجتماعی و افزایش تعداد کودکانی که در محیط‌های پیش از دبستان حضور دارند، اهمیت روابط با مربیان و مراقبان بیش از پیش آشکار شده است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که ارتباط مثبت با مربی نه تنها به کودکان امکان یادگیری مهارت‌های آموزشی و شناختی می‌دهد، بلکه عملکرد اجتماعی و مهارت‌های مدیریت هیجانات آنها را نیز تقویت می‌کند. بنابراین، روابط مربی و کودک به عنوان یک منبع حمایتی و هدایت‌کننده، پایه‌ای برای رشد همه‌جانبه کودک فراهم می‌آورد (شکل ۳).

فعالیت ۳: در گروه‌های کلاسی:

- (الف) دلایل اهمیت روابط مربی با کودک را بر اساس متن شناسایی کنید.
- (ب) دلایل دیگری را که از نظر شما نشان‌دهنده اهمیت این ارتباط هستند، فهرست کنید.
- (ج) یافته‌های خود را با کلاس به اشتراک بگذارید.
- (د) یک پوستر آموزشی درباره اهمیت روابط مربی با کودکان طراحی کنید.

تمرین کنید

فعالیت ۴: در گروه‌های کلاسی با جست و جو در منابع علمی:

- (الف) مجموعه‌ای از احادیث و روایات پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) پیرامون ارتباط با کودکان را جمع‌آوری نمایید و به صورت بروشور در کلاس ارائه دهید.
- (ب) با جست‌وجو در منابع علمی در مورد نظریه دلبستگی جست‌وجو کنید و گزارشی از این نظریه را در کلاس ارائه کنید.

جست‌وجو کنید

تمرین کنید

- ۱ گزارشی در مورد تأثیر روابط گرم و حمایت‌گرانه مربی با کودک بر رشد اجتماعی، هیجانی، رفتاری و شناختی او تهیه کنید.
- ۲ یک پوستر آموزشی درباره اهمیت روابط مربی با کودکان طراحی کنید.
- ۳ با چند روان‌شناس کودک درباره اهمیت ارتباط گفت‌وگو کنید و پاسخ‌ها را با آنچه در کتاب درباره این موضوع گفته شده است، مقایسه کرده و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

۱- Attachment theory (این نظریه توسط جان بالبی (۱۹۹۰-۱۹۰۷) پزشک و روان‌کاو انگلیسی طراحی شده است)

۲- Secondary Attachment Figure

پودمان ۱: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک مرحله ۱: توسعه شناخت ارتباط مربی با کودک				واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مربی با کودک
این کاربرد برای ارزیابی مهارت‌های شما در مرحله ۱ واحد یادگیری برقراری ارتباط مربی با کودک تهیه شده است. در هر سؤال، بیشترین امتیاز ۳ و کمترین امتیاز ۱ است. بر این اساس، خود را ارزیابی نموده و به خود امتیاز دهید.				
ردیف	مورد	۳	۲	۱
۱	تا چه حد می‌توانید گزارشی در مورد تأثیر روابط مؤثر مربی با کودک ارائه دهید؟			
۲	تا چه حد می‌توانید پوستری با موضوع «نظریه‌های علمی در مورد ارتباط کودک با مربی» تهیه کنید؟			
۳	تا چه حد می‌توانید با گفت‌وگو با چند روان‌شناس، گزارشی در مورد اهمیت ارتباط مربی با کودک ارائه دهید؟			

۳- هدف توانمندسازی: عوامل مؤثر بر رابطه مربی و کودک را توضیح دهد.

ابعاد ارتباط مربی با کودک

فعالیت ۵: در گروه‌های کلاسی، به سؤالات زیر فکر کنید و پاسخ خود را در کلاس به اشتراک بگذارید:

- ۱ اگر مربی گرم و حمایتگر باشد، کودک چه رفتارهایی نشان می‌دهد؟
- ۲ اگر رابطه با مربی کودک پر تنش باشد، چگونه بر انگیزه، بازی با همسالان و یادگیری کودک تأثیر می‌گذارد؟
- ۳ وابستگی کودک به مربی چه مزایا و چه محدودیت‌هایی می‌تواند ایجاد کند؟

گفت و گو کنید

رابطه مربی و کودک را می‌توان در سه بُعد اصلی صمیمیت، تعارض و وابستگی بررسی کرد. این سه بُعد به مربیان کمک می‌کند تا تعاملات خود با کودکان را بهتر درک کرده و بهبود بخشند (نمودار ۱).

نمودار ۱- ابعاد ارتباط مربی با کودک

۱- صمیمیت: صمیمیت نشان‌دهنده روابط گرم، محبت‌آمیز و حمایت‌گرانه بین مربی و کودک است و شامل اعتماد، پذیرش و ایجاد حس امنیت می‌شود. کودکی که رابطه‌ای صمیمی با مربی دارد، اعتماد به نفس

بیشتری برای ابراز افکار و احساسات خود پیدا می‌کند و انگیزه بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و اجتماعی خواهد داشت. صمیمیت همچنین به رشد مهارت‌های اجتماعی و هیجانی کودک و تعامل مثبت او با همسالان کمک می‌کند. مربیان می‌توانند با رفتارهای ساده‌ای مانند ایجاد ارتباط چشمی، لبخند، گوش دادن فعال به کودک و طراحی فعالیت‌های گروهی و تعاملی، صمیمیت را تقویت کنند (شکل ۴).

شکل ۴- گوش دادن فعال مربی به کودک

فعالیت ۶: صمیمیت شما با دوستان در چه شرایطی می‌تواند بر رفتارهای شما تأثیر مثبت داشته باشد و در چه شرایطی می‌تواند به رابطه شما آسیب بزند؟ نتیجه را در کلاس به اشتراک بگذارید.

۲- تعارض: تعارض نمایانگر وجود کشمکش و ناسازگاری در تعاملات مربی و کودک است. این نوع روابط معمولاً با رفتارهای پرخاشگرانه، مقاومت در برابر قوانین کلاس و تعاملات تنش‌آمیز همراه است. کودکانی که در روابط پرتنش قرار دارند، ممکن است اضطراب و مشکلات خودتنظیمی بیشتری تجربه کنند و تعاملاتشان با همسالان کاهش یابد. برای کاهش تعارض، مربیان می‌توانند از مدیریت رفتار مثبت، شفاف‌سازی قوانین و مرزها، تکنیک‌های حل تعارض و توجه به دلایل زمینه‌ای رفتارهای کودک استفاده کنند.

شکل ۵- تعامل با همسالان

۳- وابستگی: وابستگی نشان‌دهنده تکیه بیش از حد کودک به مربی است.^۱ کودکانی که وابسته هستند، معمولاً به دنبال توجه مداوم مربی‌اند و جدایی از او ممکن است واکنش منفی نشان دهد. وابستگی بیش از حد می‌تواند استقلال کودک را محدود کند، اما وابستگی متعادل، حس امنیت و حمایت لازم را به کودک می‌دهد بدون اینکه استقلال او را کاهش دهد. مربیان می‌توانند با تشویق فعالیت‌های مستقل، ارائه حمایت متناسب با نیاز کودک، تمرین مهارت‌های حل مسئله و فراهم کردن فرصت برای تعامل با همسالان، وابستگی کودک را مدیریت کنند (شکل ۵).

فعالیت ۷: داستان زیر را بخوانید و به سؤالات زیر پاسخ دهید:
سارا کوچولو ۵ ساله است و امروز اولین روز ورود او به مرکز پیش از دبستان است. او کمی بی‌قرار و نگران است و به موارد زیر فکر می‌کند:

آیا در آنجا به او خوش می‌گذرد؟ آیا مربی او دوست داشتنی است و او را دوست دارد؟ دوستانش در آنجا چه کسانی هستند؟ آیا با او بازی خواهند کرد؟ مادرش نیست چه کسی به او در انجام امور شخصی اش مثل غذا خوردن، کاردستی درست کردن و کمک می‌کند؟ آیا لازم است به مرکز پیش از دبستان برود؟
الف) ابعاد ارتباط با مربی را در این داستان مشخص کنید.
ب) مربی با انجام چه رفتارهایی (با استفاده از سه بعد بالا) می‌تواند با او ارتباط موثر برقرار کند؟
ج) نتیجه را با هم‌کلاسی‌های خود به اشتراک بگذارید.

۴- هدف توانمندسازی: گزارشی از عوامل مؤثر بر ارتباط مربی با کودک را ارائه دهید.

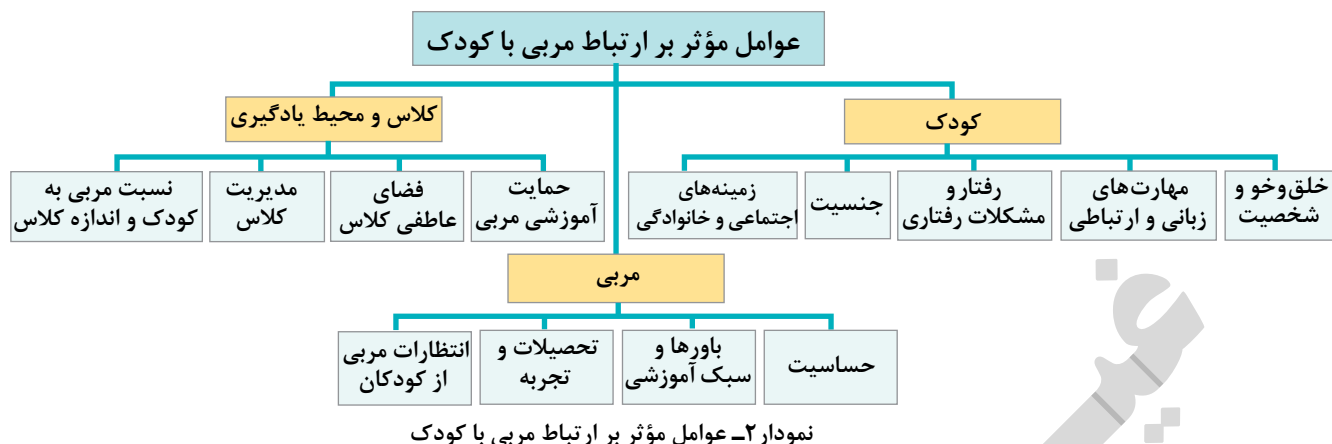
عوامل مؤثر بر ارتباط مربی و کودک

فعالیت ۸: در گروه‌های کلاسی با نتیجه‌گیری از داستان بالا به سؤال زیر پاسخ دهید:
چه عواملی می‌تواند به مربی سارا کوچولو کمک کند تا بتواند با او ارتباط مثبت و سازنده‌ای برقرار کند؟

ارتباط مثبت با کودکان پیش از دبستان نتیجه تعامل پیچیده‌ای از ویژگی‌های کودک، مربی و محیط یادگیری است. شناخت و توجه به این عوامل به مربیان کمک می‌کند روابط گرم، حمایت‌کننده و مؤثری با کودکان بسازند. نمودار ۲ عوامل مؤثر بر ارتباط بین مربی و کودک را نشان می‌دهد.

۱- نیاز کودک به حمایت و اتکا به مربی در سنین پایین لزوماً منفی نیست. مشکل زمانی است که این وابستگی نامتناسب با سن و موقعیت باشد و استقلال و مشارکت کودک را مختل کند.

۱- عوامل مرتبط با کودک

■ **خلق و خو و شخصیت کودک:** هر کودک ویژگی‌های فردی خاص خود را دارد که بر تعاملش با مربی تأثیر می‌گذارد. کودکانی که خجالتی یا محتاط هستند ممکن است برای برقراری ارتباط به زمان و حمایت بیشتری نیاز داشته باشند، در حالی که کودکان اجتماعی و پر جنب و جوش سریع‌تر با مربی ارتباط برقرار می‌کنند.

شکل ۵

■ **مهارت‌های زبانی و ارتباطی:** کودکانی که می‌توانند خواسته‌ها و نیازهای خود را بیان کنند، راحت‌تر با مربی تعامل برقرار می‌کنند و مربی نیز می‌تواند پاسخ مؤثرتری ارائه دهد (شکل ۵).

■ **رفتار و مشکلات رفتاری:** رفتارهای پر خاشگری یا وابسته می‌تواند رابطه را تحت تأثیر قرار دهد. کودکانی که توانایی تنظیم هیجانات خود را ندارند یعنی می‌توانند احساسات خود مانند خشم یا ناراحتی را کنترل کرده و به شیوه‌ای مناسب بیان کنند، رابطه‌ای مثبت‌تر و سازنده‌تر با مربی ایجاد می‌کنند.

■ **جنسیت:** پژوهش‌ها نشان می‌دهند که بیشتر دختران معمولاً

روابط نزدیک‌تری با مربیان خود دارند و در تعامل با آنها کمتر دچار تعارض می‌شوند، در حالی که پسران، به ویژه در مواجهه با انتظارات بالا یا محیط‌های استرس‌زا، ممکن است رابطه پرتنش‌تری را تجربه کنند.

شکل ۶- عوامل مرتبط با کودک

■ **زمینه‌های اجتماعی و خانوادگی:** وضعیت اقتصادی، فرهنگی، زبان و تجربه خانوادگی کودک بر رفتار و تعامل او با مربی اثر می‌گذارد. کودکانی که در خانواده‌هایی با فرصت‌ها و حمایت محدود رشد می‌کنند، به توجه و حمایت بیشتری از سوی مربی نیاز دارند. مربیان با شناخت شرایط خانوادگی و فرهنگی کودک می‌توانند رفتارها و انتظارات خود را تنظیم کرده و رابطه‌ای حساس و مؤثر ایجاد نمایند (شکل ۶).

۲- عوامل مرتبط با مربی

■ **حساسیت مربی:** توانایی مربی در مشاهده، درک و پاسخ به نیازهای کودک عامل اصلی شکل‌دهنده یک رابطه گرم و حمایت‌کننده است. مربیان آگاه و حساس می‌توانند فعالیت‌ها و تعاملات کلاس را طوری تنظیم کنند که نیازهای عاطفی و آموزشی کودکان برآورده شود و فرصت رشد و یادگیری برای هر کودک فراهم گردد.

■ **باورها و سبک آموزشی مربی:** مربیان کودک‌محور، که به مشارکت فعال و تجربه مستقیم کودکان اهمیت می‌دهند، روابط مثبت‌تری با دانش‌آموزان برقرار می‌کنند. این مربیان معمولاً از روش‌های تنبیهی کمتر استفاده می‌کنند و با ایجاد فضای اعتماد و احترام، کودکان را به تعامل و یادگیری تشویق می‌کنند.

شکل ۷- عوامل مرتبط با مربی

■ **تحصیلات و تجربه مربی:** مربیانی که آموزش تخصصی در زمینه آموزش پیش‌دبستان دارند، رفتارهای انعطاف‌پذیرتر، پاسخ‌دهی بهتر و دیدگاهی علمی‌تر نسبت به نیازهای کودکان نشان می‌دهند.

■ **انتظارات مربی از کودکان:** انتظارات مثبت و واقع‌بینانه باعث می‌شود مربی به کودکان اعتماد کند و فرصت‌های بیشتری برای رشد به آنها بدهد، در حالی که انتظارات غیر واقع‌بینانه یا تبعیض‌آمیز می‌تواند به رابطه تنش‌آلود منجر شود (شکل ۷).

۳- عوامل مرتبط با کلاس و محیط یادگیری

■ **حمایت آموزشی مربی:** کیفیت آموزش و روش‌های تدریس تأثیر زیادی بر رابطه مربی و کودک دارد. کلاس‌هایی که فعالیت‌ها با سن و توانایی کودکان هماهنگ است و مربی بازخوردهای مشخص و تشویق‌کننده می‌دهد، باعث ایجاد روابط گرم و مشارکت فعال کودکان می‌شوند (شکل ۸).

شکل ۸- حمایت آموزشی مربی

■ **فضای عاطفی کلاس:** محیطی که احساس امنیت و احترام در آن برقرار است، ارتباط نزدیک‌تری بین مربی و کودک ایجاد می‌کند. در چنین فضاهایی، کودکان راحت‌تر اعتماد می‌کنند و در فعالیت‌ها مشارکت دارند.

■ **مدیریت کلاس:** مدیریت مؤثر کلاس شامل ایجاد نظم، برنامه‌ریزی و استفاده بهینه از زمان است. کلاس‌های منظم باعث کاهش رفتارهای مخرب و افزایش فرصت تعامل مربی با هر کودک می‌شوند (شکل ۹).

شکل ۹- مدیریت کلاس

■ **نسبت مربی به کودک و اندازه کلاس:** کلاس‌های کوچک و نسبت مناسب مربی به کودک، امکان توجه فردی و برقراری رابطه گرم‌تر را فراهم می‌کند. کلاس‌های شلوغ، برعکس، فرصت تعامل نزدیک را کاهش می‌دهند (شکل ۱۰).

شکل ۱۰- نسبت مربی به کودک و اندازه کلاس

فعالیت ۹: در گروه‌های کلاسی موقعیت زیر را بخوانید و به سؤالات پاسخ دهید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:

در کلاس پیش از دبستان، مربی در حال فعالیت گروهی است. علی، کودک خجالتی، ابتدا از مشارکت خودداری می‌کند، اما مربی با لبخند و تشویق آرام او را به فعالیت دعوت می‌کند. سارا، کودک پر جنب و جوش، مدام سؤال می‌کند و کلاس را کمی شلوغ کرده است، اما مربی با صبر و تقسیم توجه بین کودکان، محیطی آرام و حمایتگر ایجاد می‌کند.

- ۱ ویژگی‌های علی و سارا چگونه بر تعامل آنها با مربی تأثیر گذاشته است؟
- ۲ چه رفتارهایی از مربی باعث ایجاد اعتماد و صمیمیت شده است؟
- ۳ کدام عوامل محیطی و مدیریت کلاس به برقراری ارتباط مؤثر کمک کرده است؟

تمرین کنید

- ۱ گزارشی در مورد نقش هر یک از ابعاد صمیمیت، تعارض و وابستگی را در کیفیت رابطه مربی و کودک در کلاس ارائه دهید.
- ۲ با بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، بروشور تصویری در مورد عوامل مؤثر بر ارتباط مربی با کودک تهیه کنید.
- ۳ هریک از موقعیت‌های فرضی جدول زیر را بخوانید، عامل تأثیرگذار (کودک، مربی یا محیط) و نوع تأثیر (مثبت یا منفی) را مشخص کنید.

نوع تأثیر	عامل	موقعیت فرضی
		کلاس بسیار شلوغ و پرسر و صداست و مربی نمی‌تواند به همه کودکان توجه فردی بدهد.
		مربی با صبر و حوصله به پرسش‌های کودکان پاسخ می‌دهد و فعالیت‌ها را متناسب با توانایی‌شان تنظیم می‌کند.
		سارا، کودک پر جنب و جوش، قوانین کلاس را رعایت نمی‌کند و باعث ایجاد تنش در کلاس می‌شود.
		کلاس جدید است و کودکان هنوز با فضای آموزشی آشنا نیستند، مربی قوانین و نوبت‌بندی فعالیت‌ها را توضیح می‌دهد.
		محمد کودک کم تجربه و خجالتی است، مربی فرصت‌های کوتاه برای مشارکت فردی او فراهم می‌کند.
		کلاس نامنظم و شلوغ است و وسایل آموزشی در دسترس همه کودکان نیست.
		مربی به طور منظم کودکان را تشویق می‌کند و بازخورد مثبت می‌دهد.
		مربی به علایق و نیازهای هر کودک توجه می‌کند و فعالیت‌ها را متنوع طراحی می‌کند.
		کودکانی که زبان محدود دارند، نمی‌توانند خواسته‌های خود را به راحتی بیان کنند و دچار ناراحتی می‌شوند.
		کلاس با نسبت مربی به کودک مناسب است و هر کودک فرصت تعامل فردی پیدا می‌کند.
		مربی با توجه به خلق و خو و رفتار کودکان، قوانین کلاس را انعطاف‌پذیر و شفاف تنظیم می‌کند.

خودارزیابی

پودمان ۱: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مربی با کودک مرحله ۲: توسعه شناخت عوامل موثر بر ارتباط مربی با کودک							
این کاربرگ برای ارزیابی مهارت‌های شما در مرحله ۲ واحد یادگیری برقراری ارتباط مربی با کودک تهیه شده است. در هر سؤال، بیشترین امتیاز ۳ و کمترین امتیاز ۱ است. بر این اساس، خود را ارزیابی نموده و به خود امتیاز دهید.							
ردیف	مورد				۳	۲	۱
۱	تا چه حد می‌توانید نموداری از ابعاد سه‌گانه ارتباط مربی با کودک را ارائه دهید؟						
۲	تا چه حد می‌توانید بروشوری در مورد عوامل مؤثر بر ارتباط بین مربی و کودک تهیه کنید؟						
۳	تا چه حد می‌توانید با مشاهده تعاملات روزانه کودکان و مربیان در یک مرکز پیش از دبستان، گزارشی در مورد تأثیر هر کدام از عوامل کودک، مربی و محیط بر ارتباط مثبت یا منفی آنها، ارائه دهید؟						

۵- هدف توانمندسازی: راهبردهای ارتباط مربی با کودک را توضیح دهد.

راهبردهای ارتباط مربی با کودک

گفت و گو کنید

فعالیت ۱۰: با توجه به تصاویر زیر، به نظر شما، یک مربی پیش از دبستان برای ایجاد ارتباط مثبت و مؤثر با کودکان از چه شیوه‌ها یا راهبردهایی می‌تواند استفاده کند؟ پاسخ‌های خود را یادداشت کنید، سپس آنها را با پاسخ‌های دیگران مقایسه کنید و شباهت‌ها و تفاوت‌ها را با هم‌کلاسی‌های خود به اشتراک بگذارید.

تعریف: منظور از راهبردهای ارتباطی مربی با کودک، مجموعه‌ای هدفمند از رفتارها، مهارت‌ها و شیوه‌های ارتباطی است که مربی آگاهانه برای ساختن، حفظ و تقویت رابطه‌ای امن، مؤثر و رشدمحور با هر کودک به کار می‌گیرد (نمودار ۳).

نمودار ۳- راهبردهای ارتباط مربی با کودک

■ راهبرد اول: برقراری ارتباط گرم و اطمینان بخش با کودک: ارتباط گرم، صادقانه و اطمینان بخش،

شکل ۱۱- برقراری ارتباط گرم و اطمینان بخش با کودک

زیربنای شکل‌گیری هر رابطه مؤثر میان مربی و کودک است. وقتی مربی با نگاهی مهربان، لحنی آرام و رفتاری صمیمی با کودک برخورد می‌کند، احساس امنیت و اعتماد در او شکل می‌گیرد و این احساس، به او اجازه می‌دهد با آرامش محیط اطرافش را کشف کند. رابطه‌ای که بر احترام، پذیرش و محبت متقابل استوار باشد، اضطراب کودک را کاهش داده و انگیزه یادگیری را افزایش می‌دهد. به این ترتیب، مرکز پیش از دبستان به محیطی امن، شاد و یادگیری‌محور تبدیل می‌شود که در آن کودک نه از ترس، بلکه با عشق و اطمینان رشد می‌کند (شکل ۱۱).

■ راهبرد دوم: ایجاد ارتباط از راه بازی و تعاملات روزمره: بازی طبیعی‌ترین و مؤثرترین بستر ارتباط

بین مربی و کودک است. ویگوتسکی، معتقد بود که بازی و ارتباط با مربی، بهترین فرصت برای رشد و یادگیری

شکل ۱۲- ارتباط با کودک از راه بازی

کودک است. هنگامی که مربی آگاهانه وارد دنیای بازی و تعاملات روزمره کودک می‌شود، چه هنگام نقاشی، در واقع از زبان کودک برای آموزش، تربیت و ارتباط استفاده می‌کند. این حضور آگاهانه نه تنها زمینه رشد زبانی، شناختی و اجتماعی را فراهم می‌کند بلکه پیوندی عاطفی و صمیمی میان مربی و کودک می‌سازد که در آن یادگیری به شکلی طبیعی و لذت‌بخش اتفاق می‌افتد (شکل ۱۲).

۱- این راهبردها بر پایه نظریه‌های روان‌شناسی رشد، یادگیری اجتماعی و آموزش حساس به تفاوت‌های فردی و فرهنگی استوارند.

شکل ۱۳- گوش دادن فعال و درک احساسات کودک

■ راهبرد سوم: گوش دادن فعال و درک احساسات کودک:

گوش دادن فعال یکی از مؤثرترین ابزارهای ارتباطی است که به مربی امکان می دهد نیازها و هیجانات واقعی کودک را درک کند. مربی ای که با نگاه، زبان بدن و بازخوردهای کلامی نشان می دهد واقعا گوش می دهد، به کودک می آموزد احساساتش با ارزش و پذیرفتنی است. در چنین فضایی، کودک می آموزد هیجانات خود را شناسایی و بیان کند و این مهارت، اساس رشد عاطفی سالم است (شکل ۱۳).

شکل ۱۴- پرورش همدلی، احترام و درک متقابل در ارتباط مربی با کودک

■ راهبرد چهارم: پرورش همدلی، احترام و درک متقابل در ارتباط

مربی با کودک: ارتباط مؤثر میان مربی و کودک زمانی شکل می گیرد که بر پایه همدلی، احترام و درک متقابل باشد. وقتی مربی احساسات کودک را تشخیص داده، بدون قضاوت به آنها پاسخ می دهد و در رفتار خود احترام را نشان می دهد، الگویی عینی از رفتار اجتماعی سالم در اختیار کودک می گذارد. در نتیجه کودک می آموزد که احساسات و دیدگاه های خودش و دیگران ارزشمند است و باید محترم شمرده شود (شکل ۱۴).

■ راهبرد پنجم: هدایت رفتار کودک با ارتباط مثبت و گفت و گوی سازنده: هدایت رفتار کودک در آموزش و

تربیت، به معنای شکل دهی رفتارها از طریق گفت و گو و تعامل مثبت است، در این روش، مربی با استفاده از زبان تشویقی و توضیح دلیل قوانین، به کودک کمک می کند تا مسئولیت کارهای خود را درک کند و خودنظم دهی را تجربه کند. مربی ای که با آرامش، ثبات و احترام رفتار می کند، الگوی ارتباط مؤثر را ارائه می دهد. گفت و گوهایی سازنده ای که با «من» آغاز می شوند (مثل: «من ناراحت می شوم وقتی اسباب بازی را پرت می کنی») به جای جملات سرزنشگرانه، هم رفتار نامطلوب را اصلاح می کنند و هم رابطه را حفظ. در نتیجه کودک احساس امنیت و ارزشمندی می کند و تمایل بیشتری برای همکاری و اصلاح رفتار نشان می دهد.

شکل ۱۵- پاسخ دهی آگاهانه و مدیریت مؤثر رفتارهای چالش برانگیز

■ راهبرد ششم: پاسخ دهی آگاهانه و مدیریت مؤثر رفتارهای

چالش برانگیز: رفتارهای چالش برانگیز کودکان، مانند خشم، لجباجت یا بی توجهی، بیش از آنکه «بدرفتاری» باشند، پیامی درباره نیازها و هیجان های برآورده نشده هستند. مربی آگاه، با حفظ آرامش و کنترل هیجان خود، تلاش می کند علت رفتار کودک را درک کرده و پاسخ مناسب ارائه دهد. این کار می تواند هم به رشد خودکنترلی و مهارت حل مسئله کودک کمک می کند و هم رابطه میان مربی و کودک را تقویت می کند (شکل ۱۵).

■ راهبرد هفتم: توجه به تفاوت های فردی و احترام به پیش زمینه های فرهنگی کودکان: ارتباط مؤثر زمانی

شکل می گیرد که مربی به تفاوت های زبانی، فرهنگی، جنسیتی و شخصیتی کودکان حساس باشد و روش های ارتباطی خود را با نیازهای هر کودک تطبیق دهد. این احترام به تفاوت ها، احساس تعلق و پذیرش را در کودکان تقویت کرده و مانع شکل گیری قضاوت و طرد اجتماعی می شود. در نتیجه بستری امن برای رشد اجتماعی و هیجانی او فراهم می آورد.

■ راهبرد هشتم: مشارکت مؤثر خانواده و ایجاد پیوند خانه و مرکز پیش از دبستان: زمانی

شکل ۱۶- مشارکت مؤثر خانواده و ایجاد پیوند خانه و مرکز پیش از دبستان

که میان مربی و خانواده ارتباطی باز و دوطرفه برقرار می‌شود، پیام‌های تربیتی و هیجانی کودک هماهنگ می‌گردد. مربی با شناخت سبک تربیتی خانواده، می‌تواند انتظارات و رویکرد خود را با ارزش‌های والدین تطبیق دهد و به ثبات رفتاری کودک کمک کند. چنین پیوندی باعث می‌شود کودک احساس کند خانه و مرکز پیش از دبستان دو دنیای جدا نیستند بلکه هر دو در مسیر رشد او همکاری می‌کنند و همین هماهنگی، احساس امنیت و ثبات هیجانی او را افزایش می‌دهد (شکل ۱۶).

■ راهبرد نهم: رشد حرفه‌ای، خودبازتابی و مراقبت از سلامت هیجانی مربی: مربی‌ای که رفتارها،

احساسات و واکنش‌های خود را می‌شناسد و درباره آنها فکر می‌کند، می‌تواند روابطی آگاهانه‌تر و مؤثرتر با

شکل ۱۷- رشد حرفه‌ای، خودبازتابی و مراقبت از سلامت هیجانی مربی

کودکان برقرار کند. مراقبت از سلامت هیجانی و روانی، شرط اصلی حفظ کیفیت ارتباط است؛ زیرا مربی خسته یا مضطرب نمی‌تواند پذیرنده و صبور باشد.

رشد حرفه‌ای از طریق آموزش‌های ضمن خدمت، تبادل تجربه با همکاران و خوداندیشی روزانه، به مربی کمک می‌کند تا از فرسودگی جلوگیری کرده و ارتباطش با کودکان را پیوسته ارتقا دهد. در چنین محیط متعادلی، آرامش، احترام و یادگیری هم‌زمان جریان دارد (شکل ۱۷).

فعالیت ۱۱: پاسخ‌ها و ایده‌هایی که در فعالیت شماره ۱۰ درباره راهبردها یادداشت کرده‌اید و نتیجه را به اشتراک بگذارید:

۱ تا چه حد با این نه (۹) راهبرد مطابقت دارند؟

۲ چه شباهت‌ها و تفاوت‌های با هم دارند؟

۳ چگونه می‌توانید این راهبردها را در موقعیت‌های روزمره مرکز پیش از دبستان یا کلاس به کار ببرید؟

بررسی کنید

۶- هدف توانمندسازی: راهبردهای ارتباط مربی با کودک را به کار گیرد.

به کار گیری راهبردهای ارتباط مربی با کودک

تمرکز بخش حاضر بر ارائه راهبردهای عملی و کاربردی است که به مربیان کمک می‌کند این دانش نظری را در فعالیت‌های روزمره به کار گیرند و رابطه‌ای امن، مؤثر و رشدمحور با هر کودک برقرار کنند. مربیان می‌توانند بر اساس نیازها و شرایط هر کودک مانند وضعیت عاطفی، مهارت‌های اجتماعی، سطح انرژی یا تفاوت‌های فردی و فرهنگی، یک راهبرد یا ترکیبی از چند راهبرد را به کار گیرند تا اثرگذاری تعاملات خود را افزایش دهند.

۱- همکاری با خانواده به معنای تبعیت مربی از همه ارزش و شیوه‌های تربیتی خانواده نیست. این همکاری باید در چارچوب منافع و حقوق کودک و اصول حرفه‌ای مربی باشد.

نکات اجرایی راهبرد اول: برقراری ارتباط گرم و اطمینان بخش با کودک

■ **روز را با ارتباط مثبت آغاز کنید:** با لبخند و صدا زدن نام کودک به او خوشامد بگویید، از حالش بپرسید یا از کار خوبی که قبلاً انجام داده یاد کنید تا روز را با احساس شادی و آرامش آغاز کند.

■ **به سخنان کودک با دقت گوش دهید:** هنگام صحبت کودک، دست از کار بکشید، در سطح نگاه او بنشینید و با لبخند و توجه نشان دهید که حرفش برایتان مهم است تا احساس احترام و ارزشمندی در او تقویت شود.

شکل ۱۸- برقراری ارتباط گرم و اطمینان بخش با کودک

■ **نظم و پیش‌بینی پذیری ایجاد کنید:** برنامه روزانه مرکز پیش از دبستان کودک را منظم و قابل پیش‌بینی نگه دارید؛ از جدول تصویری یا ترانه‌های کوتاه برای معرفی فعالیت‌ها استفاده کنید تا کودک احساس امنیت و آمادگی بیشتری داشته باشد.

■ **برای هر کودک زمان ویژه‌ای بگذارید:** در طول هفته چند دقیقه فقط به یک کودک اختصاص دهید؛ با او بازی کنید یا درباره موضوع مورد علاقه‌اش گفت‌وگو کنید تا پیوندی عمیق از اعتماد و صمیمیت شکل گیرد (شکل ۱۸).

تمرین کنید

فعالیت ۱۲: با هماهنگی هنرآموز خود در بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، رفتار مربی را در موقعیت‌های مختلف مانند خوشامدگویی به کودکان، گوش دادن به صحبت آن‌ها، ایجاد نظم روزانه و اختصاص زمان ویژه به هر کودک با دقت مشاهده کنید و موارد زیر را بررسی کنید:

الف) مربی از کدام یک از روش‌های «برقراری ارتباط گرم و اطمینان بخش با کودک» استفاده می‌کند؟

ب) چگونه این روش‌ها را به کار می‌گیرد؟

ج) آیا این روش‌ها به درستی اجرا می‌شوند؟

د) چه نقاط قوت و ضعف یا امکان بهبودی در رفتار مربی مشاهده می‌شود؟

ه) یافته‌ها و پیشنهادهای خود را در کلاس گزارش دهید.

نکات اجرایی راهبرد دوم: ایجاد ارتباط از راه بازی و تعاملات روزمره

■ **در بازی کودکان همراه و فعال باشید:** هنگام بازی، با علاقه و احترام وارد دنیای کودک شوید، از او درباره بازی‌اش بپرسید و در کنار او بازی کنید، نه به جای او. اجازه دهید کودک هدایت بازی را بر عهده داشته باشد تا احساس درک و ارزشمندی کند.

■ **به رفتار و احساسات کودک آگاهانه پاسخ دهید:** حرکات و هیجانات کودک را مشاهده و با واکنشی آرام و همدلانه پاسخ دهید. مثلاً بگویید: «دیدم با دقت قطعه قرمز رو گذاشتی، آفرین به تمرکزت!» تا بداند تلاشش دیده می‌شود.

■ **از موقعیت‌های روزمره برای گفت‌وگو استفاده کنید:** هنگام کارهایی مثل خوردن میان‌وعده یا جمع کردن وسایل، با کودک گفت‌وگو کنید. مثلاً بگویید: «می‌خواهی تو بلوک‌ها رو جمع کنی یا من؟ بیا با هم تمومش کنیم.» این گفت‌وگوها روحیه همکاری و مسئولیت‌پذیری را تقویت می‌کنند.

■ **با پرسش‌های باز گفت‌وگو را ادامه دهید:** در حین بازی بپرسید: «فکر می‌کنی اگه این قطعه رو بالاتر بذاری چی میشه؟» یا «بعدش می‌خواهی چی بسازی؟» تا کودک بیندیشد و احساس کند نظرش اهمیت دارد.

■ **بازی‌های هدفمند اجتماعی طراحی کنید:** گاهی بازی‌هایی ترتیب دهید که هدفشان تمرین همکاری

و نوبت‌گیری باشد؛ مانند بازی «قطار دوستان» که در آن هر کودک نوبت خود را رعایت می‌کند. این بازی‌ها مهارت‌های اجتماعی را پرورش می‌دهند.

■ **از لحظات بین فعالیت‌ها برای ارتباط استفاده کنید:** هنگام تغییر فعالیت‌ها، با جمله‌ای دلگرم‌کننده

شکل ۱۹- ایجاد ارتباط از راه بازی و تعاملات روزمره

مثل «الان وقت جمع‌کردنه، کمک می‌کنی؟» ارتباطی مثبت برقرار کنید تا اضطراب کودک کاهش یابد و حس نزدیکی حفظ شود.

■ **رفتار و علایق کودکان را یادداشت کنید:** مشاهدات خود از بازی را ثبت کنید تا در برنامه‌ریزی فعالیت‌های آینده بر اساس نیاز و علاقه هر کودک عمل کنید. مثلاً: «آرزو امروز اجازه داد دوستش در ساختن برج کمک کند.» این یادداشت‌ها به شناخت بهتر رشد اجتماعی کودک کمک می‌کنند (شکل ۱۹).

تمرین کنید

فعالیت ۱۳: بر اساس راهبرد «ایجاد ارتباط از راه بازی و تعاملات روزمره»، در گروه‌های کلاسی:

- ☐ یک بازی گروهی طراحی کنید.
- ☐ هر گروه بازی خود را در کلاس اجرا کنید و دیگر گروه‌ها به عنوان مشاهده‌کننده، نحوه مشارکت و واکنش‌ها را ثبت و بررسی کنند.
- ☐ هر گروه بازی خود را نقد و ارزیابی کند.
- ☐ بر اساس نتیجه ارزیابی، راهکارهایی برای بهبود بازی و افزایش تعامل و یادگیری گروهی ارائه دهید.

نکات اجرایی راهبرد سوم: گوش دادن فعال و درک احساسات کودک

■ **با تمرکز کامل به کودک گوش دهید:** هنگام صحبت کودک، فعالیت‌های دیگر را متوقف کنید، در سطح نگاه او قرار بگیرید و با تماس چشمی و زبان بدن نشان دهید که شنونده فعالی هستید.

■ **احساسات کودک را بازتاب دهید:** هنگام مشاهده هیجان، ناراحتی یا خشم در کودک، با جمله‌ای روشن احساس او را بازگو کنید؛ مانند «می‌فهمم ناراحت شدی چون نقاشت پاره شد» یا «می‌بینم از بازی با دوستت لذت بردی».

■ **به موقعیت از دیدگاه کودک نگاه کنید:** پیش از قضاوت یا واکنش، به نیاز یا علت رفتار او فکر کنید. برای مثال: «شاید چون امروز خسته‌ای، کمتر حوصله بازی داری.» این رویکرد موجب کاهش تنش و افزایش درک متقابل می‌شود.

■ **آرامش خود را حفظ کنید:** لحن صدای مربی نقش مهمی در انتقال احساس امنیت دارد. در موقعیت‌های دشوار، آرام بمانید و با لحنی کنترل‌شده پاسخ دهید تا کودک الگوی مناسبی برای مدیریت هیجان‌ها بیاموزد.

■ **واژگان احساسی را آموزش دهید:** با استفاده از داستان، تصویر یا گفت‌وگو، کلمات مرتبط با احساسات مانند «خوشحال»، «دلخور»، «نگران» یا «هیجان‌زده» را آموزش دهید تا کودک بتواند هیجان‌های خود را بیان و کنترل کند.

■ **محیطی امن برای بیان احساسات ایجاد کنید:** شرایطی فراهم کنید که کودک بتواند بدون ترس از قضاوت یا تنبیه درباره احساس خود صحبت کند. این فضای امن، پیش‌شرط رشد مهارت‌های ارتباطی است.

فعالیت ۱۴: با هماهنگی هنرآموز خود در بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، رفتار مربی را هنگام گفت‌وگو با کودکان با دقت مشاهده کنید و موارد زیر را انجام دهید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:

الف) آیا مربی هنگام صحبت کودک کار خود را متوقف می‌کند، در سطح نگاه او قرار می‌گیرد، تماس چشمی برقرار می‌سازد و احساس کودک را بازگو می‌کند؟

ب) نمونه‌هایی از موقعیت‌هایی را یادداشت کنید که مربی به خوبی احساس کودک را درک کرده یا نیاز به بهبود در رفتارش دیده می‌شود.

ج) آیا فضای کلاس برای بیان احساسات کودکان امن و صمیمی است یا نه؟ دلایل خود را ارائه دهید.

د) فهرستی از پیشنهاد‌های خود برای بهتر شنیدن و درک احساسات کودکان در کلاس ارائه دهید.

نکات اجرایی راهبرد چهارم: پرورش همدلی، احترام و درک متقابل در ارتباط مربی با کودک

■ **احساسات کودک را شناسایی و بازتاب دهید:** زمانی که کودک ناراحت، خشمگین یا خوشحال است، احساس او را با کلامی روشن بیان کنید: «می‌بینم ناراحتی چون اسباب‌بازی شکسته» یا «به نظر می‌رسد از بازی امروز راضی بودی».

■ **از لحن و رفتار محترمانه استفاده کنید:** هنگام گفت‌وگو، در سطح نگاه کودک قرار بگیرید، نام او را با احترام به زبان بیاورید و از لحن آرام و مثبت استفاده کنید. این رفتار به کودک می‌آموزد که احترام، بخشی از ارتباط مؤثر است.

■ **در زمان خطا، پیش از تذکر احساس کودک را در نظر بگیرید:** به جای سرزنش مستقیم بگویید: «می‌دانم ناراحت شدی چون نوبت بازی‌ات تمام شده، بیا با هم راه‌حلی پیدا کنیم.» این روش، به اصلاح رفتار و حفظ رابطه مثبت کمک می‌کند.

■ **فرصت‌هایی برای تمرین احترام و همکاری فراهم کنید:** موقعیت‌هایی مانند نوبت گرفتن، همکاری در جمع کردن وسایل یا بازی گروهی فرصت‌هایی برای آموزش رفتار محترمانه هستند. رفتار مثبت کودک را بلافاصله بازتاب دهید.

■ **بازخورد دقیق و هدفمند ارائه دهید:** به جای تحسین کلی، رفتار درست را مشخص کنید؛ برای مثال: «ممنون که صبر کردی تا دوستت حرفش تمام شود، این نشانه احترام است.» بازخورد دقیق به درونی شدن رفتارهای مطلوب کمک می‌کند (شکل ۲۰).

شکل ۲۰- پرورش همدلی، احترام و درک متقابل در ارتباط مربی با کودک

فعالیت ۱۵: در گروه‌های کلاسی، فعالیت‌های زیر را انجام دهید:

- ☐ در قالب بازی نقش، راهبرد چهارم را در کلاس اجرا کنید.
- ☐ در هر گروه، یک نفر نقش کودک و دیگری نقش مربی را بازی کند.
- ☐ مربی از روش‌های راهبرد چهارم استفاده کند و همدلانه و محترمانه به احساسات کودک پاسخ دهد و رفتار مثبت او را بازتاب دهد.
- ☐ سایر هم‌کلاسی‌ها نقش ناظر را داشته باشند و رفتار مربی را مشاهده کنند. سپس نکات مثبت و قابل بهبود را یادداشت کنند. گروه‌ها بعد از گفت‌وگو درباره رفتار مربی و بازخوردهای هم‌کلاسی‌ها، پیشنهادهایی برای بهبود ارتباط همدلانه و محترمانه ارائه دهند.

نکات اجرایی راهبرد پنجم: هدایت رفتار کودک با ارتباط مثبت و گفت‌وگوی سازنده

■ **قواعد را با زبان مثبت بیان کنید:** به جای جملات منفی مانند «تکن» یا «داد زن»، قوانین را به شکل ساده و مثبت مطرح کنید: «با صدای آرام حرف بزن»، «آرام راه برو» یا «از دست‌هایت برای کمک استفاده کن». این زبان احترام‌آمیز، رفتار مطلوب را تقویت می‌کند.

■ **قواعد را توضیح دهید، تحمیل نکنید:** پیش از شروع هر فعالیت، به کودک توضیح دهید که رعایت قانون چه تأثیری دارد. مثال: «وقتی همه صبر کنیم تا نوبتمان برسد، بازی جذاب‌تر می‌شود.» این کار باعث درک دلیل رفتار صحیح و تقویت تفکر مستقل کودک می‌شود.

■ **کودکان را در تنظیم قواعد مشارکت دهید:** از کودکان نظر بخواهید: «به نظرت چه کار کنیم تا در کلاس راحت‌تر باشیم؟» مشارکت در تعیین قوانین حس مسئولیت و تمایل به رعایت آنها را افزایش می‌دهد.

■ **یادآوری قوانین با لحن آرام و نگاه حمایتی:** هنگام مشاهده رفتار نادرست، به جای تذکر شدید، با لحنی آرام و نگاه درک‌کننده یادآوری کنید: «می‌دانم بازی هیجان‌انگیز است، بیا با هم تمرین کنیم که نوبتمان را رعایت کنیم.»

■ **رفتارهای مثبت را فوراً تقویت کنید:** هرگاه کودک رفتار مطلوب انجام داد، بازخورد مشخص و فوری بدهید: «دیدم وسایت را جمع کردی، این نشان‌دهنده مسئولیت‌پذیری است.» این بازخورد هم رفتار درست را تقویت می‌کند و هم احساس ارزشمندی را افزایش می‌دهد.

■ **در رفتارهای چالش‌برانگیز، ابتدا رابطه را ترمیم کنید:** قبل از اصلاح رفتار، با کودک ارتباط عاطفی برقرار کنید: «می‌دانم ناراحت شدی چون دوستت مداخلت را برداشت. بیا با هم راهی پیدا کنیم تا دوباره حس خوبی داشته باشی.» ایجاد حس درک و پذیرش، آمادگی کودک برای اصلاح رفتار را افزایش می‌دهد.

■ **از گفت‌وگو برای آموزش مسئولیت استفاده کنید:** پس از هر موقعیت، با کودک درباره رفتار خود صحبت کنید و از او راهکار بعدی را بخواهید: «به نظرت دفعه بعد چگونه می‌توانی نوبت را رعایت کنی؟» این روش به کودک کنترل درونی رفتار و مهارت حل مسئله را می‌آموزد (شکل ۲۱).

شکل ۲۱- هدایت رفتار کودک با ارتباط مثبت و گفت‌وگوی سازنده

فعالیت ۱۶: تصور کنید در یک مرکز پیش از دبستان، یکی از کودکان هنگام بازی با بلوک‌ها، برج ساخته شده توسط هم‌کلاسی‌اش را خراب می‌کند و کودکی که برجش خراب شده، شروع به گریه می‌کند. مربی بلافاصله وارد می‌شود و با لحنی رسمی و جدی به کودک می‌گوید: «این کار درست نبود، تو باید مراقب باشی!». سپس بدون این که اهمیت رعایت قوانین را یادآور شود یا به احساس کودک و نیاز او برای آرامش توجه کند، کودک را به گوشه‌ای هدایت می‌کند و ادامه بازی را با دیگر کودکان از سر می‌گیرد.

الف) در گروه‌های کلاسی، فهرستی از اشتباهات مربی را تهیه کنید.

ب) اگر جای مربی بودید، چگونه رفتار می‌کردید تا هم قوانین رعایت شود و هم ارتباط مثبت و محترمانه با کودک حفظ گردد.

تمرین کنید

نکات اجرایی راهبرد ششم: پاسخ‌دهی آگاهانه و مدیریت مؤثر رفتارهای چالش‌برانگیز

■ **آرامش خود را حفظ کنید:** هنگام مشاهده رفتار چالش‌برانگیز، ابتدا احساسات خود را کنترل کنید. چند نفس عمیق بکشید، صدای خود را ملایم نگه دارید و با چهره‌ای آرام به کودک نزدیک شوید. آرامش مربی به کودک الگوی تنظیم هیجانی می‌دهد.

■ **رفتار را نشانه‌ای از نیاز کودک ببینید:** به جای تمرکز صرف بر ظاهر رفتار، به پیام پشت آن توجه کنید. کودک ممکن است خسته، گرسنه یا نیازمند توجه باشد. پرسش‌هایی ساده مانند «الان چه چیزی ناراحت کرده؟» یا «می‌خواهی کمی استراحت کنی؟» به شناسایی احساسات کمک می‌کند.

■ **احساسات کودک را نام‌گذاری کنید:** وقتی کودک ناراحت یا عصبانی است، احساس او را بازتاب دهید: «می‌دانم ناراحت شدی چون دوستت مدادت را برداشت» یا «به نظر می‌رسد خسته‌ای و می‌خواهی تنها باشی». این کار باعث می‌شود کودک یاد بگیرد احساسات خود را با کلام بیان کند و از رفتارهای شدید اجتناب کند.

■ **فرصتی برای بازگشت فراهم کنید:** به جای تنبیه فوری، به کودک چند دقیقه فرصت دهید تا آرام شود: «بیا چند دقیقه کنار من بشین تا فکر کنیم حالت بهتر بشه.» این استراحت کوتاه به کنترل هیجان و حفظ رابطه کمک می‌کند.

شکل ۲۲- پاسخ‌دهی آگاهانه و مدیریت مؤثر رفتارهای چالش‌برانگیز

■ **رفتار مناسب را با گفت‌وگو آموزش دهید:** پس از آرام شدن کودک، درباره رفتار و احساساتش صحبت کنید و از او بپرسید: «فکر می‌کنی دفعه بعد چگونه می‌توانی بدون داد زدن حرفت را بگویی؟» این گفت‌وگو، تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله را تقویت می‌کند.

■ **رابطه را پس از رفتار دشوار ترمیم کنید:** پس از اصلاح رفتار، با لبخند، گفت‌وگوی کوتاه یا فعالیت مشترک، ارتباط مثبت را دوباره برقرار کنید: «خوشحالم که الان آرام شدی، بیا با هم نقاشی کنیم.» این کار نشان می‌دهد که اصلاح رفتار بدون آسیب به رابطه ممکن است (شکل ۲۲).

گزارش دهید

فعالیت ۱۷: تصور کنید در یک مرکز پیش از دبستان، کودکی هنگام نقاشی عصبانی می‌شود و مداد رنگی‌اش را روی میز می‌کوبد. مربی آرامش خود را حفظ می‌کند، احساس کودک را بازتاب می‌دهد، به او فرصت می‌دهد آرام شود و سپس با او درباره رفتار و راه‌های بهتر بیان احساسات گفت‌وگو می‌کند. در پایان، مربی با لبخند ارتباط مثبت را دوباره برقرار می‌کند.

موارد زیر را پاسخ دهید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید:

الف) مربی از کدام راهبردها استفاده کرده است؟

ب) چگونه رفتار کودک را مدیریت کرده است؟

ج) اگر جای مربی بودید، چه اقداماتی اضافه یا متفاوت انجام می‌دادید تا رفتار کودک و رابطه مثبت با او بهتر حفظ شود؟

نکات اجرایی راهبرد هفتم: توجه به تفاوت‌های فردی و احترام به پیش‌زمینه‌های فرهنگی کودکان

■ **شناخت ویژگی‌های فردی کودک:** فهرستی از خصوصیات ملموس مانند زبان خانه، الگوهای خواب، علاقه‌ها، حساسیت‌های حسی، سبک بازی و واکنش‌ها تهیه کنید. این اطلاعات پایه‌ای برای تنظیم رفتار و ارتباط مربی با هر کودک است.

■ **استفاده از زبان و نمادهای فرهنگی آشنا:** از واژه‌ها، ترانه‌ها، تصاویر یا آیت‌های فرهنگی کودک در فعالیت‌های روزمره بهره ببرید تا حس تعلق و امنیت او افزایش یابد.

■ **تنظیم انتظارات و قواعد بر اساس ویژگی‌های فردی:** قواعد کلی کلاس را حفظ کنید، اما روش بیان و آموزش آنها را با توجه به توانایی، سن و نیازهای هر کودک تطبیق دهید؛ برای مثال استفاده از ابزار بصری یا زمان‌بندی کوتاه برای کودکان با نیازهای ویژه.

■ **انتخاب روش‌های مداخله متناسب با کودک:** فضاهای آرام، ابزارهای فشاری یا زمان‌های استراحت کوتاه می‌تواند برای کودکان با نیازهای حسی یا تفاوت‌های رفتاری مناسب باشد.

■ **هماهنگی با خانواده:** از والدین درباره ارزش‌ها، عادت‌ها و پیش‌زمینه فرهنگی کودک اطلاعات کسب کنید تا پیام‌ها و رفتارهای مربی هماهنگ با محیط خانه باشد.

شکل ۲۳- توجه به تفاوت‌های فردی و احترام به پیش‌زمینه‌های فرهنگی کودکان

■ **بازتاب و خودبازتاب مربی:** پیش‌فرض‌ها و قضاوت‌های خود را بازبینی کنید و با یادداشت یا خودبازتاب، الگوهای نامناسب را شناسایی و اصلاح نمایید.

■ **آماده‌سازی ابزارهای آموزشی متنوع:** کارت‌های تصویری چندزبانه، گزینه‌های استراحت و فعالیت‌های جایگزین را آماده داشته باشید تا هنگام نیاز، به سرعت از آنها استفاده شود و واکنش مربی برنامه‌ریزی‌شده و مؤثر باشد (شکل ۲۳).

گزارش دهید

فعالیت ۱۸: ضمن بازدید از یک مرکز پیش از دبستان، رفتار مربی را هنگام تعامل با کودکان با دقت مشاهده کنید و موارد زیر را انجام دهید:

- (الف) آیا مربی تفاوت‌های فردی و پیش‌زمینه فرهنگی هر کودک را مد نظر قرار می‌دهد؟
 - (ب) آیا از زبان و نمادهای فرهنگی آشنا استفاده می‌کند و قواعد یا فعالیت‌ها را متناسب با نیازها و توانایی‌های کودکان تنظیم می‌کند؟
 - (ج) محیط مرکز پیش از دبستان تا چه حد با نیازها و تفاوت‌های کودکان سازگار و امن است؟
 - (د) از موقعیت‌هایی که مربی با توجه به ویژگی‌های فردی کودک رفتار مؤثر و احترام‌آمیز داشته یا جاهایی که می‌توانست بهتر عمل کند را یادداشت کنید.
- (ه) پیشنهاد‌های خود را برای بهبود توجه به تفاوت‌های فردی و پیش‌زمینه‌های فرهنگی کودکان در کلاس گزارش دهید.

نکات اجرایی راهبرد هشتم: مشارکت مؤثر خانواده و ایجاد پیوند خانه و مرکز پیش از دبستان

خانواده‌ها باید شریک فعال در فرایند تربیتی کودکان باشند و تنها نقش ناظر را ایفا نکنند. مربیان با

شکل ۲۴- مشارکت مؤثر خانواده و ایجاد پیوند خانه و مرکز پیش از دبستان

برقراری ارتباط روزانه به صورت حضوری یا غیرحضوری، بهره‌گیری از اطلاعات خانواده درباره علاقه‌ها و عادت‌های کودک و احترام به فرهنگ و ارزش‌های خانوادگی، می‌توانند مشارکت والدین را به‌طور مؤثر تقویت کنند. دعوت خانواده به فعالیت‌های مرکز پیش از دبستان کودک و ارائه حمایت عاطفی نیز اعتماد والدین و رفتارهای سازگار کودک را افزایش می‌دهد. پودمان چهارم کتاب به موضوع ارتباط و مشارکت با خانواده اختصاص دارد و در آن جزئیات کامل این مبحث ارائه شده است (شکل ۲۴).

نکات اجرایی راهبرد نهم: رشد حرفه‌ای، خودبازتابی و مراقبت از سلامت هیجانی مربی

■ **در پایان هر روز یا هفته چند دقیقه وقت بگذارید و به رفتار خود با کودکان فکر کنید:** چه چیزهایی خوب پیش رفت و در کدام موقعیت‌ها می‌توانستید آرام‌تر یا صبورتر باشید؟ یادداشت این تجربه‌ها به شما کمک می‌کند رفتارهای خود را بهتر بشناسید و به تدریج واکنش‌های سریع را با پاسخ‌های آگاهانه و مؤثر جایگزین کنید.

■ **با همکاران خود جلسات کوتاه برگزار کنید تا تجربه‌های روزمره را مرور و درباره چالش‌ها گفت‌وگو کنید:** این انجمن یادگیری^۱ به شما فرصت می‌دهد از تجربه دیگران بیاموزید و حس پشتیبانی متقابل را تجربه کنید.

از بازخورد سازنده استقبال کنید. گاهی همکار یا سرپرست می‌تواند نکته‌ای درباره رفتار یا گفتار شما در کلاس بگوید که از دید خودتان پنهان مانده است. بازخورد را فرصتی برای رشد بدانید، نه انتقاد.

■ **مراقب سلامت هیجانی خود باشید:** مربیانی که احساس خستگی، اضطراب یا فرسودگی دارند، نمی‌توانند به خوبی با کودکان ارتباط برقرار کنند. در طول روز، چند دقیقه برای تنفس عمیق، نوشیدن آب یا استراحت کوتاه بگذارید. در پایان هفته کارهایی انجام دهید که به شما انرژی می‌دهند؛ مثل پیاده‌روی، مطالعه آرام، یا وقت گذرانی با دوستان. مراقبت از خود، نشانه مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای است، نه خودخواهی.

■ **به ارزش‌ها و پیش‌فرض‌های خود آگاه باشید:** هر مربی ممکن است ناخودآگاه باورهایی درباره کودکان، خانواده‌ها یا فرهنگ‌های مختلف داشته باشد. با طرح پرسش‌هایی مثل «آیا همه کودکان را با یک معیار قضاوت می‌کنم؟» می‌توانید نسبت به سوگیری‌های پنهان خود آگاه‌تر شوید. آگاهی از این پیش‌فرض‌ها به شما کمک می‌کند با همه کودکان عادلانه و محترمانه برخورد کنید.

■ **از ابزار تأمل مربی^۱ (TRT) استفاده کنید:** گاهی در شلوغی فعالیت‌های روزانه، رفتار کودکان را می‌بینیم اما فرصت نمی‌کنیم درباره معنای آن بیندیشیم یا نقش خودمان را در آن موقعیت درک کنیم. در حالی که یکی از نشانه‌های مربی آگاه، توانایی در «تأمل» و یادگیری از تجربه‌های خودش است. ابزار تأمل مربی (TRT) ابزاری ساده اما عمیق است که برای همین منظور استفاده می‌شود. هدف این ابزار، کمک به مربی برای برقراری ارتباطی آگاهانه‌تر، همدلانه‌تر و مؤثرتر با کودکان است. TRT به مربی یاد می‌دهد تا احساسات و واکنش‌های خود را در موقعیت‌های مختلف شناسایی کند، رفتار و احساس کودک را از نگاه او ببیند، و برای تعامل‌های بعدی گام‌های سنجیده‌تری طراحی نماید. استفاده مداوم از این ابزار موجب می‌شود مربی کودکان را بهتر بشناسد، در برابر رفتارهای دشوار آرام‌تر و همدلانه‌تر واکنش نشان دهد، و پیوند عاطفی پایدارتری با آنان برقرار کند.

فعالیت ۱۹: در گروه‌های کلاسی با استفاده از بازی نقش راهبرد نهم (رشد حرفه‌ای، خودبازتابی و مراقبت از سلامت هیجانی مربی) را در کلاس تمرین کنید. گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

بیشتر بدانیم

مراحل استفاده از ابزار تأمل مربی:

۱- **انتخاب یک کودک برای تأمل:** در هر هفته، یک کودک مورد توجه را برگزینید؛ بهتر است کودکی باشد که ارتباط با او برایتان چالش‌برانگیزتر است. مثلاً کودکی بسیار آرام، کناره‌گیر یا پرانرژی. هدف این است که بتوانید احساسات، نیازها و شیوه ارتباطی او را دقیق‌تر درک کنید.

۲- **برقراری تعامل کوتاه و معنادار:** زمانی حدود پنج دقیقه در یکی از فعالیت‌های روزمره مانند بازی آزاد، صرف میان‌وعده یا کار گروهی را به گفت‌وگو و همراهی با آن کودک اختصاص دهید. در این لحظات، فقط بر ارتباط تمرکز کنید، قضاوت نکنید و با دقت گوش دهید. هدف مشاهده رفتار نیست، بلکه درک تجربه کودک در ارتباط با شماست.

۳- **تکمیل فرم تأمل پس از تعامل:** پس از پایان تعامل، چند دقیقه برای پاسخ به پرسش‌های فرم اختصاص دهید: در این موقعیت چه اتفاقی افتاد؟ من چه احساسی داشتم و چگونه واکنش نشان دادم؟ کودک چه احساسی داشت و چه نیازی را نشان می‌داد؟ از این تجربه چه آموختم و در برخوردهای بعدی چه تغییری ایجاد خواهم کرد؟ اگر در همان لحظه فرصت نوشتن ندارید، نکات کلیدی را یادداشت کنید تا بعداً فرم را کامل کنید.

۴- **تبدیل تأمل به عمل:** در پایان فرم، یک تصمیم عملی برای ارتباط‌های آینده یادداشت کنید؛ مثلاً: «در فعالیت‌های بعد، هنگام بازی گروهی به کودک فرصت تصمیم‌گیری می‌دهم تا حس کنترل بیشتری داشته باشد.»

۵- **گفت‌وگوی گروهی با همکاران:** به اشتراک گذاشتن تجربه‌ها در جلسه‌های گروهی باعث می‌شود دیدگاه‌های متنوع‌تری درباره نحوه ارتباط با کودکان به دست آورید و تجربه خود را غنی‌تر کنید.

استفاده مؤثر از این ابزار نیازمند نظم، صداقت و حساسیت اخلاقی است. نوشتن در فرم باید کوتاه اما منظم باشد تا فرصت اندیشیدن از بین نرود. در هنگام توصیف موقعیت، قضاوت و برچسب‌زنی را کنار بگذارید و تنها آنچه واقعاً رخ داده است بنویسید. اطلاعات مربوط به کودکان باید محرمانه باقی بماند و هر یادداشت بازتابی در نهایت باید به اقدامی عملی و بهبود ارتباط مربی - کودک منجر شود، نه صرفاً نوشتن.

یک نمونه عملی از فرم تأمل مربی در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- نمونه عملی از ابزار تأمل مربی

عنوان بخش	محتوای نمونه
کودک منتخب	پارسا - ۵ ساله؛ هنگام نقاشی معمولاً زود خسته می‌شود و کار را نیمه‌کاره رها می‌کند.
شرح موقعیت	در زمان فعالیت هنری، پارسا چند خط کشید و مداد را کنار گذاشت. کنارش نشستیم و گفتیم: به نظرم داری ایده جالبی شروع می‌کنی، دوست داری با هم ادامه بدیم؟ لبخند زد و دوباره مداد را برداشت. چند دقیقه بعد، خودش طرح را کامل کرد و گفت: تمومش کردم!
احساس مربی	در ابتدا کمی ناامید بودم که باز هم نقاشی را رها کند، اما وقتی دیدم با گفت‌وگوی آرام برمی‌گردد، احساس خوشحالی و رضایت کردم. فهمیدم که پارسا برای ادامه کار به تشویق آرام و همراهی من نیاز دارد و نه به فشار یا اصرار برای تمام کردن نقاشی.
درک احساس کودک	به نظر می‌رسید نیاز داشت احساس کند کارش ارزش دارد و کسی به تلاشش توجه می‌کند.
یادگیری و گام بعدی	تصمیم گرفتیم در فعالیت‌های بعدی، هر بار که او شروع می‌کند، با تشویق‌های کوتاه، حضورم را نشان دهم تا انگیزه‌اش حفظ شود.

نکته

استفاده مؤثر از این ابزار نیازمند نظم، صداقت و حساسیت اخلاقی است. نوشتن در فرم باید کوتاه اما منظم باشد تا فرصت اندیشیدن از بین نرود. در هنگام توصیف موقعیت، قضاوت و برچسب‌زنی را کنار بگذارید و تنها آنچه واقعاً رخ داده است بنویسید. اطلاعات مربوط به کودکان باید محرمانه باقی بماند و هر یادداشت بازتابی در نهایت باید به اقدامی عملی و بهبود ارتباط مربی - کودک منجر شود، نه صرفاً نوشتن.

گزارش دهید

فعالیت ۲۱: با هماهنگی هنرآموز خود از یک مرکز پیش از دبستان بازدید کنید و فعالیت زیر را انجام دهید. گزارش تجربیات و نتایج خود را در کلاس گزارش دهید:

- ۱ یک کودک را برای تمرکز انتخاب کنید.
- ۲ در یکی از فعالیت‌های روزمره مانند بازی آزاد، میان‌وعده یا کار گروهی، پنج دقیقه با او تعامل کوتاه و معناداری داشته باشید و بر ارتباط با او تمرکز کنید.
- ۳ فرم تأمل مربی را تکمیل کنید: چه اتفاقی رخ داد، احساس و واکنش خودتان چگونه بود، کودک چه احساسی داشت و چه نیازی نشان داد و چه اقدام عملی برای تعامل‌های بعدی پیشنهاد می‌کنید.

تمرین کنید

- ۱ با مقایسه راهبردهای نه‌گانه، گزارشی از آن در کلاس ارائه دهید.
- ۲ منابع علمی درباره نظریه‌های مربوط به راهبردهای ارتباط بین مربی و کودک را گردآوری کنید و یافته‌های اصلی خود را در قالب یک گزارش ارائه دهید.
- ۳ برای مربیان یک فهرست واری طرحی کنید تا به کمک آن بتوانند میزان و چگونگی به کارگیری راهبردهای نه‌گانه ارتباط با کودک را ثبت و ارزیابی کنند.
- ۴ نمونه عملی از ابزار تأمل مربی (TRT) را تهیه کنید.

پودمان ۱: پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک				
مرحله ۳: به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مربی با کودک				
واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مربی با کودک				
این کاربرگ برای ارزیابی مهارت‌های شما در مرحله ۳ واحد یادگیری برقراری ارتباط مربی با کودک تهیه شده است. در هر سؤال، بیشترین امتیاز ۳ و کمترین امتیاز ۱ است. بر این اساس، خود را ارزیابی نموده و به خود امتیاز دهید.				
ردیف	مورد	۳	۲	۱
۱	تا چه حد می‌توانید گزارشی از راهبردهای نه‌گانه ارائه شده در کتاب ارائه دهید؟			
۲	تا چه حد می‌توانید راهبردهای نه‌گانه ارائه شده در کتاب را در یک مرکز پیش از دبستان و در کار با کودکان اجرا کنید؟			
۳	تا چه حد می‌توانید یک فهرست وارسی کاربردی برای مربیان طراحی کنید تا میزان اجرای نه راهبرد ارتباطی خود را ثبت و ارزیابی کنند؟			
۴	تا چه حد می‌توانید از ابزار تأمل مربی (TRT) برای افزایش مهارت‌های ارتباطی خود با کودک استفاده کنید؟			
۵	تا چه حد می‌توانید در مورد یک کودک با استفاده از ابزار تأمل مربی (TRT)، یک نمونه عملی ارائه دهید؟			

ارزشیابی شایستگی برقراری ارتباط مری با کودک

نام و نام خانوادگی		شماره ملی		تاریخ ارزشیابی:	
کد حرفه	۵۳۱۱۱۲	حرفه	مری یار پیش از دبستان	کد پیمانه/پودمان	۵۳۱۱۱۲۰۳۱
کد وظیفه شغل	۵۳۱۱۱۲۰۳	وظیفه شغل	پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی	سطح صلاحیت	۲
کد کار	۵۳۱۱۱۲۰۳۱۲	کار	پرورش مهارت‌های ارتباطی با کودک واحد یادگیری ۲: برقراری ارتباط مری با کودک	سطح شایستگی	تسلط

ردیف	مراحل کار	شرایط انجام کار (ابزار، مواد، تجهیزات، زمان، مکان و ...)	ابزارهای ارزشیابی	استاندارد (شاخص‌ها/دآوری/نمره‌دهی)	نتایج ممکن	نمره کسب شده
۱	توسعه شناخت ارتباط مری با کودک	ابزار: لوازم التحریر و وسایل هنری، جدول رشد اجتماعی، فیلم‌های آموزشی، مواد مصرفی و رایانه زمان: ۲۰ دقیقه مکان: مرکز آزمون استاندارد و سایر شرایط: منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور	مشاهده آزمون کتبی، پرسش و آزمون عملکردی	ارائه گزارش بر اساس موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه شناخت ارتباط مری با کودک	۳	
				ارائه گزارش بر اساس حداقل ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه شناخت ارتباط مری با کودک	۲	
				ارائه گزارش بر اساس کمتر از ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه شناخت ارتباط مری با کودک	۱	
۲	توسعه شناخت عوامل مؤثر بر ارتباط مری با کودک	ابزار: لوازم التحریر و وسایل هنری، جدول رشد اجتماعی، فیلم‌های آموزشی، کتاب‌های قصه کودک، مواد مصرفی و رایانه زمان: ۲۰ دقیقه مکان: مرکز آزمون استاندارد و سایر شرایط: منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور	مشاهده آزمون کتبی، پرسش و آزمون عملکردی	ارائه گزارش بر اساس موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه عوامل مؤثر بر ارتباط مری با کودک	۳	
				ارائه گزارش بر اساس حداقل ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه عوامل مؤثر بر ارتباط مری با کودک	۲	
				ارائه گزارش بر اساس کمتر از ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای توسعه عوامل مؤثر بر ارتباط مری با کودک	۱	
۳	به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مری با کودک	ابزار: لوازم التحریر و وسایل هنری، جدول رشد اجتماعی، فیلم‌های آموزشی، کتاب‌های قصه کودک، مواد مصرفی و رایانه زمان: ۲۰ دقیقه مکان: مرکز آزمون استاندارد و سایر شرایط: منابع علمی، آموزشی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش کشور	مشاهده آزمون کتبی، پرسش و آزمون عملکردی	ارائه گزارش بر اساس موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مری با کودک	۳	
				طراحی و اجرای یک فعالیت آموزشی برای به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مری با کودک براساس موضوع، نوع، هدف، سن کودک، تعداد کودکان، تعداد مری و مری یار، مکان، زمان، ابزار موردنیاز، روش کار	۲	
				ارائه گزارش بر اساس حداقل ۳ مورد از موارد ساختار گزارش (موضوع، مقدمه، بدنه و نتیجه‌گیری) برای به کارگیری راهبردهای اثربخش توسعه ارتباط مری با کودک	۱	
	شایستگی‌های غیر فنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست محیطی و نگرش:	شایستگی‌های غیر فنی: (N51) اجتماعی بودن، (N58) مذاکره، (N57) آموزش و کمک به فراگیری دیگران ایمنی: رعایت ایمنی وسایل و مواد مورد استفاده هنگام انجام فعالیت‌ها بهداشت: رعایت موارد بهداشتی توجهات زیست محیطی: احترام به طبیعت و آلوده نکردن آن هنگام انجام فعالیت‌ها، به حداقل رساندن دور ریزها نگرش: احترام به حقوق کودکان پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - توجه به نیازهای کودکان	مشاهده، آزمون عملکردی	احترام به حقوق کودکان - پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - توجه به نیازهای کودکان - به حداقل رساندن دور ریزها - پوشیدن روبوش	۲	
				احترام به حقوق کودکان - پذیرش کودکان بدون هرگونه سوگیری - پوشیدن روبوش	۱	

☐ بلی

☐ خیر

ارزشیابی کار (شایستگی انجام کار)

توضیحات:

۱- معیار شایستگی انجام کار:

- کسب حداقل نمره ۲ از مراحل ۱ و ۳ (مراحل بحرانی)

- کسب حداقل نمره ۲ از بخش شایستگی‌های غیر فنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست محیطی و نگرش

- کسب حداقل میانگین ۲ از مراحل کار

۲- تعریف سطوح شایستگی: صرف نظر از اینکه یک تکلیف کاری در چه سطحی از صلاحیت حرفه‌ای انجام می‌شود، در هر محیط کاری ممکن است انجام هر کار با کیفیت مشخصی مورد انتظار باشد. سطح شایستگی انجام کار، معیار اساسی ارزشیابی است.

مهارت (سطح سه): ماهر و قادر به آموزش و هدایت دیگران، توانایی برنامه‌ریزی و تحلیل، پاسخ‌گویی در برابر کارهای خود، سروکار داشتن با سطح وسیعی از کارها و فعالیت‌ها

تسلط (سطح چهار): خبرگی در انجام کار و آموزش دیگران، ایجاد، نوآوری، سازگاری، عیب‌یابی، هدایت و راهنمایی دیگران.

فصل اول

مقدمه